

Propagandakriget i backspegeln

EN STUDIE I PÅVERKANSFÖRSÖK OCH SVENSKA NYHETSMEDIER

Kari Andén Papadopoulos

KBM:S TEMASERIE | 2005:3

KRISBEREDSKAPS
MYNDIGHETEN

KBM:S TEMASERIE | 2005:3

Propagandakriget i backspegeln

EN STUDIE AV PÅVERKANFÖRSÖK
OCH SVENSKA NYHETSMEDIER

Kari Andén-Papadopoulos

Titel: Propagandakriget i backspegeln

– En studie av påverkansförsök och svenska nyhetsmedier

Utgiven av Krisberedskapsmyndigheten (KBM)

Omslagsfoto: Jobard/Sipa/Scanpix

Övriga foton: s. 8 US Military via APTN/PRB, s. 13 Larry Downing/reuters, s. 21 Nikola Solic/Reuters/Scanpix, s. 26 Thomas Svensson, s. 45 Thomas Svensson, s. 49 Thomas Svensson, s. 52 Stephen Hird/Reuters/Scanpix, s. 66 John Sommers II/Reuters/Scanpix, s. 78 Paul J Richards/EPA/Scanpix, s. 84 Thomas Svensson, s. 86 Reuters/US Defence Force video/Scanpix, s. 102 Facelly/Sipa/Scanpix, s. 104 Jobard/Sipa/Scanpix, s. 107 Facelly/Sipa/Scanpix, s. 110 Jobard/Sipa/Scanpix, s.151 Reuters/Scanpix

Upplaga: 1 000 ex

ISSN: 1652-2915

ISBN: 91-85053-73-2

KBM:s dnr: 0969/2003

Grafisk form: AB Typoform

Tryck: Edita, Västerås 2005

Skriften kan erhållas kostnadsfritt från

Krisberedskapsmyndigheten, materieförvaltning.

E-post: bestallning@krisberedskapsmyndigheten.se

Skriften kan laddas ned från Krisberedskapsmyndighetens webbplats

www.krisberedskapsmyndigheten.se

KBM:s temaserie 2005:3

Innehåll

KBM:s förord	5
Inledning	7
Teoretiska perspektiv: medier, krig och propaganda	14
Al Jazeera's bildpublicering av döda och tillfångatagna amerikanska soldater	25
De svenska tidningars framställning	32
De svenska tv-nyheternas framställning	53
Sammanfattning och slutsatser	61
Fabrikationen av en amerikansk krigshjälte: Meniga Jessica Lynch	65
Jessica Lynch i amerikanska och internationella medier	67
Jessica Lynch i svenska medier	77
Jessica Lynch som kulturell myt	88
Bagdads fall och störtandet av Saddamstatyn på Paradistorget	101
Inledning	101
Paradistorget den 9 april: Slutet gott, allting gott?	103
Bagdads fall i de svenska tidningarna	112
Avslutande diskussion	136
Propagandakriget i backspeglarna	141
Litteraturförteckning	153

KBM:s förord

Vid en kris är massmedierna en av de viktigaste aktörerna för att nå ut med snabb, korrekt och viktig information till medborgare, myndigheter och andra aktörer. Studien Propagandakriget i backspegeln visar i bild och text hur svenska medier förhåller sig till ett antal påverkansförsök under Irakkriget våren 2003. Det övergripande syftet med studien är att bidra till en ökad förståelse hos personal med informationsuppgifter om hur information kring kriser uppfattas, behandlas och beskrivs

i nyhetsmedierna. Skriften vänder sig till i första hand till personer med informationsuppgifter på olika nivåer.

Krisberedskapsmyndigheten (KBM) har uppgiften att stärka samhällets krishanteringsförmåga. Detta gör myndigheten bland annat genom att utveckla metoder för kriskommunikation och krishantering. KBM initierar också forskning och studier och förmedlar forskningsresultat inom området samhällets krishantering.

Malin Modh

Utredare kriskommunikation, Krishanteringsenheten
Krisberedskapsmyndigheten

Inledning

IRAKKRIGET 2003

I BACKSPEGELN

Det har när detta skrivs gått mer än ett år sedan president Georg W. Bush stod på hangarfartyget USS Lincoln framför en banderoll som förklarade "Uppdraget fullbordat". Den USA-ledda koalitions krig mot Irak inleddes natten till den 20 mars 2003 med missilangrepp mot Bagdad. Tre veckor senare intog koalitions trupper den irakiska huvudstaden. En hel värld av tv-tittare kunde bevittna hur den monumentala Saddamstatyn på Paradistorget i Bagdad störtade till marken den 9 april i vad många tolkade som det symboliska slutet på kriget.

Med facit på hand kan man konstatera att dessa två ikoniska ögonblick, dessa *Kodak moments* som symboliskt och formellt förmedlade ett budskap till världen om att kriget var vunnet, gav en missvisande bild. De markerade snarare början på en upptrappad terror i Irak än slutet på ett krig mot terrorismen. I samma ögonblick som bronsdiktatorn föll till marken sjönk Bagdad ner i ett kaos av plundringar och krimi-

nalitet. Målet var att utveckla Irak till en mönsterdemokrati och förebild för arabvärlden, men landet har snarare under det gångna året brutit samman i anarki, kaos och blodiga attacker mot den amerikanska ockupationsmakten.

Genom hela krigsföretaget i Irak har amerikanska och brittiska styrkor med hjälp av symboler och bilder försökt övertyga såväl irakierna som hemmapubliken och världsoptionen om att kriget var rättfärdigt och Iraks befrielse nära förestående. Kriget i Irak har i hög grad varit ett symbolkrig. När amerikanska trupper intog Saddam Husseins presidentpalats i början av april, beskrev man det som ett symboliskt snarare än strategiskt mål. Bilderna av amerikanska soldater som vråker sig sig i palatsets fotöljor och förgyllda badrum är klassiska propagandamotiv. Det är en rituell förnedring av motståndaren att invadera hans hem och triumferande ta över dess maktsäte. I ett krig som till stor del handlar om att projicera en vinnande bild av koalitions trupper är förstas också störtandet av statyer lika viktigt som att inta städer.

Några av de mest spektakulära och omdiskuterade bilderna från Irakkonflikten har publicerats efter det att Bush den 1 maj 2003 deklarerade att kriget var över. Den 22 juli 2003 dödades Saddam Husseins söner Uday och Qusay av amerikanska trupper. Den amerikanska militären spred fotografier av deras illa tilltygade ansikten över Irak och den övriga världen. När bilderna publicerades möttes de av skepsis från många irakier, som tvivlade på att de verkligen visade den forne diktatorns söner. Militära mediestrateger valde att rekonstruera – det vill säga snygga upp – sönerns blodiga och sönderskjutna kroppar, och förevisa dem för journalister så att de kunde se själva. Bilderna visades på irakisk tele-

vision för övertyga en tvivlande irakisk publik om att de dödade männen verkligen Saddams söner. Den offentliga uppvisningen av kropparna väckte dock stor ilska i de arabisktalande nyhetsmedierna. Man menade att kropparna exploaterades för att höja moralen hos den amerikanska hemmapubliken och de amerikanska trupperna. I många arabers ögon offrades de döda människors värdighet till förmån för en amerikansk propagandaseger. Officiella amerikanska talesmän försökte också lansera tolkningen att de dödade sönerna representerade en vändpunkt i Irak – ett avgörande steg på vägen mot att införa demokrati i Irak, få slut på våldet och en gång för alla övertyga det irakiska folket om att deras land var befriat.¹

---

1. O'Neill (2003).

När självaste spader ess, Saddam Hussein, greps i december 2003 häpnade världen över bilderna av den hjälplösa och förvirrade gamle man som dragits fram ur en jordhåla utanför Tikrit. Den forne tyrannen, som mördat hundratusentals irakier och tvingat resten att leva i skräck och misär, visades upp som en ovärdad, svag och underkuvad luffargestalt. "Lejonet från Babylon" var plötsligt reducerat till en ömklig rätta eller spindel. Den tillfångatagna diktatorn gapade lydigt så att de amerikanska läkarna kunde lysa honom i munnen. Han satt passivt när man letade i hans hår efter löss, och strök sig tafatt över skägget som om han försökte förstå vad som egentligen pågick. Med dessa bilder ville USA givetvis demonstrera att man en gång för alla oskaddliggjort Saddam Hussein, att han bokstavligen var en man av det förflutna. En ensam och isolerad äldring, avskalad alla maktattribut och som lever under de mest primitiva förhållanden man kan tänka sig, ett hål i marken – det är så långt man komma från machoimagen av den potenta härskaren som styr sitt land med järnhand och lever i lyx och överflöd. Propagandatrofén Saddam visades upp som en styrkedemonstration från USA:s säkerhetstjänst, och för att övertyga grupper som fortfarande var lojala mot den tillfångatagna ledaren att ge upp motståndet mot ockupationsmakten.

Det har inte saknats försök till propaganda från irakiska grupper som motsätter sig den amerikanska närvaron i Irak. Ett av mest uppmärksammade

exemplen är de brutala bilderna på stympade och förkolnade lik efter civila amerikaner i Irak, som onsdagen den 31 mars 2004 kablades ut över världen. Med dessa makabra bilder sände irakerna ett avskräckande budskap till USA och omvärlden, förtydligt på en handtextat skylt som hölls upp mot de närvarande fotografierna: "Fallujah är en kyrkogård för amerikaner". Lämna landet eller ni kommer att brännas, torteras, slitas i stycken och skändligen hängas ut för världens tv-kameror. Inte långt därefter briserade skandalen med fotografier av amerikanska soldater som torterar irakiska fångar i Abu Ghraib-fängelset utanför Bagdad. De sensationella bilderna kastade ett obarmhärtigt ljus över Bush-regeringens retorik om det godas kamp mot det onda, och USA som frihetens och demokratis försvarare i Irak. Plötsligt kunde hela världen se amerikanska soldater i rollen som "onda" förtryckare av irakiska medborgare. Tortyrbilderna kastade en mörk skugga över de ädla motiven för att invadera Irak, liksom över myten om amerikaner som frälsare och befriare.

Det är svårt att bortse från den påföljande dramatiska händelseutvecklingen i Irak om man vill analysera nyhetshändelser under det officiellt deklarerade Irakkriget i mars–april 2003. Allt som hänt sedan Bagdad "föll" och Bush förklarade sitt uppdrag slutfört kastar givetvis ett nytt och ofta kritiskt ljus över de bilder och berättelser som publicerades under de tre veckorna då koalitionen ryckte fram mot och slutligen intog Bagdad. Samtidigt är det

också viktigt att lyfta fram dessa tidigare bilder och berättelser i egen rätt, vilket är det huvudsakliga syftet med denna studie. Detta inte minst eftersom de utgör avgörande länkar i den symboliska händelsekedja som lett fram till, och format vår bild av, dagens explosiva situation i Irak.

STUDIENS SYFTE

Det övergripande syftet med denna studie är att undersöka svenska nyhetsmediers förmåga att analysera och kritiskt förhålla sig till ryktesspridning, desinformation och propaganda i det samtida globala nyhetsflödet. Mer specifikt syftar studien till att analysera hur svenska tidningar och tv-redaktioner har hanterat och gestaltat ett antal nyhetskändelser under Irakkriget våren 2003 där det har funnits olika påverkansförsök från de krigförande parterna. Tre konkreta fall har valts ut för granskning:

- Uppvisningen av fem amerikanska krigsfångar samt döda kroppar efter amerikanska och brittiska soldater i irakisk tv och den arabiska satellitkanalen Al Jazeera den 23 mars 2003.
- Fritagningen av den amerikanska soldaten Jessica Lynch den 1 april 2003.
- Den USA-ledda koalitionsintag i Bagdad och störtandet av Saddamstatyn på Paradistorget den 9 april 2003.

Dessa händelser har valts ut mot bakgrund av att de i efterhand har utpekats

som helt eller delvis iscensatta händelser med ett tydligt propagandistiskt syfte. Därtill har de fått stor medieuppmärksamhet och kan antas ha varit av relativt stor betydelse ur propagandasynpunkt. I samtliga fall rör det sig om händelser av begränsad militär betydelse, men med stark symbolkraft och förmodligen viss opinionsmässigt verkan när det gällde att påverka publikens bild av krigsutvecklingen. Fallet med uppvisningen av döda och tillfångatagna koalitions soldater är särskilt intressant att studera eftersom det rör sig om ett påverkansförsök från en icke-västerländsk krigförande part, tillika en motståndare till supermakten USA. Hur hanterar svenska medier ett propagandautspel från en icke-västlig part, i detta fall Irak och arabvärlden, som öppet utmanar anglo-amerikanska perspektiv och intressen?

Fritagningen av Jessica Lynch fick ett sensationellt stort genomslag i internationella nyhetsmedier under de första dagarna i april 2003, och har i efterhand blivit en av de mest omdiskuterade och kritiserade nyhetskändelserna från Irakkriget. Eftersom Jessica Lynchs storyn har utpekats som ett av de mest flagranta påverkansförsöken från den amerikanska krigsmakten under ett avgörande skede i kriget, lämpar den sig väl som en fallstudie av hur svenska nyhetsmedier hanterar information som ingår i propagandakriget.

En hel värld kunde onsdagen den 9 april 2003 följa hur den gigantiska bronsstatyn av Saddam Hussein, symbolen för den gamla regimen, fälldes

från sin marmorpedestal på Paradistorget i hjärtat av Bagdad. Bilderna på den detroniserade och skändade maktsymbolen dominerade svenska och internationella nyhetsmedier dagarna efter de amerikanska truppernas intagande av den irakiska huvudstaden. Samtidigt som störtandet av Saddam-statyn har kallats för en "oförglömlig frihetssymbol" och det avgörande ögonblicket i operation "Befria Irak", har kritiker även i detta fall argumenterat för att händelsen var en pr-kupp iscensatt av den amerikanska militären. Det är särskilt intressant att analysera hur utgången av kriget framställs, eftersom det är ett centralt inslag i de krigförande parternas propaganda att efter ett krig rättfärdiga de egna handlingarna och "skriva vinnarens historia".² Infogas de amerikanska truppernas intåg Bagdad och fällningen av Saddamstatyn i en klassisk krigsromantisk berättelse om den goda sidans seger över ondskan eller distanserar sig de svenska nyhetsmedierna från en sådan proamerikansk propagandadiskurs?³

Studien syftar således till att analysera hur ledande svenska nyhetsmedier ramade in, eller tematiserade, dessa nyhetshändelser i text och bild.⁴ Vilka tolkningar av händelserna har varit mest framträdande, och i vilken utsträckning kan de krigförande parternas

övertalningsförsök sägas ha fått genomslag i svenska nyheter? Analysen fokuserar särskilt på vilka källor som kommer till tals och hur de gör det, och i vad mån medierna förmedlar den USA-ledda koalitionen respektive den irakiska krigsmaktens perspektiv på händelsen.

MATERIAL OCH METOD

De medier som ingår i studien är två morgontidningar, Svenska Dagbladet och Dagens Nyheter, samt de två kvällstidningarna Aftonbladet och Expressen. Vidare ingår public service-televisionens nyhetsprogram Aktuellt och Rapport, samt kommersiella TV4:s nyhetsprogram Nyheterna i de två första fallstudierna. Fallstudien av koalitions-truppernas intagande av Bagdad den 9 april 2003 omfattar däremot endast tidningarna, av tids- och utrymmesskäl. Radio ingår inte i studien, också det främst av tidsskäl. Det hade givetvis varit intressant att jämföra radions nyhetsbevakning med pressens och televisionens dito, men det föll tyvärr utanför studiens ramar.

Undersökningen omfattar huvudtidningar och huvudsändningar. Vad gäller tidningarna betyder det att eventuella bilagor och extraupplagor inte ingår i undersökningen.⁵ Vad gäller nyhetsprogrammen har jag studerat Rapport

---

2. Nord, Shehata och Strömbäck (2003), s. 24.

3. Nohrstedt, Høijer och Ottosen (2002), s. 77 ställer samma fråga i sin undersökning av hur medierna skildrade utgången av Kosovokonflikten den 10 juni 1999.

4. Iyengar & Simon, 1994.

5. Med ett undantag: Expressens extraupplaga den 9 april har medtagits eftersom den skickades med då jag beställde materialet av tidningen.

19.30, Aktuellt 21.00 och TV4 Nyheterna 18.30.

I första hand omfattar studien allt nyhetsmaterial – artiklar, analyser och reportage – som behandlar den aktuella nyhetskändelsen. I fallet med koalitionsintagande av Bagdad ingår även tidningarnas ledarartiklar. Detta eftersom händelsen var av den digniteten att alla tidningar på ledarplats kommenterade den, och dessa kommentarer utgör en viktig del i inramningen av händelsen.

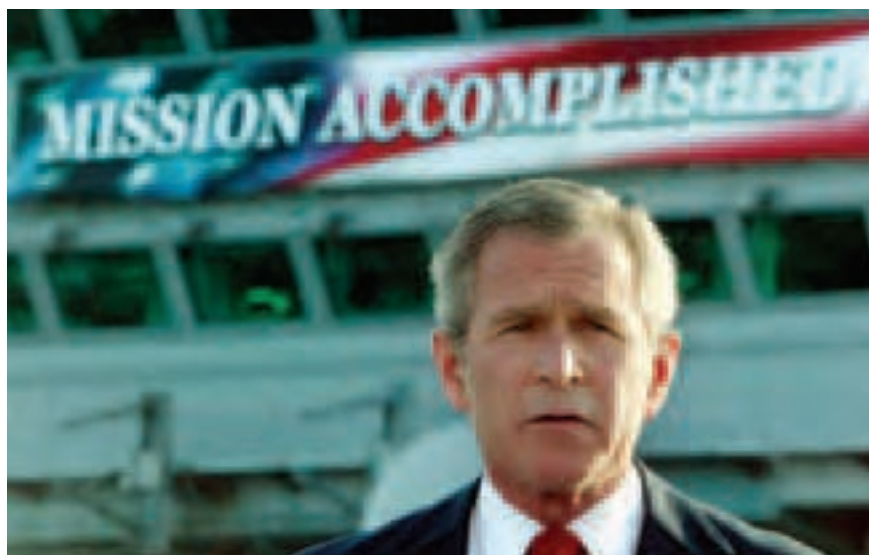
En viktig kontextualisering av denna studie utgörs av de perspektiv som förmedlas av de amerikanska organisationer för medieanalys – så kallade *media watchdogs* – som övervakar mediernas politiska vridning och felaktigheter i deras nyhetsförmedling. Till de viktigaste av dessa grupper hör Fairness & Accuracy In Reporting (FAIR), Media Research Centre och Accuracy In Media. De utför medieanalyser, ger ut egna publikationer med mediekritiska artiklar och organiserar olika aktioner i syfte att utöva politisk påtryckning.⁶ Analyserna av de svenska nyhetsmediernas framställningar av de aktuella nyhetskändelserna diskuteras i ljuset av dessa organisationers undersökningar av hur amerikanska och internationella nyhetsmedier representerat samma händelser.

Den metod som använts är en diskursanalytisk inspirerad innehålls-

analys, med närläsning och tolkning av det aktuella materialet. Jag vill betona att min studie är inspirerad av diskursteorins perspektiv och frågor, men att jag inte använt mig av dess begreppsapparat då denna är väl teknisk och främst inriktad på språkanalys. Poängen med kritisk diskursanalys är att man ska avtäcka de värderingar och perspektiv som är inkodade i text och bild, genom att i detalj studera hur de är sammansatta.⁷ Diskursteorin betonar att varje aspekt av den språkliga strukturen kan ha en ideologisk innebörd: ordval, meningsbyggnad, tilltal, verbformer etc. Därtill fokuserar man samspelen mellan olika betydelsebärande element på ett tidningsuppslag eller i ett tv-inslag – grafik, layout, typografi och mer specifikt förhållandet mellan tal/text och bild. En central fråga inom kritisk diskursteori är vilka aktörer som kommer till tals i mediernas diskurser, och hur de gör det. Här betonar man att det finns vissa konventioner för hur man ramar in och återger tal, och därigenom tillskriver det vissa betydelser. Ytterligare en viktig fråga gäller vilka förutfattade meningar texten vilar på, vad som betraktas som "common sense". Det handlar om att identifiera de värderingar och ideologiska utgångspunkter som inte är uttalade eller explicit redovisade i texten, men som den tyst förutsätter och indirekt vilar på. Kritisk diskursanalys är ett instrument som syf-

6. För en intressant analys av dessa organisationer, se Övrebö (2004).

7. Denna ytterst komprimerade karaktäristik av kritisk diskursanalys grundar sig f.a. på Winter Jörgensen & Phillips (1999), Fowler (1991) och Fairclough (2001).

tar till att avslöja dolda maktstrukturer – det är därför den betecknar sig själv som "kritisk". Ett avgörande kännetecken är att den understryker vikten av kombinera textanalys med social

analys, det vill säga av att koppla detaljerade textanalyser till analyser av omkringliggande sociala och kulturella förhållanden.

Teoretiska perspektiv: medier, krig och propaganda

KRIGSJOURNALISTIKENS VILLKOR

Under senare delen av 1990-talet har medieutvecklingen medfört att mediekriget blivit en allt viktigare del av det militära kriget. Satellit-tv med nyhetskanaler som sänder dygnet runt, portabel utrustning för direktsändning "live" från krigsskådeplatsen och webbplatser där nyheterna ständigt uppdateras har gjort att det fysiska kriget kan idag knappast skiljas från den mediala representationen av det. Vår uppfattning av kriget styrs inte så mycket av detaljerna i den faktiska händelseutvecklingen som av sättet på vilket det framställs i medierna. Kampen om det mediala rummet kan med andra ord vara lika viktig som det militära kriget, eftersom mediebilden är avgörande för hur kriget upplevs och tolkas utanför stridsområdet – av såväl hemmaopinionen och motståndarsidan som den globala nyhetspubliken.⁸

"Spin doctors", militärer och politiker försöker på olika sätt utnyttja medierna och journalisterna som kanaler för propaganda till allmänheten. Att krigförande parter försöker styra informationen, kontrollera mediernas bilder och berättelser och därigenom vinna opinioner är förstas ingenting nytt. Det har förekommit i alla tider och i alla krig. Idag ställer dock allt skickligare och mer sofistikerade propagandastrateger nyhetsmedierna inför stora utmaningar. Detta samtidigt som den nya medieteknologin minskar journalisternas möjligheter till överblick, analys och granskning.⁹ Sändningar dygnet runt genererar ett oupphörligt behov av nyheter och uppdaterat material. Detta ständiga nyhetstryck skapar – i kombination med tidspress, begränsade redaktionella resurser och en allt hårdare konkurrens om publikens uppmärksamhet – journalistiska produktionsvillkor som gör det svårt att bedriva källkritik. Samtidigt blir kraven på käll-

---

8. Riegert (2002), s.11.

9. Nohrstedt, Höijer och Ottosen (2002), s. 33. Se även Hallin (1997) och Taylor (1997).

kritisk medvetenhet inom krigsjournalistiken allt viktigare eftersom de krigsförande parterna med hjälp av mediestrategier och pr-konsulter utvecklar allt mer förfinade grepp för få ut sina budskap i medierna.

Militärer och regeringar agerar idag "proaktivt", vilket innebär att de försöker sätta dagordningen genom att aktivt förse nyhetsmedierna med propagandamaterial som för ut det egna budskapet.¹⁰ Tanken är att hålla journalisterna upptagna och på så vis minska risken för att de ska ge sig ut och söka efter egna uppslag och vinklar. Denna strategi drar också medvetet fördel av nyhetsmediernas behov av att dygnet runt fylla sitt utrymme med material så enkelt och billigt som möjligt.

Även om mycket tyder på att journalister blivit allt mer medvetna om informationsoperationernas betydelse i modern krigföring, tycks de inte ha hittat några metoder för att effektivt kunna motverka propagandan. Snarare har militärer och statsmakter stärkt sin kontroll över mediernas innehåll, framför allt genom tekniken att förmedla "ett överflöd av fakta" och "ockupera etern" med egentillverkade nyheter.¹¹ Därtill kommer det faktum att det inte längre går att dra någon skarp gräns mellan militärer och regeringar å ena sidan och journalister å den andra vid en konflikt.¹² Det rör sig inte längre

om tydligt skilda parter, utan deras roller tenderar i vissa avseenden att överlappa och sammanblandas. Militären förser medierna med de mest attraktiva bilderna av högteknologiska precisionsvapen och spektakulära explosioner, och journalister "bäddas in" med de egna trupperna och förmedlar därmed i hög grad kriget sett ur den ena krigsförande partens vapensikte. Samtidigt bäddas också militären in i medierna och ges tolkningsföreträde som experter och kommentatorer.

Denna av uppluckring av tidigare roller och motpartsförhållanden blev inte minst tydlig under Irakkriget våren 2003. Över 900 journalister bäddades in med de amerikanska och brittiska trupperna och kunde rapportera mer eller mindre direkt från krigets frontlinjer. Medierna hade i princip obegränsad tillgång till dramatiska actionbilder från striderna, liksom till koalitionsoldater som kunde intervjuas om hur de upplevde och bedömde det pågående kriget. Att journalister följer med trupper i krigstid är i och för sig ingen nyhet, men det som gjorde inbäddandet av reportrar i Irak unikt var företagets stora omfattning.¹³ Därtill kommer också att den nya medieteknologin för första gången möjliggjorde sändningar "live" från krigsskådeplatsen, och kanske också att världsoptionen var så splittrad i synen på kriget. Till skillnad från vid

---

10. Nohrstedt m.fl. (2002), s. 33; Riegert (2002), s. 63.

11. Nohrstedt m.fl. (2002), s. 33.

12. Nord, Shehata och Strömbäck (2003), s. 26-27.

13. Lewis J. m.fl. (2003), s. 1.

tidigare liknande konflikter fanns det inte något internationellt samförstånd om nödvändigheten av detta krig. Tvärtom ifrågsattes krigshandlingarna av en majoritet av FN:s medlemsstater, liksom av stora folkgrupper i de länder som officiellt stödde kriget. Även bland de ständiga medlemmarna i FN:s säkerhetsråd var meningarna delade, där både Frankrike och Ryssland tog avstånd från kriget och pläderade för en fortsättning av de FN-ledda vapeninspektionerna.

PROPAGANDATEORI

Idag talar man hellre om informationsoperationer än om propaganda, eftersom det senare ordet fått en negativ och föga nyanserad betydelse som lögn och undanhållande av obekväma sanningar. I forskningssammanhang definierar man dock inte propaganda som osanning, utan snarare som avsiktligt tillrättalagda beskrivningar av verkligheten vilka syftar till att främja särskilda politiska och militära mål. I ett standardarbete som ofta citeras framhåller författarna att propaganda bör förstås som "avsiktliga och systematiska försök att forma intryck, manipulera uppfattningar och styra beteenden för att uppnå en respons som uppfyller propagandistens önskade syfte".¹⁴

Informationsoperationer är en samlingsbeteckning för olika aktiviteter –

fysiska, elektroniska, ekonomiska, militära, politiska och psykologiska – som syftar till att påverka motståndarens eller andra målgruppers omvärldsuppfattning och därmed beteende.¹⁵ De delar av informationskrigföringen som är av betydelse för nyhetskonsumenternas och beslutsfattarens bild av ett krig kan inordnas under begreppet perceptionsstyrning eller *Perception Management*. Perceptionsstyrning handlar om att påverka människors "känslor, avsikter och verklighetsbild" genom att förmedla eller dölja utvald information.¹⁶ Det är en kamp om olika opinioner – världsoptionen, hemmaopinionen och motståndaropinionen – där nyhetsmedierna spelar en avgörande roll. En viktig del i perceptionsstyrningen handlar följaktligen om mediehantering. *Media Management* som det också kallas sammanfaller nästan helt med det som brukar rymmas inom beteckningen Public Relations eller till och med propaganda. Det rör sig om militära och politiska strategier för att påverka medierna så att de förmedlar ett önskat budskap, utformat på propagandamakarens villkor, till målgrupperna.¹⁷ Graden av framgång i detta företag beror i hög grad på avsändarens trovärdighet i journalisternas och publikernas ögon. Den övergripande mediehanteringsstrategin hos västerländska demokratiska regimer handlar följaktligen om att

---

14. Jowett & O'Donnell, 1992, s 4. Citerat i Nohrstedt m.fl. (2002), s. 23.

15. Riegert (2002), s. 9.

16. Ibid., s. 11.

17. Ibid., s. 12.

skapa trovärdighet, genom att så långt som möjligt låta informationen spegla faktiska förhållanden.¹⁸ Det är just därför det är missvisande att tala om propaganda som direkta lögnar eller falska påståenden – den bygger snarare på ett skickligt utformat legat av fakta och fiktion.

Propagandans typiska kännetecken är att den polariserar beskrivningen av kriget i gott och ont, rätt och fel, svart och vitt i syfte att vinna sympati för den egna sidan och avsky för motståndarsidan. Att polarisering är en central propagandateknik påpekar bland andra Harold Lasswell i sitt klassiska verk *Propaganda Technique in World War I* från 1927, som fortfarande används som handbok av propagandastrateger.¹⁹ Lasswell identifierar också ytterligare ett av krigspropagandans mest centrala element: att man personifierar och demoniserar motståndarsidan. En renodlad fiendebild är viktig för att övertyga den egna befolkningen om nödvändigheten av att gå ut i krig. På så vis görs motståndaren konkret och krigsmålen framstår som handfasta och uppnåeliga. En grupp svenska medieforskare understryker att denna strategi blivit allt viktigare i samtida konflikter: "Idag är det knappast möjligt att mobilisera opinionen för ett totalt krig, varför det är en propagandistisk fördel om krigsföre-

tag kan beskrivas som polisaktioner riktade mot enskilda ledare på motståndarsidan".²⁰ Demonisering av fienden är välkänd i krigspropagandans historia, vilket bland annat framgår av studier från första världskriget, Gulfkriget och Kosovokonflikten.²¹ Bilden av Saddam Hussein som en ny Adolf Hitler var exempelvis central för att övertyga den amerikanska hemmapubliken och världsoptionen om rättfärdigheten i den USA-ledda alliansens militära angrepp mot Irak 1991 för att befria Kuwait. På samma sätt demoniserades den jugoslaviske presidenten Slobodan Milosevic som en ny Saddam Hussein, Hitler eller Stalin och utpekades som ensamt skyldig till Kosovokonflikten – allt för att få opinionens stöd för de amerikanska bombningarna av Kosovo.

En viktig aspekt av krigspropagandan handlar också om att framhålla det lidande som fiendesidan är skyldig till som omänskligt, barbariskt och resultatet av en medveten policy snarare än misstag. De amerikanska forskarna Herman och Chomsky talar i sin propagandamodell för hur medierna fungerar om värdiga och ovärdiga offer.²² Det "värdiga offret" är drabbade som blivit utsatta för motsidans övergrepp och följaktligen förtjänar vår empati.

En självklar målgrupp för krigspropagandan är förstas den egna befolk-

---

18. Ibid., s. 23.

19. Nohrstedt m.fl (2002), s. 23-24.

20. Ibid., s. 80.

21. Bennet & Paletz (1994); Hvitfelt & Mattson (1992); Kellner (1992); Nohrstedt m.fl. (2002).

22. Herman E. S. & Chomsky, N. (1988) *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*. New York: Pantheon Books. Citerat i Nohrstedt m.fl. (2002), s. 112.

ningen och de egna soldaterna. Att få nationen att sluta upp bakom krigsföretaget och stärka truppernas kampvilja är avgörande för ett framgångsrikt försvar. Lika viktig som den nationellt samlande propagandan är också den mer offensivt inriktade propagandan som syftar till att så splittring i motståndarlägret. I detta fall riktar man in sig på att försvaga motståndarens hemmafront och undergräva fiendestyrkornas stridsmoral. Den tredje av krigspropagandans målgrupper är slutligen allierade och neutrala stater, som också måste vinnas för den egna saken.²³ I en globaliserad värld är det dock svårt att dra några tydliga gränser mellan budskap riktade mot den egna sidan och sådana som är avsedda för motståndarsidan. Krigspropagandan måste i allt högre grad operera i ett internationellt sammanhang. Ett problem här är att budskap som fungerar i västerländska medier inte fungerar på samma sätt när det handlar om fientligt inställda mottagare.²⁴

MEDIER OCH KRIG

När det gäller Gulfkriget 1991 föreligger ett stort antal studier, svenska och internationella, som alla visar att mediebevakningen ägde rum inom ramar dikterade av militära och propagandistiska mål. Den allierade krigsledningen fick med stor framgång ut bilden av

kirurgiska bombningar riktade enbart mot strategiska och militära mål. Kriget presenterades som ett högteknologiskt dataspel, utan blodspillan. Inga bilder visades av bombmattorna över de irakiska styrkorna. Gulfkriget fick också stor uppmärksamhet på grund av att det var det första kriget som kunde bevakas med direktsänd television över hela världen. En betydande del av denna TV-rapportering utgjordes av direktsända presskonferenser i den allierade krigsledningens regi. I praktiken innebär det att militära befälhavare kunde kommunicera direkt med publiken via televisionen, utan journalistiska mellanhänder.²⁵ Denna nya rollfördelning mellan militär och medier, där den förre i hög grad bestämde villkoren för nyhetsförmedlingen, väckte farhågor om att journalistikens kritiskt granskande funktion riskerade att bli överspelad i den direktsända televisionens era.

Den internationella medieforskningen har visat att det i det samlade mediematerialet fanns en stark dominans av västliga källor, och en genomgående brist på ett kritiskt förhållningssätt till dessa källor. Bevakningen av Gulfkriget präglades av den USA-ledda alliansens källor och perspektiv, och var starkt positiv till den militära operationen.²⁶ Detta mönster bekräftas också av svenska medieforskare, som ingående studerat de svenska mediernas bevakning av

---

23. Nohrstedt m.fl. (2002), s. 24.

24. Riegert (2002), s. 3

25. Nordlund (1992), s. 16.

26. Hallin (1997), s. 215.

kriget.²⁷ Grundproblemet på de svenska redaktionerna var bristen på information om vad som faktiskt utspelade sig på krigsskådeplatserna. Den allierade militärledningen dominerade som källa vad gällde själva krigshändelserna.²⁸ Nyhetsbevakningen kom därmed att präglas av rent militära aspekter på kriget – strategi, vapensystem och truppförflyttningar. Bilden av det kliniska kriget som glorifierade den tekniska överlägsenheten hos de allierade fick stort genomslag i de svenska nyhetsmedierna. Den svenska rapporteringen dominerades också av ett polariserande perspektiv, där de allierade sågs som "vår" sida och Irak som fienden som skulle besegras.

En undersökning av hur svenska, norska och brittiska nyhetsmedier framställde Kosovokonflikten 1999 visar att Natoprogandans perspektiv på ett djupgående sätt präglade bevakningen.²⁹ I de centrala frågorna om konfliktens orsaker och vem som är skyldig till övergreppen mot civila dominerade Natos perspektiv. Fiendebilden av Slobodan Milosevic fick stort genomslag i mediernas rapportering. Den dåvarande jugoslaviske presidenten jämfördes med tidigare diktatorer och folkmördare och utpekades som huvudansvarig för kriget och folkfördrivningen på Balkan.³⁰ Genom att ensidigt

lägga allt ansvar på Milosevic framstod det som att västländernas ledare och Nato som genomförde attackerna saknade möjligheter att påverka händelseutvecklingen. Medierna ifrågasatte varken Natos motiv för bombningarna eller den polariserade bilden av vem som var god och ond i konflikten. Man tonade också ned de moraliska och folkrättsliga argumenten mot Natos intervention, såsom att bombningarna var ett brott mot FN:s stadgar.³¹ Det ska dock tilläggas att graden av genomslag för Natopropagandan varierade något över tid och mellan de olika länderna.

Jamie Shea, chefen för Natos presskontor, har i efterhand framträtt och öppet berättat om Natos strategier för att få ut sina budskap till medierna. Enligt honom var Natos huvudsakliga mediestrategi under Kosovokonflikten att ockupera etern:

Our credo at NATO was just to be on the air the whole time, crowd out the opposition, give every interview, and do every briefing [...]. We occupied the whole day with our information.³²

Förutom Natos dagliga presskonferenser erbjöd presskontoret briefingar, skrivna pressmeddelanden, intervjuer för journalister och resor till flyktinglägren runt Kosovo. För att maximera Natos synlighet uppmuntrades med-

27. Hvitfelt & Mattson (1992); Nordlund (1992); Hadenius & Stür (1992).

28. Hvitfelt & Mattson (1992), s. 178.

29. Nohrstedt m.fl. (2002).

30. Ibid., s. 123.

31. Riegert (2002), s. 57.

32. Ibid., s. 25.

lemsländernas ledare att framträda i tv så mycket som möjligt. Shea framhåller att nästan alla ledare i alliansen också framträdde dagligen i tv under konflikten.³³ En centralt inslag i Natos mediehantering var också *upprepnin*g – att repetera alliansens syn på varför man valt den förda politiken och vad man ville uppnå.³⁴ Hanteringen av nyhetsmedierna under Kosovokonflikten anses ur Natos perspektiv ha varit mindre lyckad, eftersom Natos trovärdighet skakades av flera fatala militära och informationsstrategiska misstag.³⁵ Ändå kvarstår det faktum Natos propagandaperspektiv i grundläggande avseenden dominerade medierapporteringen, framför allt vad gäller demoniseringen av president Milosevic och framställningen av kosovoalbener som värdiga offer. Det kan dock finnas andra förklaringar till detta än att Natos propagandamaskineri lyckades få medierna positivt inställda.³⁶

Vad gäller Irakkriget i mars-april 2003 visar en studie av ledande svenska nyhetsmedier att det fanns en proamerikansk tendens i deras bevakning av kriget.³⁷ Denna tendens yttrar sig i en övervikt av källor som hör till den USA-ledda koalitionen; i att den retoriska figuren "USA som frihetens och demokratins försvarare" dominerar över

andra, mer kritiska figurer; i att USA framställs som befriare av Irak oftare än ockupant och i att kriget endast undantagsvis framställs som ett brott mot folkrätten. De svenska nyhetsmedierna gynnade alltså den USA-ledda koalitionen, och det berodde främst på att officiella källor från den amerikanska och brittiska sidan dominerade stort över källor som var kritiska mot kriget i Irak.

En brittisk forskargrupp som gjort en undersökning av ledande brittiska tv-kanalers nyhetsbevakning av Irakkriget kommer till liknande slutsatser. Deras studie visar att tv-nyheterna hade en tendens att favorisera den egna regeringens pro-krigsperspektiv över mer skeptiska inramningar. Det var till exempel två gånger vanligare att tv-redaktionerna framställde det irakiska folket som välkomnande än som misstänktsamma, reserverade eller fiendliga.³⁸ Författarna konstaterar också att man alltför okritiskt förmedlade uppgifter från amerikanska och brittiska militära källor, och att redaktionerna ofta slarvade med att attribuera information till dessa och andra källor.³⁹ Studien fokuserar särskilt på de inbäddade reportrarnas roll i rapporteringen från konflikten. Författarna finner inga belägg för kritiken att de inbäddade reportrarna också skulle ha blivit "sängkamrater"

---

33. Ibid.

34. Ibid., s. 26.

35. Ibid., s. 63.

36. Nohrstedt m. fl. (2002), s. 67.

37. Nord, Shehata och Strömbäck (2003), s. 113.

38. Lewis m.fl. (2003), s. 14.

39. Ibid., s. 16.

(“in-beds”) med militären eller den brittiska och amerikanska regeringen när det gäller förhållningssättet i deras rapportering.⁴⁰ Tvärtom var flertalet av de inblandade journalisterna nogga med att upprätthålla en opartisk och saklig ton, och lyckades också många gånger mer adekvata skildringar av krigsförloppet än de som var tillgängliga från officiella källor. Det gäller inte minst viktiga fall som slagen om Umm Qasr och Nasiriya, och skottlossningen vid vägspärren nära staden Najaf.⁴¹ Förfat-

tarna konstaterar att användningen av inbäddade reportrar innebar att medierna i en aldrig tidigare skådad omfattning hade tillgång till händelseutvecklingen på krigsskådeplatserna. Det betydde att nyhetsredaktionerna var mindre beroende av militära talesmän och presskonferenser, och hade större möjlighet att erbjuda oberoende skildringar av den militära kampanjen.⁴² Studien tyder rent av på att de inbäddade reportrarna levererade mer balanserade framställningar av krigshändelserna än vissa

---

40. Ibid., s. 2.

41. Ibid., s. 16.

42. Ibid., s. 2.

icke-inbäddade journalister. Detta gäller i synnerhet studiebaserade nyhetsankare, vars manuskript tenderade att vara vinklade mot vissa pro-krigsantaganden.⁴³

Författarna betonar att problemet med inbäddad journalistik har mindre med risken för partiskhet eller militär censur att göra, och mer med begränsningen i det slags berättelser som den alstrar. En av de viktigaste inskränkningarna handlar om svårigheten att visa bilder som tittarna upplever som alltför brutala och upprörande.⁴⁴ Den brittiska tv-kulturen gör det i princip omöjligt att sända grafiska skildringar av våld och lidande. Journalisterna är starkt medvetna om detta, och anpassar sin bevakning därefter. Det skapar den paradoxala situationen att medan inbäddade reportrar kan bringa publiken närmare frontlinjen och krigets realiteter, är de av kulturella skäl förhindrade att visa den grymmare sidan av dessa realiteter. De inbäddade reportrarna var också begränsade till att skildra hur kriget fortlöpande fortskred, snarare än konflikten bredare implikationer. De blev oundvikligen en del i ett narrativ där krigets komplexitet – dess motiv, kontext och rättfärdigande – aldrig ifrågasattes. Genom att fokusera på krigets framåtskridande, "the action", reducerades händelsernas komplexitet i stället till den förenklade frågan om vem som vinner och vem som förlorar.

Det dominerande nyhetsnarrativet blev vad en amerikansk forskare har kallat "the rush to Baghdad", med bilder av allierade trupper och pansarkonvojer som ryckte fram längst dammiga vägar på väg mot hjärtat av Irak och dess huvudstad.⁴⁵ Den naturliga höjdpunkten i detta narrativ är givetvis krigets utgång med "störtandet av Saddam" – därav det stora utrymme som nyhetsmedierna gav åt de triumferande scenerna i Bagdad när de allierade trupperna intog staden.⁴⁶

DEN GLOBALA INFORMATIONSORDNINGEN

Det faktum att den amerikanska krigsmaktens perspektiv och bilder har tenderat att dominera svenska nyhetsmediers bevakning av bland annat Gulfkriget, krigen på Balkan och nu senast Irakkriget behöver inte vara uttryck för partiskhet eller ett medvetet ideologiskt ställningstagande från svenska journalisters sida. Det hör till undantagen att medierna medvetet skulle favorisera den ena parten framför den andra i en konflikt. Snarare kan man förklara propagandans genomslag med att journalister mer eller mindre oreflekterat följer redaktionella arbetsrutiner och traditionell nyhetsvärdering. Det betyder att de tenderar att gynna källor som är lättillgängliga och har anpassat sig till mediernas egen logik. I detta avseende

---

43. Ibid., s. 29.

44. Ibid., s. 15.

45. Griffin (2004).

46. Lewis m.fl. (2003), s. 20.

råder det ingen tvekan om att USA har en unik maktposition i den globala mediasystemet, tack vare välutvecklade informations- och propagandakanaler. USA är en supermakt inte bara militärt och ekonomiskt, utan också vad gäller propagandaresurser. Eftersom journalister rutinmässigt hämtar information och källor där de finns, och den amerikanska sidan alltid har mer att erbjuda i den vägen än sin motpart, finns det en ofrånkomlig logik i att amerikanska perspektiv och värderingar byggs in i nyhetsförmedlingen. Så här formulerar de svenska medieforskarna Lars Nord och Jesper Strömbäck saken:

I en värld där ena sidan har betydligt mycket större informations- och propagandaresurser och är betydligt mer lättillgänglig leder det till en journalistik där den starke får komma till tals oftare än den svage.⁴⁷

Ytterligare en svensk medieforskare, Stig Arne Nohrstedt, framhåller USA:s makt och kapacitet att påverka det globala nyhetsflödets dagordning och innehåll. Han konstaterar att svenska nyhetsmediers beroende av amerikanska källor riskerar att leda till att man ger det politiska etablissemang i Washington tolkningsföreträde när det gäller vilka händelser som synliggörs och hur de skildras:

Den svenska nyhetskulturen har ögon och öron vända mot den enda kvarvarande supermakten och en händelse som i tredje världen tillmäts stor betydelse blir först viktig när den uppmärksammas av de amerikanska medierna, skulle man kunna säga med viss tillspetsning.⁴⁸

En viktig förklaring till att svenska nyhetsmedier favoriserar amerikanska källor framför låt säga irakiska är också att Sverige ingår i samma internationella mediasystem och ideologiska sfär som USA. När det gäller Irakkriget 2003 kan man alltså anta att de svenska journalisterna sannolikt upplevde en större kulturell, språklig och samhällslig närhet till koalitionen framför Irak.⁴⁹

Slutligen kan man också peka på att den nya medieutvecklingen gör journalistiken mer mottaglig för krigspropaganda. Det ökade tempot i nyhetsrapporteringen, ett allt större utrymme för nyheter som ständigt måste fyllas, redaktionella nedskärningar och en hårdnande konkurrens om publikens uppmärksamhet – allt detta har lett till att analys och källkritik nedprioriterats till förmån för snabb förmedling av säljande berättelser.⁵⁰ Det innebär att skickliga propagandastrateger får större möjligheter att påverka nyhetsförmedlingen än om den grundats på en mer saklig nyhetsvärdering.⁵¹ Journalistiken har en egen logik som går ut på att

---

47. Nord, Shehata och Strömbäck (2003), s. 113

48. Nohrstedt (1999), s. 104.

49. Nord, Shehata och Strömbäck (2003), s. 96.

50. Nohrstedt m.fl. (2002), s. 118.

51. Nord, Shehata och Strömbäck (2003), s. 29.

dramatisera, förenkla, polarisera och personifiera händelser. Genom att appellera till denna logik, och till de kommersiellt betingade kraven på sensationella berättelser, har propagandisterna stora möjligheter att nå ut med sina budskap i medierna. Det förefaller till och med vara så att journalisterna själva aktivt broderar ut och förtydligar de tankefigurer som propagandan ofta bara antyder. Ett exempel kan hämtas från Kosovokonflikten, där Nato-företrädare etablerade ett tolkningsparadigm som demoniserade Milosevic och jämställde honom med folkmordsdiktatorer som Adolf Hitler och Saddam Hussein. Här betonar en grupp forskare att nyhetsmedierna inte bara passivt återgav och förmedlade denna fiendebild till allmänheten:

Tvårtom fungerar dessa propagandastrategiska element både som förebilder och incitament för journalisternas egna reflexioner och diskursiva konstruktioner av konfliktens huvudrollsinnehavare. Medierna fyller i med konkreta detaljer där propagandan nöjer sig med antydningar, t.ex om parallellen med Hitler, och de använder mediedramaturgins alla möjligheter för att själva gestalta fienden som en demon.⁵²

Sammantaget kan man konstatera att nyhetsmediernas sätt att använda och redovisa källor på ett avgörande sätt påverkar den bild som förmedlas av

kriget. Inte minst påverkar det också människors möjlighet att bedöma journalistikens innehåll och trovärdighet. Idealet är man använder flera av varandra oberoende källor, öppet redovisar vilka källor som används, avstår från spekulationer och tydligt skiljer mellan bekräftade och obekräftade uppgifter.⁵³ I realiteten offrar man dock i allt högre grad kravet på kontroll av sakuppgifter och flera av varandra oberoende källor till förmån för en snabb och sensationsinriktad nyhetsjournalistik. Mot bakgrund av USAs supermaktsposition och de amerikanska mediernas dominerande ställning på den internationella mediemarknaden, betyder detta också att risken ökar för att medierna ska bli ett lättillgängligt propagandavapen i den ena krigförande partens händer. När USA blir indraget i en internationell konflikt eller ett krig finns det all anledning, som en grupp svenska forskare betonar, att iakttä ett mer kritiskt förhållningssätt i användningen av amerikanska källor och material från de amerikanska medierna än vad som tycks vara praxis idag på de flesta redaktioner.⁵⁴ Denna studie hoppas kunna fördjupa bilden av hur svenska nyhetsmedier antagit utmaningen med informationsoperationernas ökade betydelse i modern krigföring, genom att studera hur de i praktiken förhöll sig till konkreta påverkansförsök under Irakkriget 2003.

---

52. Nohrstedt m.fl. (2002), s. 74.

53. Ibid., s. 100.

54. Nohrstedt m.fl. (2002), s. 118.

Al Jazeeras bildpublicering av döda och tillfångatagna amerikanska soldater

INLEDNING

Några dagar efter krigsutbrottet, söndagen den 23 mars 2003, visade den arabiska satellitkanalen Al Jazeera intervjuer med amerikanska soldater som tillfångatagits av irakierna samt bilder av kropparna efter döda amerikanska och brittiska soldater. Fångarna tillhörde ett amerikanskt underhållsförband och uppgavs av Irak vara tagna efter strider vid staden Nasiriyah.⁵⁵ Publiceringen av dessa bilder ledde till upprörda protester från officiella talesmän i Washington och London, vilka hävdade att Al Jazeera bröt mot Genèvekonventionen genom att visa upp krigsfångar under kränkande förhållanden. Enligt Genèvekonventionens paragraf 13 ska krigsfångar skyddas mot våld, hot, förnedrande behandling och även mot "allmänhetens nyfikenhet". Att visa bilder på krigsfångars ansikten bryter mot konventionen, liksom att tvinga dem berätta om personliga förhållanden eller avslöja militära uppgifter ut-

över namn och grad. Däremot reglerar konventionen inte behandlingen av döda kroppar. Även om det inte finns några rättsliga hinder mot att visa döda i ett krig, anses det dock omoraliskt att visa upp dem på sådana sätt att de kan identifieras av anhöriga via tv- och pressbilder.⁵⁶

Trots detta har döda och tillfångatagna soldater alltid använts i propagandasyfte av krigförande makter. I detta fall rör det sig alltså om ett tydligt försök från den irakiska krigsmakten att påverka kanske främst den inhemska men även den internationella opinionen. Bilderna syftar till att visa att Irak har övertaget i kriget och ingalunda är besegrade: motståndaren har synbarligen förlorat en strid och tvingats slå till reträtt. Den irakiska sidan visar upp de amerikanska soldaterna som segertröféer, i ett försök att stärka stridsmoralen hos de egna trupperna och intala fiendesidan att ge upp innan det är för sent. Det retoriska budskapet kan

---

55. Det 507:e underhållskompaniet från Fort Bliss i Texas, alltså samma förband som Jessica Lynch.

56. Intervju med Göran Lysén, professor i folkrätt vid Uppsala universitet, DN 24 mars 2003, s. 5.

enkelt sammanfattas: "Vi vinner, ni förlorar".

Detta kapitel analyserar hur svenska nyhetsmedier framställde nyheten om de tillfångatagna och döda koalitions-soldaterna. Publicerade man bilderna, och vilken inramning gavs de i så fall? Vilka källor ges tolkningsföreträdare? I vilken utsträckning förmedlar medierna den irakiska respektive amerikanska krigsmaktens perspektiv på händelsen? Detta nyhetsinslag är särskilt intressant att studera eftersom det rör sig om ett påverkansförsök från en icke-västerländsk krigförande part, tillika en motståndare till supermakten USA. Vilka möjligheter har en icke-västlig part – i detta fall Irak och arabvärlden – att utmana den amerikanska nyhetsförmedlingens dominans inom det internationella mediasystemet?

För väst har Al Jazeera blivit symbolen för en utmaning av den anglo-amerikanska dominansen bland satellitkanaler.⁵⁷ Den arabiska tv-kanalen har på senare år gjort spektakulära inbrytningar i den västerländska medierade offentligheten. Därmed har den bidragit till att relativisera den kulturella världsbild som västerländska nyhetsproducenter och deras publik tidigare i mycket kunnat ta för givet. Al Jazeeras bilder och berättelser klipps allt oftare in i västerländska mainstream-nyheter för att balansera framför allt rapporteringen från Mellanöstern med det "arabiska perspektivet". Under Irakkriget våren 2003 blev det också för första

gången praxis på svenska nyhetsredaktioner att anlita experter som följde krigsrapporteringen i arabiska medier. Exemplet med de tillfångatagna och döda koalitions-soldaterna lämpar sig väl som en fallstudie av hur den uppmärksammade satellitkanalen Al Jazeeras nyhetsinslag hanteras av det internationella västdominerade mediasystemet,

57. Riegert & Andersson (2003), s. 2.

till vilket svenska nyhetsmedier självklart hör. Det faktum att de aktuella bilderna är ovanligt kontroversiella ställer den avgörande frågan på sin spets: hur hanteras den alternativa, "arabiska" rösten på den internationella medie-scenen när den öppet utmanar västerländska, och mer specifikt anglo-amerikanska, perspektiv och intressen?

Kapitlet ger först en introduktion till den arabiska nyhetskanalen Al Jazeera, därefter analyseras de svenska nyhetsmediernas framställning av nyheten om de tillfångatagna och döda koalitionsoldaterna.

AL JAZEERA:

DEN "ANDRA SIDANS" RÖST⁵⁸

Al Jazeera är en av de få TV-stationerna i arabvärlden som inte är statligt styrda. Den sänder nyheter och aktualitetsprogram dygnet runt, finansierad av den qatariska monarken Sheikh Hamad bin Khalifa al-Thani. Al Jazeera kan beskrivas som en regionalt förankrad tv-station med global räckvidd. Den når omkring 35 miljoner arabisktalande runt om i världen, och har också fått allt större genomslag i västliga medier. I augusti 2001 tecknade exempelvis CNN ett avtal med Al Jazeera som ger CNN exklusiv rätt till den arabiska satellitkanalens material i USA.⁵⁹

Sedan starten den 1 november 1996 har Al Jazeeras publika framgång och

internationella berömmelse bara ökat. Gång på gång har den arabiska satellitkanalen publicerat exklusiva bilder och uppgifter som inga andra nyhetsorganisationer lyckats komma över. Det stora genombrottet i västvärlden fick kanalen då den sände det första videobandet med Usama bin Ladins uttalanden den 7 oktober 2001, samma dag som USA inledde kriget i Afghanistan. Såväl CNN som svenska Rapport och Aktuellt avbröt sina sändningar för att visa bandet. Snabbt blev också den uppstickande satellitkanalen från Qatar i sig föremål för västvärldens intresse. Under kriget i Afghanistan var Al Jazeera ensamt på plats, då talibanregimen inte tillät några andra nyhetsbolag att stanna i landet. Övriga nyhetskanaler tvingades köpa bildmaterial från Al Jazeera, vilket innebar att kanalen exponerades flitigt i västliga medier och ytterligare stärkte sitt varumärke utanför den arabisktalande världen.

I samband med Irakkriget varen 2003 använde sig västerländska nyhetsmedier också i stor omfattning av Al Jazeera som en motvikt i sin rapportering om vad som hände inne i landet.⁶⁰ Den arabiska satellitkanalen hade sammanlagt tolv reportrar i Irak, varav två var inbäddade med koalitions trupper. Al Jazeeras korrespondent i Basra kunde exempelvis dementera de rykten som cirkulerade i krigets inled-

58. Jag väljer den engelska stavningen "Al Jazeera", framför den försvenskade versionen "al-Jazira". Detta eftersom den engelska versionen har blivit ett etablerat varumärke för kanalen.

59. Carp, 2003, s. 22.

60. Riegert & Johansson, 2003, s.14.

ningsfas om att invånarna i staden skulle ha rest sig mot Saddam Hussein. Han fann inte några som helst tecken på ett sådant uppror mot regimen.⁶¹ Främst var det dock den fjärde krigsdagen som Al Jazeera hamnade i världsmidiernas strålkastarljus. Det var då kanalen sände det kontroversiella inslaget med bilder av döda brittiska och amerikanska soldater samt intervjuer med tillfångatagna amerikanska soldater. Storbritanniens och USAs regeringar reagerade starkt med offensiva politiska utspel, där man anklagade Al Jazeera för att bryta mot Genèvekonventionen genom att visa krigsfångar i förödmjukande situationer. Al Jazeeras arabiska och engelskspråkiga webbsajt kraschades i samma veva av en hackergrupp som kallade sig "Freedom Cyber Force Militia". På den engelskspråkiga sajten möttes besökaren av den amerikanska flaggan och texten "Let Freedom Ring".⁶² Al Jazeeras kontor i Basra och Bagdad utsattes senare för bombattacker (den 2 respektive 8 april 2003) under den amerikanska framryckningen. Vid ytterligare en attack den 8 april, mot journalisthotellet Palestine i centrala Bagdad, dödades Al Jazeeras kameraman Tariq Ayyoub.

Al Jazeera medarbetare har anklagat de amerikanska styrkorna för att medvetet ha bombat kanalen och beskjutit

dess medarbetare. Från amerikanskt håll däremot har man beklagat händelserna och betecknat dem som olyckor. Någon oberoende utredning av attackerna har dock inte gjorts – även om *the International Press Institute* har efterlyst en sådan – varför ord här står mot ord.⁶³

Irakkriget våren 2003 var egentligen första gången som de västerländska nyhetskanalerna på allvar utmanades av icke-västerländska satellitkanaler. Förutom Al Jazeera sände nu även de arabiska satellitkanalerna Al Arabiya och Abu Dhabi TV nyheter dygnet runt. Al Jazeera utmärker sig dock som den kanal vars krigsrapportering oftast användes av västmedier som en motvikt till den amerikanska och brittiska nyhetsförmedlingen. I kontrast till Gulfkriget 1991 vannlade sig nyhetskanalerna i väst nu om att visa kriget från "båda sidor", ur både västerländsk och arabisk synvinkel.⁶⁴

Nyckeln till Al Jazeeras framgångar ligger i att kanalen både vad gäller formspråk och nyhetsvärdering har modellerats efter västerländska förebilder – framför allt CNN och BBC News – samtidigt som den anpassat sitt nyhetsmaterial till den arabiska publikens kulturella och sociala värderingar. Nyhetsändningarna präglas av en elegant grafik, inrullande textremsor (från vänster)

---

61. Ibid.

62. Riegert & Johansson, s. 19-20; Carp, s. 25.

63. Riegert & Johansson, s.19.

64. Som Riegert & Johansson s. 13 påpekar tenderar beteckningen "båda sidor" att reducera frågan om olika perspektiv på kriget till en polariserad världsbild. Den förutsätter att det finns en enhetlig västerländsk respektive arabisk version av krigsförloppet – inte motsatta och konfliktfyllda bilder på båda sidor.

och nyhetsuppläsare i kostym och dräkt.⁶⁵ Al Jazeera bekänner sig också uttryckligen till traditionella västerländska journalistiska ideal: oberoende, opartiskhet, balans, saklighet. Kanalens slogan vittnar om denna strävan att belysa en given fråga från fler än ett håll: "Åsikten...och den andra åsikten". Flera av kanalens medarbetare har mångårig erfarenhet från BBC, och det är också till den brittiska förebilden som de hänvisar för att beskriva sin verksamhet: "Al Jazeera följer BBC-modellen i det att vi är ett icke-statligt företag som åtnjuter redaktionellt oberoende".⁶⁶ Mitt under Irakkriget, den 26 mars 2003, belönades den arabiska nyhetskanalen med ett tryckfrihetspris av Index on Censorship, för sitt framgångsrika sätt att motarbeta censur. När chefen för Al Jazeera:s kontor i London mottog priset framhöll han kanalens demokratiska ideal: "Al Jazeera har sedan grundandet gått i spetsen för kampen att vidmakthålla en fri, oberoende och balanserad rapportering".⁶⁷

Samtidigt har den arabiska satellitkanalen vad gäller innehållet en tydlig arabisk, eller snarare panarabisk profil. Al Jazeera:s personal representerar en multinationell arabiskhet, vilket också märks i programinnehållet. I val av ämnen och perspektiv återspeglar kanalen

arabvärldens nationella mångfald.⁶⁸

I synnerhet är det Al Jazeera:s bevakning av konflikten i Palestina som gjort kanalen populär hos den arabiska befolkningen. Med sina rapporter om palestiniernas umbäranden under den israeliska ockupationen, och om brutal maktutövning av israeliska politiker, militärer och bosättare, lyckas kanalen på en gång spegla och förstärka upplutningen kring denna centrala fråga hos världens araber och muslimer. Al Jazeera har med andra ord lyckats vinna den arabiska publikens förtroende genom att anpassa nyhetsmaterialet till den arabiska kulturens värderingar och önskemål.

Medieforskarna Mohammad el-Nawawy och Adel Iskandar har lanserat begreppet "kontextuell objektivitet" för att karaktärisera denna paradoxala mix av journalistisk objektivitet och kulturell subjektivitet. Den är ingalunda unik för Al Jazeera, menar författarna, utan tvärtom en förutsättning för all framgångsrik nyhetsjournalistik. De definierar detta begrepp som "nödvändigheten för televisionen och andra medier att presentera innehållet på ett sätt som är opartiskt, men ändå känsligt för lokala sensibiliteter".⁶⁹ All journalistik har att förhålla sig till en målgrupp som i någon mån förväntar sig att få de egna

65. Carp, 2003, s. 16.

66. Ibid., s. 15. Uttalandet kommer från chefredaktören på Al Jazeera:s kontor i Washington, Hafez al-Mirazi.

67. Riegert & Johansson, 2003, s. 20.

68. Carp, 2003, s. 21. I en undersökning från 2001 konstaterar medieforskaren Mohammed Ayish att 73,3 procent av Al Jazeera:s nyheter karaktäriseras av ett panarabiskt perspektiv – se Carp, 2003, 17.

69. El-Nawawy & Iskandar, 2002, s. 54. I original lyder definitionen: (Contextual objectivity is) "the necessity of television and media to present stories in a fashion that is both impartial yet sensitive to local sensibilities".

sociala och kulturella värderingarna bekräftade av den kanal de väljer att se på. För att vinna målgruppens förtroende, och skapa en känsla av gemenskap inom denna, måste journalistiken kort sagt anpassa sig efter det lokala sammanhang inom vilket den verkar.

Exemplet Al Jazeera visar alltså att man kan tillämpa vedertagna västerländska journalistiska metoder och värderingar, men ändå skildra samma händelse på olika sätt. I fallet med det senaste Irakkriget kunde världens tv-tittare bevittna två olika versioner av en och samma konflikt, beroende på om de följde de västerländska nyhetskanalerna eller de arabiska satellitkanalerna. Så här beskriver två svenska medieforskare skillnaden:

Medan BBC, CNN och NBC visade bilder av soldater som hjälper skadade civila eller omhändertar irakiska soldater, hur de säkrar områden eller förflyttar sig genom folktomma ökenlandskap framtonade en annan bild i de arabiska kanalerna. Här gjorde arabiska soldater hjältemodigt motstånd mot koalitionen framryckningar medan de blodiga följderna av felriktade bomber på irakiska civila visades utan hänsyn till känsliga tittare.⁷⁰

En studie av innehållet i Al Jazeeras nyhetsändringar från kriget visar också tydligt att kanalen utmärkte sig genom sin strävan att väcka tittarnas empati för den krigsdrabbade civilbefolkningen i Irak. Al Jazeera ägnade mer än hälften

av sina nyhetsbulletiner åt den irakiska civilbefolkningens lidande, och dessa inslag var också anmärkningsvärt långa. De drabbade irakierna var påfallande intimt porträtterade, med detaljer som västliga medier sällan återgav:

Män som förbannar illdådarna i anti-sionistiska/antiamerikanska ordalag; närbilder på likstela grå kroppar på hög; hulkande, skrikande och uppgivna kvinnor; och framför allt mängder av drabbade barn. Barnen är ett uppenbart fokus [...] och det tydliggörs inte minst av Al Jazeeras internationellt omdiskuterade inslag som innehöll en liten pojke som fått halva ansiktet bortsprängt. En annan bild av en pojke som sitter och gråter med bandage lindat runt sitt huvud blev stark avslutningsbild i en av al Jazeeras mest spelade channel-IDs under kriget.⁷¹

Det är knappast förvånande att en arabiskt orienterad nyhetskanal som Al Jazeera uttrycker sin sympati med en krigsdrabbad arabisk befolkning genom att grafiskt visa vad kriget kostar detta folk i blod och tårar. Det irakiska lidandet har givetvis stort nyhetsvärde i en arabisk kontext. Amerikanska och brittiska mediepubliker däremot har sannolikt inte samma intresse av att se oskyldiga offer från "den andra" sidan, särskilt som dessa offer implicerar "den egna" sidan i rollen som förövare. Det är talande att amerikanska myndigheter under kriget i Afghanistan hösten 2001

70. Riegert & Johansson, s.13-14

71. Carp, s. 36.

satte press på medierna att avstå från att rapportera om civila offer, för att inte riskera att undergräva de amerikanska medborgarnas stöd för bombningarna.⁷² Ledningen för CNN instruerade sina anställda att om de över huvud taget skulle publicera skildringar av offer i Afghanistan, måste de balansera dessa sändningar med påminnelser om offren för terrorattackerna den 11 september 2001. Även under kriget i Irak 2003 gav CNN:s producenter direktiv till sina reportrar att inte skicka in fler bilder av civila offer. Man hänvisade till upprörda tittare som kontaktat tv-stationen och klagat: "vi vill inte se detta".

Al Jazeera har hyllats för sin demokratiskt sinnade nyhetsförmedling, men också väckt starka protester. Anklagelser om partiskhet och propaganda har riktats mot kanalen från officiellt håll i såväl västländer som i Mellanöstern. Amerikanska myndigheter reagerade exempelvis starkt på publiceringen av videobandet med bin Ladins uttalanden. Försvarsminister Donald Rumsfeld anklagade Al Jazeera för att vara bin Ladins megafon och har tillskrivit kanalen öknamnet "Osama TV".⁷³ al-Jaziras pro-palestinska skildring av konflikten mellan Israel och Palestina har också väckt ont blod hos både amerikanska och israeliska myndigheter. Samtidigt har kanalen också

retat ledare i arabvärlden genom sin frispråkighet. Flera länder, bland andra Kuwait och Jordanien, har vid olika tillfällen stängt al-Jaziras lokala kontor eller slängt ut deras korrespondenter ur landet.⁷⁴ Om det främst tycks vara arabiskideologiska värderingar som provocerar USA, är det snarare de västliga publicistiska idealen om att låta alla slags opinioner komma till tals som upprör arabiska ledare.⁷⁵ Framför allt är det två program som väckt debatt och ofta kommenterats av mediekritiker i väst: "Den motsatta åsikten" och "Islamiskt liv och leverne". Det förra är ett direktsänt politiskt debattprogram där programledaren försöker hetsa sina framstående gäster som bjudits in för att de intar motsatta ståndpunkter i ett ofta kontroversiellt ämne. Det senare är Al Jazeeras enda religiösa program. Hit kan tittarna ringa in och ställa frågor till gästande religiösa ledare, gärna i känsliga ämnen som exempelvis självmordsbombningar eller oralsex.

Kritiker har anklagat Al Jazeera för såväl våldspornografi som oseriös debattstil, där man hetsar till tuppfäktning mellan extrema grupper. Många ifrågasätter också Al Jazeeras oberoende i förhållande till Qatars makthavare. De pekar på att kanalen sällan riktar kritik mot Qatars ledning och knappt har någon bevakning över huvud taget av landet.

---

72. Ottosen (2002).

73. El-Nawawy & Iskandar, 2002, s. 181.

74. El-Nawawy & Iskandar, 2002, s. 119-120.

75. Carp, 2003, s. 25.

Kritiken till trots: ingen kan bestrida att Al Jazeera förändrat inte bara det arabiska men också det västerländska medielandskapet. Tack vare Al Jazeeras och de andra arabiska satellitkanalernas rapportering från Irakkriget våren 2003 bröt sig "deras" bilder, "deras" röster in i den västliga mediala offentligheten. Vi erbjöds nu kontrasterande tolkningar av vad som hände i Irak, och hade möjlighet att balansera olika kulturella perspektiv mot varandra.

I det kulturellrelativistiska universum som den nya mediestrukturen skapat blir det allt svårare att upprätthålla något journalistiskt konsensus om hur en specifik händelse eller fråga ska tolkas. Denna process är knappast friktionsfri, utan kan snarare beskrivas som konfliktfylld och motsägelsefull. Västliga medier approprierar och klipper in den "andra sidans" nyhetsmaterial i sina rapporter, samtidigt som man inte sällan tar avstånd från detta material och mer eller mindre oreflekterat ger den "egna sidan" tolkningsföreträde. Man bör komma ihåg att avgörande maktpolitiska intressen står på spel för de inblandade parterna i ett krig. Därtill är det en strid om tolkningsföreträde, en maktkamp, som vanligen sker på ojämlika villkor. Icke-västliga länder har små möjligheter jämfört med USA och andra västländer att vinna gehör för "sina" perspektiv i det globala nyhetssystemet. Därför är det intressant att konkret studera ett aktuellt fall där en icke-västerländsk krigförande part öppet utmanar det amerikanska tolkningsföreträdet på den internationella

mediescenen. Vilket genomslag har idén om kulturellrelativism i praktiken, om man ser till de svenska nyhetsmediernas framställning av nyheten om Al Jazeeras bilder av tillfångatagna och döda koalitions soldater?

De svenska tidningars framställning

DAGENS NYHETER

Nyheten om de tillfångatagna amerikanska soldaterna toppade Dagens Nyheters förstasida den 24 mars. Framsidan domineras av fyra stort uppdragna färgbilder med amerikanska soldater som förhörs av den irakiska militären. "Irak visade upp krigsfångar" lyder den fem-spaltiga rubriken, följd av under rubriken: "Det strider mot Genèvekonventionen att använda soldater i propaganda". I den vidhängande artikeln får en folkrättsexpert inledningsvis kommentera fånguppvisningen i den irakiska televisionen: "– Det här strider helt klart mot Genèvekonventionen, säger Göran Lysén, professor i folkrätt. – Som fånge är soldaten satt ur spel och ska inte politiseras eller användas som propaganda".

Inne i tidningen återfinns ytterligare en stort uppdragen färgbild hämtad från Al Jazeeras sändningar. Den visar en dödad amerikansk soldat som ligger med förvriden kropp på ett stengolv. Bildupplösningen är påfallande låg. Det går inte att urskilja några detaljer i den suddiga bilden, vilket framför allt betyder att den stupade soldaten inte

kan identifieras. Den ena av de två vidhängande artiklarna beskriver utförligt innehållet i den video, producerad av den irakiska militären, som Al Jazeera visat dagen före. Även här ramar tidningen in händelsen på ett sätt som starkt fördömer publiceringen av dessa bildsekvenser. Rubriken slår an tonen: "Krigsfångar ska behandlas med värdighet". Brott mot folkrätten att fråga ut fångar i tv, enligt svensk expert". Ingressen fortsätter på samma tema: "Den arabiska tv-kanalen Al Jazeera visade på söndagseftermiddagen de första bildbevisen för att irakierna tagit amerikanska krigsfångar. Det strider mot folkrätten att visa upp och fråga ut krigsfångar i tv, anser svensk expert".

Artikeln beskriver sedan scen för scen videons innehåll. Det är knappast någon fördelaktig bild av irakierna som tonar fram: "I närbild visades de fruktansvärda skador som soldaterna fått. En irakier ryckte skrattande i en av kropparna. Han lyfte på armarna och flyttade kroppen en bit, innan han täckte ansiktet med något sorts tyg". Om de irakiska soldaterna här får rollen som kallhamrade bödlar, framtonar de amerikanska soldaterna däremot som martyrer: "En tredje soldat låg skadad på en säng. Den irakiska intervjuaren tog soldatens huvud och lyfte upp det. Sedan tog han tag i hans rygg och satte honom upp. Soldaten hade skador i an-

siktet och levrat blod runt ögonen. En fluga kretsade kring det vänstra ögat".

Den svenska folkrättsexperten får sista ordet i artikeln och inskräper det lagvidriga i denna uppvisning: "– Det här strider helt klart mot Genèvekonventionen om hur krigsfångar ska behandlas, säger Göran Lysén, professor i folkrätt vid Uppsala universitet. Krigsfångar ska behandlas med värdighet och aktning samt få vård och logi. Fångarnas integritet får inte kränkas genom att de förolämpas eller visas upp som här i en tv-show".

Den andra av de två artiklarna sätter in incidenten med de amerikanska fångarna i ett större sammanhang av hur kriget förlöpt det senaste dygnet. Journalisten Anders Hellberg rapporterar här att amerikanska och brittiska trupper stött på hårt motstånd kring städerna Najaf, Nasiriyah och Basra, samt att koalitionen snabba framryckning gjort dess underhållstrupper mer utsatta för irakiska motattacker. Han konstaterar vidare att bilderna av de tillfångatagna soldaterna "enligt irakiska uppgifter" kommer från staden Nasiriyah, där strider pågått de senaste dyggen. I artikeln ges stort utrymme åt talesmän för den amerikanska sidan som får kommentera Al Jazeeras bildpublicering.⁷⁶ Den amerikanska generalen John Abizaid bekräftar här att USA förlorat personal i striderna vid Nasiriy-

---

76. Artikeln baserar sig på följande källor: Magnus Norell, forskare på Totalförsvarets forskningsinstitut; "enligt irakiska uppgifter"; John Abizaid, amerikansk general; Richard Myers, chef för den högsta amerikanska militärledningen (via Fox News); Donald Rumsfeld, USA:s försvarsminister; George W Bush, USA:s president; Sultan Hashim Ahmed, Iraks försvarsminister; "icke namngivna talesmän i Pentagon"; Al Jazeera; Daniel Leaf, amerikansk flyggeneral.

ah. Chefen för den högsta amerikanska militärledningen, Richard Myers, citeras också. Han förklarar att USA "saknar" tio man i södra Irak, en betoning av att den amerikanska militären gör skillnad på saknade och döda. Därefter får den högsta politiska ledningen i USA uttala sig: "– Att sända sådana utfrågningar av krigsfångar strider mot Genèvekonventionen om hur fångar i krig ska behandlas, förklarar Rumsfeld. President George W Bush sa till journalister att han 'förväntar sig att krigsfångar behandlas humant, precis som vi gör'".

Endast en representant för den irakiska sidan kommer till tals i artikeln: "Den irakiske försvarsministern Sultan Hashim Ahmed sa vid presskonferens i Bagdad senare under dagen att 'Irak inte kommer att skada krigsfångar'". En försäkran som dock omedelbart får tillbakavisas av den amerikanska militären: "Enligt icke namngivna amerikanska talesmän i Pentagon hade de döda soldaterna kulhål i huvudet och man antydde att irakierna hade avrättat dem. – Jag är inte förvånad om det skulle vara så, den irakiska armén har en lång tradition av våldsamheter, säger Magnus Norell" (forskare vid Totalförsvarets forskningsinstitut).

Sammantaget kan man konstatera att Dagens Nyheter har en starkt fördömande inramning av fängbilderna, vilket onekligen svarar mot den amerikanska krigsmaktens intressen. Att Bush-administrationen omedelbart gick ut och fördömde publiceringen av fängbilderna kan delvis förstås som ett led i den psykologiska krigföringen.

Den irakiska sidan försökte med dessa bilder övertyga den inhemska och internationella opinionen om att USA förlorat initiativet i kriget. USA svarade med motpropaganda; det vill säga med att försöka vända det irakiska utspelet till sin egen fördel. Detta genom att stämpla bildpubliceringen som ett brott mot Genèvekonventionen, och ytterst som bevis för motståndarens brutalitet. Man försökte kort sagt vinna över sympatierna på sin sida genom att fokusera diskussionen på det rättsligt och moraliskt förkastliga i den irakiska sidans agerande. Som synes fick denna tolkningsram stort genomslag i Dagens Nyheter. Här får såväl amerikanska talesmän som svenska experter fördöma Al Jazeeras bildpublicering med hänvisning till Genèvekonventionen. Där- emot får inte någon från den irakiska sidan, eller från Al Jazeera, kommentera bilderna. Tidningen citerar också "icke namngivna" källor i Pentagon som antyder att irakierna avrättat amerikanska fångar med skott i huvudet. Trovärdigheten i detta intygas av en svensk forskare, som framhåller att den irakiska armén "har en lång tradition av våldsamheter". President Bush får oemot-sagd hävda att USA behandlar sina fångar "humant", som kontrast till irakiernas påstått barbariska metoder. Ingenting nämns om att den amerikanska armén också den har en historia av "våldsamheter". Allvarliga och av allt att döma välgrundade anklagelser om krigsförbrytelser har exempelvis riktats mot supermakten i samband med Gulfkriget 1991. Bland annat handlar de,

som medieforskaren Stig Arne Nohrstedt formulerar saken, om att de allierade trupperna "avsiktligt begravde irakiska soldater levande i deras värn med hjälp av bulldozers eller utsatte civilbefolkningen för oproportionerligt lidande".⁷⁷

Ingenting nämns heller om det faktum att bilder av fullt identifierbara irakiska fångar och döda irakiska soldater publicerats i samma tidning dagarna innan.⁷⁸ Att den irakiska uppvisningen av amerikanska krigsfångar strider mot Genèvekonventionen råder det ingen tvekan om. Däremot kan man diskutera det ensidiga utpekandet av den irakiska sidan som krigsförbrytare, när det är regel snarare än undantag att krigförande makter, USA inkluderad, använder döda och tillfångatagna soldater i propagandasäfte.

Dagen därpå, tisdag den 25 mars, följer Dagens Nyheter upp debatten om Al Jazeera bildpublicering. "Bilderna som förändrade opinionen" lyder rubriken över en notis på förstasidan. Notisen innehåller följande text: "Bilderna på döda och tillfångatagna amerikanska soldater har minskat USA-opinionens stöd för Irakkriget, rapporterar DN:s korrespondent. Det är inte första gången bilder bidrar till att påverka: samma sak inträffade under Vietnamkriget och i Somalia 1994". Inne i tidningen ägnas ämnet en helsida. Under rubriken

"Krigsstödet minskar i USA" redogör Georg Cederskog, tidningens korrespondent i Washington, för en ny undersökning från opinionsinstitutet Gallup/CNN. Denna undersökning ger dock inte, tvärtom vad rubriken påstår, belägg för att stödet för det pågående kriget i Irak skulle ha minskat i USA. Enligt reportern visar undersökningen att "antalet amerikaner som anser att kriget 'går bra' sjunkit från 62 procent till 44 procent". Detta indikerar som synes att optimismen och tron på en snabb seger avtagit, men behöver inte betyda att stödet för kriget som sådant har minskat. I artikelns första mening konstaterar Cederskog tvärtom att den amerikanska opinionen knappast svängt i sin uppslutning bakom kriget: "Stödet i de breda amerikanska folklagren för det pågående kriget i Irak förblir starkt". I slutet av artikeln framhåller reportern vidare att inte ens de anhöriga till stupade och tillfångatagna soldater ändrat inställning: "Merparten av dem som mist sina söner i striderna uttrycker emellertid stark lojalitet mot Vita husets pågående invasion".

Det saknas med andra ord belägg för påståendena om att bilderna skulle ha undergrävt hemmapublikens stöd för kriget. Snarare betonar reportern i artikeln att uppslutningen fortfarande är stark. På samma sida återfinns också en

---

77. Nohrstedt (1999), s. 121.

78. Den 22 mars återfinns till exempel på sidan 6 en stor färgbild som visar två lastbilar fyllda med irakiska soldater som sträcker armarna över huvudet, bevakade av två amerikanska soldater med k-pistar. Den 23 mars publicerade DN ett fotografi som täcker halva sidan 5, som visar liken efter två irakiska soldater som dödats i sin skyttegrav med en vit flagga, betraktade av två brittiska soldater.

artikel som gör en tillbakablick på fångbilder från tidigare krig i historien.⁷⁹ "Förnedrande fångbilder – ett effektivt vapen" lyder rubriken. Det är dock ett påstående som modifieras i artikeln. Reportern Kurt Målarstedt konstaterar här att det inte är något nytt att bilder på tillfångatagna fiendesoldater används som propaganda av en krigförande part. Syftet är dels att stärka krigsmoralen på hemmaplan, dels att undergräva moralen i fiendeland. Målarstedt framhåller dock att det oftast är "mer effektivt i det förra än det senare avseendet".

Bilderna av nedskjutna amerikanska piloter som 1966 tvingades paradera genom Hanoi gator under förödmjukande former väckte, påpekar reportern, visserligen häftiga protester i USA. Den amerikanska regeringen hävdade, då som nu, att det var ett brott mot Genèvekonventionen. Men sannolikt hade dessa bilder inte någon avgörande inverkan på USA:s krigföring i Vietnam eller på den amerikanska opinionen. Det hade förmodligen inte heller bilderna på tillfångatagna amerikanska soldater som den irakiska televisionen visade upp i inledningen av det förra Irakkriget 1991. Däremot hävdar både Målarstedt och hans kollega Georg Cederskog att bilderna från Somalia 1993 verkligen hade avgörande

effekter, både på den amerikanska utrikespolitiken och hemmaopinionen. De refererar här till bilderna på den nedskjutne amerikanske helikopterpiloten Mike Durant och framför allt till tv-bilderna av döda amerikanska soldater som släpas i smutsen genom Mogadishu gator. Dessa bilder, menar DN:s reportrar, bidrog till Clintons beslut att återkalla de amerikanska trupperna från landet, och till att underblåsa den redan starka USA-opinionen mot den militära aktionen i Somalia.

Detta är en föreställning som ofta upprepas i mediala och politiska sammanhang, men som medieforskare starkt ifrågasatt. Alltsedan Vietnamkriget har anekdoter cirkulerat om att vissa nyhetsbilder haft makten att utlösa en stark upprördhet hos allmänheten och tvinga makthavare till handling och politisk omorientering. Forskning visar dock för det första att bilderna vanligen misslyckas med att framkalla några omfattande sociala och politiska effekter, och för det andra att de snarare är symtom på politiska ställningstaganden än orsaker till dem. Upprörande bilder utnyttjas för att definiera, illustrera och legitimerar en viss politik, mer än de styr de politiska beslutsfattarna.⁸⁰ I fallet med Mogadishu 1993 kan man konstatera bilderna av miss-

79. Den är rikligt illustrerad med foton: gripna amerikanska piloter under Vietnamkriget som förs i procession genom Hanoi; tv-bilder på tillfångatagna amerikanska piloter från Kuwait-kriget 1991 samt Somalia 1993 och en bild från Nordkorea 1952 där en nordkoreansk soldat poserar bredvid en amerikansk pilot och dennes nedskjutna plan.

80. Perlmutter (1998). Denne amerikanske forskare har gjort en välunderbyggd studie av samspelet mellan bildjournalistik, allmän opinion och politik. Han bidrar här med en mer precis och trovärdig modell av nyhetsbilders politiska roll än någon annan författare tidigare gjort, och uppmanar till större försiktighet med att automatiskt tillskriva nyhetsbilder makten att förändra världen, chocka publiken och styra politiken.

handlade amerikanska soldater förvisso väckte bestörtning i USA, men att de knappast hade ett allsmäktigt och entydigt budskap. Lika gärna som att dra tillbaka de amerikanska trupperna kunde Clinton-administrationen, med hänvisning till de brutala bilderna, ha förklarat krig eller åtminstone krävt straff och hämnd i mindre skala. Snarare än att presidenten lät sig drivas av dessa bilder, använde han dem för driva en viss politik.⁸¹

Dessa två artiklar i Dagens Nyheter behandlar som synes frågan om fängbilders effekter ur ett ensidigt amerikanskt perspektiv. De handlar om hur den amerikanska publiken och amerikanska politiker har reagerat på bilder av den egna sidans tillfångatagna och döda soldater. På en annan sida i tidningen finner man dock ett balanserande arabiskt perspektiv på Al Jazeera bildpublicering.⁸² Här har korrespondenten Per Jönsson intervjuat gäster på ett kafé i den jordanska huvudstaden Amman. En av dem kommenterar bilderna så här: ”– Det är bara bra att visa alla USA-soldaters familjer att deras söner inte har rest på semester till Irak, att de faktiskt riskerar att stupa eller tas till fånga”. En annan gäst lyfter fram skillnaderna mellan arabiska och amerikanska tittare: ”– Folk här i Jordanien och hela arabvärlden blir lyckliga av att se amerikanska krigsfångar i tv, precis

som amerikaner blir lyckliga av att se irakiska krigsfångar paradera med armarna över huvudet”. Ytterligare en jordanier faller vad Per Jönsson betecknar som ”den fränaste repliken i ämnet”: ”– Jag anser att de förtjänade det. Som amerikaner behandlar oss araber måste vi behandla dem”.

Dessa intervjuer tycks alltså bekräfta att bilderna av tillfångatagna och döda amerikanska soldater fungerade framgångsrikt som propaganda i en arabiskt kontext. Här förefaller åtminstone delar av publiken helhjärtat ta till sig budskapet i bilderna – Irak segrar, USA förlorar – och reagera med glädje över amerikanernas förluster. Per Jönssons artikel visar hur viktigt det är bredda perspektiven och betrakta en nyhetshändelse inte bara med den ena krigförande partens ögon. Sett ur Bush-administrationens och flertalet amerikanska medborgares perspektiv framstår givetvis det irakiska propagandautspelet som ett grovt och missriktat övertramp. I en amerikansk, och kanske mer generell västerländsk, kontext vinner inte bilderna av förödmjukade amerikanska soldater några sympatier. Här framstår det snarare som att den irakiska krigsmakten straffar ut sig själv och får den internationella opinionen mot sig. De arabiska röster som lyfts fram i Jönssons reportage påminner dock den svenska nyhetskonsumenten om att det finns andra sätt

81. Perlmutter (1998), kap. 4 ”When Icons Collide: Somalia, 1992-1993”, s. 91-124. Se även Hess and Kalb (eds.) (2003), kap. 5 ”The CNN Effect”, s. 63-81. I en diskussion om Somalia sammanfattar diskussionsledaren ett resonemang av en högt uppsatt politisk tjänsteman så här: ”you’re saying that at least one type of CNN effect, television effect, was that you used television in order to do what you wanted to do”, s. 66.

82. DN 25 mars 2003, s. 7.

att tolka bilderna; tolkningar som är avhängiga en annan kulturell, språklig och samhällelig gemenskap än den anglo-amerikanska.

SVENSKA DAGBLADET

Svenska Dagbladet toppade med nyheten om tillfångatagna och döda koalitionsoldater på sin förstasida den 24 mars. "Fångar bakslag för USA" lyder rubriken. I den korta brödtexten konstateras att bilderna på amerikanska krigsfångar "bekräftar att det irakiska motståndet hårdnar". Här ges också den amerikanska krigsmakten tolkningsföreträde när det gäller bildpubliceringen: "USA:s försvarsminister kallade uppvisningen 'ett brott mot Genèvekonventionen'". Tidningen har dock avstått från att publicera Al Jazeeras bilder på förstasidan.

Inne tidningen ägnas en helsida åt det amerikanska "bakslaget". Även här har man valt att inte publicera några uppseendeväckande fångbilder. Längst ner på sidan återfinns endast frimärkstora porträttbilder av de fem amerikanska soldaterna som frågas ut i den irakiska televisionen. All arabisk text är bortredigerad från de passfoto-liknande porträtten. Sidan domineras istället av en stor färgbild av en amerikansk soldat som vaktar en väg som leder in mot Basra i södra Irak. Läsaren tittar över axeln på soldaten som koncentrerat bevakar vägen genom kikarsiktet på sitt höjda automatvapen. I fonden tornar svart rök hotfullt upp sig över horisonten. Bilden erbjuder oss att tämligen bokstavligen se kriget ur denne soldats

perspektiv: en ensam, spänt siktande amerikansk soldat i fientligt territorium, där irakiska styrkor när som helst kan slå till. Rubriken förstärker den känsla av hot och utsatthet som bilden förmedlar: "Svåraste dagen för USA. Hårdare strider ju närmare Bagdad de amerikanska trupperna kommer". I ingressen till den vidhängande artikeln konstateras att "krigets fjärde dag blev den värsta hittills för USA". Reportern Ola Billger fortsätter: "På söndagskvällen kom bilderna som USA ville undvika: tillfångatagna och döda soldater". Han beskriver tämligen kortfattat vad bilderna visar: "Den irakiska televisionen och Al Jazeera kablade ut bilder på vad som sades vara fyra döda amerikanska soldater och sammanlagt fem fångar. Alla såg rädda ut, någon nästan chockad. Och på tv-bilderna verkade det som om två av fångarna, en man och en kvinna, var skadade".

Reportern framhåller vidare att soldaterna förmodligen tillfångatogs vid striderna kring Nassiriya, när en amerikansk underhållskonvoj angreps och minst tolv soldater därefter rapporterats som saknade. En talesman för den amerikanska militären får därefter kommentera förlusterna: "– Det här är den svåraste motståndsdagen vi haft så här långt. Vi vet att det kommer andra svåra dagar senare, men utgången är ändå given, sade general John Abizaid". Hans självsäkerhet är inte grundlös, att döma av de uppgifter som reportern fortsättningsvis förmedlar: "De irakiska förlusterna är sannolikt mångdubbelt större. Vid striderna nära Najaf dödades

i helgen många ur de irakiska milisstyrkorna. – När man spelar fotboll är 3-2 ett jämnt resultat, men det här var som 119-0, sade överste Mark Hildenbrand vid den 3:e infanteridivisionen till Reuters”. Avslutningsvis konstaterar Ola Billger att de civila förlusterna också varit stora: ”Ett 80-tal civila ska ha dödats och över 500 skadats i Basra”.

I ljuset av dessa upplysningar framstår artikelns inramning som direkt missvisande. Rubrik och ingress fokuserar ensidigt på USA och framhåller dagen som den ”värsta” och ”svåraste” för den amerikanska sidan, samtidigt som fakta tyder på att den irakiska armén och civilbefolkningen lidit långt större förluster.

Den andra av sidans två artiklar har rubriken ”Kritik mot bilder av krigsfångar i irakisk tv”. Ingressen lyder: ”Massiv kritik riktades igår mot Irak sedan krigsfångar visats upp i tv. Internationella röda korset kallade uppvisningen ett brott mot Genèvekonventionen och president George Bush varnade irakierna för att uppträda som ’krigsförbrytare’”. I artikeln citeras en taleskvinna från Internationella röda korset och Ove Bring, expert på internationell rätt, vilka båda framhåller att uppvisningen är ett brott mot Genèvekonventionen. Avslutningsvis konstaterar reportern att amerikanska medier valt att inte visa de irakiska tv-bilderna, till skillnad från flertalet svenska medier. Trots den starkt nedtonade publiceringen av de fem amerikanska soldaternas porträtt i miniatyrformat, tycks ändå Svenska Dagbladets beslut att visa dem vara förenat med viss vända. Tidning-

ens chefredaktör får här sista ordet för att motivera beslutet för läsekretsen: ”Genèvekonventionen reglerar förhållande mellan stater. Tidningars uppgift är att publicera. Vi har tidigare visat bilder på irakiska soldater som tillfångatagits, säger SvD:s chefredaktör Lena K Samuelsson om beslutet”.

Tidningen har som synes en kritisk inramning av fångbilderna, med hänvisningar till Genèvekonventionen på framskjuten plats. Den har också valt att starkt förminska och därmed dämpa effekterna av porträtten på de tillfångatagna amerikanska soldaterna. Samtidigt ger chefredaktörens kommentar om att man tidigare visat bilder på irakiska fångar ett relativiserande perspektiv på bildpubliceringen. Läsaren påminns därmed om att båda parter i konflikten har brutit mot Genèvekonventionen.

Dagen därpå, den 25 mars, publicerade Svenska Dagbladet inne i tidningen ett par uppföljande artiklar kring Al Jazeeraas bildpublicering. ”Bilderna som skakar USA. Vietnamsyndromet kan vända opinionen” lyder rubriken över artikeln högst upp på sidan. Intill syns tre stora färgbilder: en stillbild av stupade amerikanska soldater hämtad från den irakiska televisionen, en porträttbild av den misshandlade amerikanske piloten Mike Durant från Somalia 1993 samt en porträttbild av Shoshawna Johnson, en av de fem amerikanska krigsfångar som dagen innan hade visats upp i irakisk tv. En av bildtexterna förklarar vad som avses med ”Vietnamsyndromet”: ”Bilder på

dödade eller sårade amerikaner har allt sedan Vietnamkrigets dagar haft en tung inverkan på opinionen i USA – ett fenomen som kommit att kallas just Vietnamsyndromet”.

Även här ger alltså rubrik och bildtext sken av att fängbilderna påverkat opinionen i USA, något som brödtexten dock tillbakavisar. Tidningens USA-korrespondent Karin Henriksson skriver bland annat: ”Snabbmätningar tyder på att folk inte är särskilt förvånade över offren hittills och enligt en barometer har Bushs egna popularitets-siffror stigit med 5 procentenheter till 67 procent”. Reportern antyder också att ”Vietnamsyndromet” inte är ett vetenskapligt belagt fenomen utan mest handlar om spekulationer: ”Varje gång USA skickar ut trupper kommer talet om att de måste återkallas så snart lik-säckarna börjar flygas hem. Ibland har spekulationerna om det så kallade Vietnamsyndromet gått så långt att man i andra länder misstänkt att det handlingsförlammat både civila och militära beslutsfattare. [...] De flesta statsvetare menar att det här inte stämmer längre när försvaret har blivit en ren yrkesarmé”. Viljan att acceptera döds-offer tycks med andra ord vara större när det inte nödvändigtvis är publikens egna söner (och döttrar) som offras till följd av allmän värnplikt. Bilden intill på Shoshawna Johnson, en av de förevisade krigsfångarna från Irak, illustrerar att det knappast är den vita välbärgade medelklassen i USA som bär upp yrkesarmén: hon är svart, kvinna och ensamstående mamma.

Som synes fokuserar artikeln på amerikanska förhållanden. Det handlar om amerikanska medborgares och makthavares reaktioner på bilder av den egna sidans tillfångatagna och döda soldater. Artikeln inleds därtill av en inklämmande skildring av de känslomässiga reaktionerna hos en anhängig till soldaten Johnson, ägnad att väcka vår empati för drabbade amerikaner: ”– Hon ser rädd ut, säger en kusin till Shoshawna Johnson, en av de amerikanska krigsfångarna i Irak. Tårarna börjar sakta rinna nerför hennes kinder när en annan gäst i samma frukost-tv-program, en officer som tillfångatogs i det förra kriget, berättar om smärtsam fysisk och psykisk tortyr de första dagarna”.

Den andra artikeln på sidan ger dock ett balanserat perspektiv, i så måtto att den gör läsaren uppmärksam på att USA också brutit mot reglerna för behandling av krigsfångar. ”Även USA bryter mot Genèvekonventionen”, lyder rubriken. Ingressen framhåller dock den irakiska sidan som mer utstuderad och brutal i sin fanghantering: ”Koalitionen har enligt egna uppgifter tagit mer än 3000 irakiska krigsfångar. Irak har gjort ett stort propagandanummer av de fem amerikaner de hittills har tagit. Följer irakierna tidigare handlingsmönster kan amerikanerna vänta sig tortyr”. I artikeln framhåller reportern Peter Carlberg att Genèvekonventionen föreskriver att bilder på fångars ansikten inte får visas, och att man heller inte får tvinga dem att prata om personliga förhållanden eller avslöja

militära uppgifter utöver namn, nummer och grad. Han konstaterar dock att brott mot konventionen förekommer i alla krig, så också detta: "I Irakkriget bryter såväl Saddams soldater som de amerikanska genom att visa fångars ansikten i tv". Inte bara i tv, kan man tillägga: artikeln illustreras av ett färgfoto som visar irakiska fångar som sitter på marken bakom taggtråd. De sitter rakt fram med ansiktena vända mot kameran, fullt identifierbara. Bildtexten kopplar också scenen till överträdelser av Genèvekonventionen: "Och liksom den irakiska sidan bryter USA och Storbritannien mot reglerna i behandlingen av fångar". Även Svenska Dagbladet har dock under krigets föregående tre dagar publicerat bilder av döda och tillfångatagna irakiska soldater, utan att påminna läsaren om att dessa bryter mot Genèvekonventionen.⁸³

I artikeln pekar Peter Carlberg också på att USA i ett större perspektiv inte följer det internationella regelverket: "Amerikanerna bryter dock kontinuerligt mot konventionen när de benämner misstänkta talibankrigare från Afghanistan för 'illegala kombatanter' istället för krigsfångar och genom att internera dem på Guantanamo basen på Kuba på obestämd tid". Som synes balanserar artikeln alltså USA:s propagandasökande utspel genom att påpeka att supermakten själv bryter mot de regler

som den nu så högljutt aberopar för att misstänkliggöra den irakiska sidan. Samtidigt gör reportern dock klart att de båda stridande parterna ändå inte kan jämföras i regelbrottet: "De irakiska går dock längre genom att låta tv-bolaget fråga ut fångarna i sändning. Internationella rödakorskommittén har kritiserat bolaget för att sända bilderna". Både i ingressen och i följande formulering framställs också irakierna som mer brutala än sina motståndare: "Ett antal amerikanska krigsfångar från Kuwaitkriget 1991 har berättat att de utsattes för tortyr dygnet runt i de irakiska fånglägren".

Sammantaget kan man konstatera att Svenska Dagbladet valt att kraftigt förminska bilderna av tillfångatagna amerikanska soldater, och helt avstått från att publicera bilderna av döda amerikanska soldater. Därmed följer man i viss mån mönstret från amerikanska medier, vilka generellt sammade Bush-administrationens uppmaning att inte visa de irakiska tv-bilderna. Tidningen ger också en framskjuten plats åt den amerikanska krigsmaktens anklagelser om brott mot Genèvekonventionen, liksom åt amerikanska anhörigas känslomässiga reaktioner på bildpubliceringen. Detta, i kombination med antydningarna om irakisk tortyr av krigsfångar, inbjuder till sympati med de amerikanska offren och deras anhöriga, och antipati mot

---

83. Den 22 mars 2003 återfinns en stor färgbild på sidan 7 som visar en irakisk soldat som ligger raklång på rygg, ansiktet till hälften synligt, medan en amerikansk soldat vittjar hans fickor. I bakgrunden står två amerikanska soldater med k-pistarna beredda. Den 23 mars 2003 publicerade SvD färgbilden av två brittiska soldater som betraktar två irakiska soldater som dödats i en skyttegrav trots den vita flagg som sticker upp över kanten.

de ociviliserade irakiska förövarna. Samtidigt nyanserar dock tidningen denna polariserade bild av krigets kontrahenter – goda och onda, rättfärdiga och förbrytare, offer och bödlar – genom att poängtera att den amerikanska sidan också gjort sig skyldig till krigsförbrytelser.

EXPRESSEN

Expressens förstasida den 24 mars 2003 domineras av nyheten om de tillfångatagna amerikanska och brittiska soldaterna. Under den fetstilta rubriken "Saddams fångar" återfinns fem stora färgporträtt av amerikanska soldater, hämtade från den irakiska televisionen. Underrubriken har den för tabloidstilen

typiska anhörig-vinkeln: "Mamman: jag ber för min son".

Inne i tidningen ägnas två hela uppslag åt nyheten. Det första fokuserar den förtvivalde modern till en av de tillfångatagna amerikanska soldaterna. Rubriken löper över hela uppslaget: "Jag ber för min pojke". Den vänstra sidan domineras av en färgbild av mamman som sitter i en soffa med sin andra son. Hon sluter ögonen och tar sig plågat för pannan. I knät håller hon ett fotografi i guldrum av sina två söner, försett med en röd text: "Anthony & Joe, 12/96". Bildtexten fångar upp och förstärker fotografiets framställning av den förtvivalde modern: "Tröstlös. Mamma Anecita Hudson är tröstlös

efter att sonen Joseph har tillfångatagits i Irak. Brodern Anthony Hudson, 18 år, är lika oroad". På den motsatta sidan återfinns de fem fångfotografierna i färg. Bilden av Joseph Hudson har dragits upp större än de andra och täcker halva sidan. Bildtexten kopplar tydligt ihop hans porträtt med den förtvivlade modern: "Fänge 1. 'Jag följer bara order, sa Joseph Hudson, 24, till den irakiske tv-reportern. Hemma i USA bad soldatens mamma till Gud att sonen skulle komma hem välbehållen". Det är tydligt att tidningen med bilder, text och layout i detta uppslag har strävat efter att ge en intim karaktär åt den avlägsna världsnyheter om fem amerikanska krigsfångar i Irak, genom att lyfta fram den personliga familjevinkeln. Den vardagliga hemma-hos-scenen med mamman och hennes yngste son ger en påtaglig närvarokänsla. Den globala nyhetshändelsen förankras i ett konkret här och nu. Modern förmedlar med sina kroppsliga åtbörder starka känslor av sorg och smärta; händelsens mänskliga innebörd blir fysiskt påtaglig i hennes plågade gestalt. Brodern har knäppt händerna som i bön, och ser långt framför sig med fjärrskådande blick – också han en sinnebild för sorg och förlust.

Den vidhängande artikeln använder också modern som fixpunkt i berättelsen om den irakiska televisionens fånguppvisning. "Sonen Joseph är Saddams krigsfänge" lyder rubriken. Ingressen fortsätter: "Anecita Hudson följer kriget

på en filippinsk tv-kanal. Det gav henne en chock. Sonen Joseph Hudson, 24, var en av de krigsfångar som visades upp av irakier. – Jag ber för att han ska klara sig, säger hon". Första halvan av artikeln, skriven av tidningens New York-korrespondent Olof Lundh, fokuserar på moderns reaktioner hemma i tv-soffan. Reportern baserar uppenbarligen sin berättelse på intervjuer som gjorts med henne i amerikanska medier.⁸⁴ Här framgår bland annat att modern, som inte hört något från sin son sedan han åkte till Kuwait, "fick blandade känslor" när hon såg bilderna av amerikanska soldater som blir förhörda i irakisk tv: "dels lever hennes son, dels är han tillfångatagen".

Artikeln återger därefter scen för scen intervjuerna med de övriga fyra soldaterna. Reportern beskriver hur pressade de förefaller vara: "Shauna, 30, flackade med blicken och höll sina armar hårt när hon blev förhörd. Med skakig röst sa hon att hon var från Texas och tillhörde det 507:e underhållskompaniet som är trossen. Peter Miller från Kansas flackade också med blicken och svarade med darrig röst på förhörets frågor".

Artikeln återger därefter en officiell irakisk kommentar till fångbilderna: "Iraks försvarsminister Sultan Hashim Ahmed lovade på en presskonferens i Bagdad att man inte skulle skada fångarna. – Vi kommer att behandla dem enligt Genèvekonventionen för krigsfångar, säger han". Därefter får den

---

84. Han refererar till den amerikanska tv-stationen NBC samt lokaltidningen El Paso Times, New Mexico.

amerikanska sidan komma till tals: "I USA avstod i princip alla tv-kanaler från att visa bilderna och USA:s försvarsminister Donald Rumsfeld varnade kanalerna. – Tv-bolag som visar sådana här bilder gör något mycket olyckligt, anser jag. Generallöjtnant John Abizaid, vice befälhavare över USA:s styrkor i Irak, skällde ut tv-kanalen Al Jazeera utsända. – Att visa de här bilderna är absolut oacceptabelt. Och vi kommer att hålla dem ansvariga för det, säger John Abizaid. – Men det kommer inte att skada våra soldater psykologiskt. Vi är ganska tuffa personer".

Som synes är det amerikanska medborgare och makthavare som ges tolkningsföreträde på detta uppslag. Kriget skildras via dess effekter på "hemmaplan", det vill säga via den amerikanska publikens reaktioner. Den tröstlösa modern och brodern får personifiera denna hemmapublik, och vädja till vår medkänsla. Den militära och politiska kontexten är nedtonad till förmån för den intimt familjära och känslomässiga. Det är inte i första hand som professionella, stridsutbildade soldater de amerikanska krigsfångarna framställs här, utan som oskuldsfulla familjemedlemmar – en saknad son, bror eller mor. I ljuset av detta framstår den amerikanska militärledningens fördömande av motståndarens bildpublicering som än mer rättfärdigt, inte bara juridiskt men också känslomässigt och moraliskt.

Över nästa uppslag i tidningen löper rubriken "Bilderna USA inte sett". Här visas fyra stort uppdragna färgfotografier av döda amerikanska soldater. Det är

groteska närbilder av soldater med förvridna kroppar på ett kallt, blodigt golv. En av dem visar i extrem närbild ansiktet på en soldat som tycks skjuten i huvudet. Såret där blodet levrat sig som svart trögflytande olja bildar ett maktblickfång. Den vidhängande artikeln är ägnad att förstärka den avsky många läsare måste känna när de ser kropparna efter dessa till synes brutalt avrättade soldater respektlöst kastade på marken. Underrubriken anger storyns ledmotiv: "De amerikanska soldaterna blev lurade in i döden". Ingressen spinner vidare på samma tema: "Döda soldater som ser avrättade ut med skott i huvudet. De visas upp av en skrattande man. [...] – Det var trupper utklädda i civila kläder som verkade välkomna dem, och sedan överföll man dem, säger generallöjtnant John Abizaid".

Reportern Olof Lundh beskriver inledningsvis de bildsekvenser på döda amerikanska soldater som Al Jazeeras visat. Bland annat skriver han: "En sekvens visar hemska bilder av fyra döda soldater som ligger på ett blodigt golv i ett rum som verkar vara ett tillfälligt bårhus. Två av dem ser ut att vara skjutna i huvudet från nära håll, även om de också hade andra sår i kroppen. [...] Ingen vet om de dött i strid eller var krigsfångar". Reportern antyder således att dessa soldater kan ha blivit utsatta för en regelvidrig avrättning av den irakiska armén. I ljuset av detta ligger det förmodligen nära till hands att instämma i det påföljande uttalandet av en amerikansk militär: "– De här bilderna är avskryvade, säger general-

löjtnant John Abizaid, och han var arg på tv-kanalerna som visat dem. – Jag är mycket besviken att man ger en sådan bild av våra soldater. Jag såg det och hoppas att ingen annan visar det”.

Den amerikanska sidan får oemot-sagd ge sin version av hur de tillfångatagna och döda amerikanska soldaterna hamnat i irakiernas händer. Denna version går självklart ut på att glorifiera de egna trupperna och svartmåla motståndaren: ”USA anklagar Irak för att lura in amerikanska soldater i bakhåll utan att följa regler för krig. Bland annat ska man ha fejkat en kapitulering. – När våra trupper närmade sig för att ta emot den här kapituleringen på ett hedervärt sätt, då blev de anfallna och gjorde förluster, säger brigadgeneral

Vincent Brooks. – Den falska kapituleringen var bara en av flera incidenter där det var uppträdande som jag bara kan kalla finter. Irakiska trupper ska ha hissat vit flagg, men sedan blev amerikanska trupper bombarderade av artilleri”. Den irakiska sidan utmålas som feg, svekfull och brutal, i kontrast till de amerikanska soldaternas hedervärda uppträdande. Att de irakiska trupperna lyckats besegra amerikanska styrkor beror – i de amerikanska militärbefälens ögon – enbart på att de förra inte respekterat *fair play*. De amerikanska soldaterna följde krigets regler. Irakierna vände detta mot dem och manipulerade sig till en ärelös seger. Denna berättelse kan förvisso stämma med faktiska förhållanden. Det vet vi dock inte efter-

som den inte är bekräftad av källor oberoende av krigets parter. Tvärtom baserar den sig på en källa som är part i målet. Journalisten Olof Lundh lägger också in vissa reservationer: "ska man ha fejkat" och "ska ha hissat vit flagg". Det ger förvisso signaler till läsaren om att förhålla sig kritisk till dessa uppgifter, men det räcker knappast för att upphäva tendensen till ett amerikanskt tolkningsföretade i artikeln som helhet.

Den irakiska sidan kommer till tals i slutet av artikeln. Mot bakgrund av uppslagets starkt fördömande inramning av bilderna riskerar dock den irakiske talesmannens kommentar att framstå som direkt cynisk: "Iraks utrikesminister Naj Sabri var betydligt mer nöjd med inslaget i Al Jazeera som visade döda och tillfångatagna amerikaner. – Det som hände idag visar att vi inte kommer att ge upp lätt. Det är bevis på att vi är starka och det inte är någon lätt invasion".

Uppslaget innehåller också en krönika av Expressens kommentator Knut-Göran Källberg. "Svart dag för de allierade" lyder rubriken. Inledningsvis konstaterar Källgren: "Bilderna är rena stjärnsmällen för George W. Bush. De visar att alliansens styrkor inte är oslagbara". Han spekulerar vidare i dessa bilders eventuella effekter på den amerikanska opinionen: "Igår hade Bush stöd av tre av fyra amerikaner för sitt krigsäventyr. Det kan svänga snabbt.

Amerikanerna vill inte se sina unga hjältar från Michigan eller Kansas komma hem i zinklådor". Källgren gör också vad som förefaller vara den obliktoriska referensen till "det amerikanska fiaskot i Mogadishu" som ett varnande exempel: "Ett par dussin amerikaner dödades i Somalia, och sen blev hemmaopinionen så tuff mot Bush Senior att han tog hem sina pojkar och Afrika fick svälta och lida bäst de kunde. Ni som sett filmen 'Black Hawk Down' vet vad jag skriver om".

Nästa sida i tidningen ägnas också åt den irakiska uppvisningen av amerikanska och brittiska soldater. "Experterna om att visa upp krigsfångar" lyder rubriken över ett fråge- och svarsschema, där tre så kallade experter kortfattat svarar på fem frågor.⁸⁵ På den första frågan "Varför visar irakierna bilderna?" svarar de enhälligt att det är för "förödmjuka amerikanerna" och visa upp en framgång för den egna befolkningen. Den andra frågan "Vad betyder det för världsoptionen?" får till svar att Irak sannolikt inte vinner några internationella sympatier med uppvisningen. Den tredje frågan lyder: "Varför väljer media i USA att inte visa bilderna?". Svaret blir att de vill inte riskera att undergräva moralen på hemmaplan. Alla tre svarar bestämt nej på nästa fråga, "Påverkas krigsutvecklingen?". Till sist ställs frågan "Är bildvisningen ett brott mot folkrätten?". Två hävdar att det är ett "klart brott", den tredje avstår från

---

85. Experterna är Inger Österdahl, professor i folkrätt, Uppsala universitet; Ulf Henricsson, överste, Försvarshögskolan; Ulla Gudmundsson, säkerhetspolitisk analytiker vid utrikespolitiska institutet.

att svara med hänvisning till att det inte är "mitt ämnesområde",

I den andra artikeln på samma sida har två av tidningens journalister, Olof Lundh och Sofia Stridsman, grävt fram vittnesmål från amerikanska soldater som varit krigsfångar i det första kriget i Irak 1991 samt under Vietnamkriget. Artikeln illustreras av en stor porträttbild på en ung kvinna, Melissa Coleman, som enligt bildtexten "var den första amerikanska kvinna att hamna i fångenskap sedan andra världskriget när hon tillfångatogs i Irak i Gulfkriget 1991". Rubriken lyfter också fram hennes person: "Melissa var krigsfånge. 'Jag blev chockad när jag såg dem'". Artikelns bärande idé är uppenbarligen att ge läsaren ett självupplevt inifrån-perspektiv på de aktuella krigsfångarnas situation, via krigsveteranernas personliga minnen: "vi-som-var-där" och vet vad krigsfångarna nu går igenom psykiskt och fysiskt. Melissa Coleman satt inlåst i Bagdad under en dryg månad: "– Jag var helt ensam och tvungen att lita på mig själv och mitt huvud. Jag talade med mig själv". Troy Dunlap var också krigsfånge i Irak 1991 och berättar att han blev "blev slagen, bränd och skenavrättad. Civila fick slå och spotta på honom när han satt bunden".

Expressens vinklar alltså nyheten om amerikanska krigsfångar på typiskt tabloid-manér till att handla om familjen på hemmaplan: den tröstlösa modern, den sammanbitna brodern. Fokus ligger på känslor. De anhörigas personliga sorg lyfts fram, liksom rädslan hos de utfrågade soldaternas. Tidningen trans-

ponerar här en storpolitisk konflikt till ett intimt familjedrama, ägnat att rikta läsarens empati mot de oskyldiga amerikanska soldaterna och deras drabbade anhöriga. Detta gäller även för de spektakulära bilderna av döda amerikanska soldater. Expressen förmedlar den amerikanska militärens obekräftade uppgifter om att dessa soldater blivit "lurade" in i ett bakhåll irakierna, och sannolikt inte dödats strid utan blivit "avrättade". Goda offer ställs mot onda förövare, och det är knappast någon tvekan om var vi förväntas lägga våra sympatier respektive antipatier.

I den inramning som Expressen ger nyheten om amerikanska krigsfångar vänds irakiernas propagandautspel mot dem själva. Det som var avsett att visa irakisk motståndskraft och segervilja förvandlas i stället till uttryck för omoral och barbari. Däremot tycks propagandabudskapet ha fått ett mer positivt genomslag i kommentatorn Knut-Göran Källbergs nyhetsanalys. Han tolkar bilderna som tecken på ett bakslag för USA i kriget, och menar att de "visar att alliansens styrkor inte är oslagbara". I så måtto har Irak lyckats i sitt uppsåt: att framställa den egna sidan som framgångsrik och utmåla motståndaren som svag och sårbar.

En motverkande effekt får man dock förmoda att den "expertpanel" har som tidningen bett kommentera bildpubliceringen. Deras uppgift är att skärskåda det irakiska propagandautspelet och avslöja motiven bakom det. Ska vi tro dem har irakierna misslyckats i sitt uppsåt: varken krigsutvecklingen eller

världsopinionen kommer nämnvärt att påverkas. Därtill inskräper de anklagelserna om brott mot Genèvekonventionen. Greppet att låta före detta amerikanska krigsfångar träda fram och personligen vittna om irakisk brutalitet framställer också fångbilderna i avskräckande dager. Snarare än ett budskap om irakiernas framgångar blir de en symbol för deras blodtörst – och vittnesbörd om de tillfångatagna amerikanska soldaternas heroiska martyrskap.

AFTONBLADET

Aftonbladet hade inte nyheten om Al Jazeera bildpublicering på förstasidan den 24 mars 2003, men däremot inne i tidningen. Över ett uppslag löper rubriken: ” – Jag lydte bara order”. Uppslaget pryds av fem stort uppdragna färgfotografier av amerikanska krigsfångar hämtade från intervjuerna som ursprungligen sånts av den irakiska televisionen. ”Irakisk tv visade upp krigsfångar” lyder rubriken över den vidhängande artikeln. De två reportrarna Oisín Cantwell och Kerstin Nilsson beskriver målände innehållet i den arabiska kanalen Al Jazeera tv-sändning dagen innan. De konstaterar att tv-stationen inledde med att visa ”vad som såg ut att vara döda amerikanska soldater – blodiga, livlösa, halvt avklädda kroppar i kamouflagekläder, slängda huller om buller i ett kallt, vitt rum som sades vara ett bårhus”. Därefter var det, skriver reportrarna, fångarnas tur. De sattes en efter en på en stol och ”bombarderades” med frågor på arabiska och bruten engelska som de uppenbart

hade svårt att förstå: ”Spända som stål-fjädrar, med stela ansikten och rädda, flackande blickar tittar de på än den ena, än den andra av sina utfrågare för att få hjälp. [...] Den som ser ut att vara värst skadad av de fem ligger på en brokig soffdyna – med blod i ansiktet, bandage på bågge armarna och öppen gylf. Någon tar hans puls medan han grimaserar av smårta. Han säger att han heter Edgar och kommer från Texas”.

Artikeln refererar avslutningsvis kommentarer från politiska och militära ledare i USA. Den amerikanske försvarsministern Donald Rumsfeld och general Richard Myers sågs ha meddelat att ”cirka tio amerikaner är rapporterade saknade och kan ha tagits tillfånga”. Därefter får den amerikanska krigsmakten ge sin version av hur det kan ha gått till: ”Enligt Pentagon kan några av militärerna ha lurats in i en fälla av irakiska soldater som låtsades ge upp”. Slutligen citeras ett uttalande från president George W. Bush, som framhåller att ”han förväntar sig att amerikanska krigsfångar behandlas lika väl som USA behandlar irakiska”.

Den amerikanske presidentens kommentar är också framlyft i bildtexten under den störst uppdragna fångbilden, vilken täcker halva vänstersidan: ”Saddams fånge. James Riley, 31, svarade kortfattat på frågorna från irakisk tv. Efter att ha sett tv-sändningen uttalade sig president Bush och krävde att Irak behandlar alla krigsfångar ’lika väl som USA behandlar de irakiska’”.

Till skillnad från de övriga tidningarna har Aftonbladet inte ramat in

fångbilderna i termer av brott mot Genèvekonventionen. Denna nämns över huvud taget inte på uppslaget. Den irakiska televisionens uppvisning får därmed en mer neutral inramning. Tidningen fokuserar istället, utan några uttalande politiska förtecken, på de tillfångatagna amerikanska soldaternas känslomässiga hantering av den pressade intervju-situationen. Reportrarna centrerar berättelsen kring huruvida de fem intervjuoffren ser spända, rädda eller relativt lugna ut. Indirekt vädjar man därmed till läsarens empati. Vi inbjuds att identifiera oss med dessa utsatta, hjälplösa men ändå tappert kämpande individer. I artikeln kommer endast politiska och militära talesmän från den amerikanska sidan till tals och

får kommentera fångbilderna. Den amerikanska presidentens uttalande, där han framhåller USA:s humana behandling av krigsfångar som ett föredöme, har som synes fått en framträdande plats.

På nästa sida har Aftonbladet publicerat ett stort färgporträtt på en gråtande Anecita Hudson, modern till den tillfångatagna amerikanska soldaten Joseph Hudson. Här återfinns med andra ord exakt samma anhörig-vinkel som i Expressen. ”– Jag ber för min sons liv” lyder rubriken, följd av under-rubriken: ”Anecita såg sin pojke tas till fånga på tv”. Fotografiet visar en närbild på den sörjande modern, som ensam gråter i en vit näsduk. I nedre högra hörnet syns det guldiramade fotografiet,

beskuret så att endast den äldste sonen Joseph Hudson framträder. Den yngre brodern är med andra ord visuellt bortopererad ur familjedramat. Aftonbladet har valt att koncentrera uppmärksamheten på relationen mellan mamman och den saknade sonen.

I den vidhängande artikeln beskriver reportrarna Jens Kärrman och Hans Österman hur Anecita Hudson har följt krigsutvecklingen "från tv-soffan i hennes hus i Alamogordo i New Mexico". De uppger att det var en filippinsk vän som ringt och berättat att de sett hennes son på en filippinsk tv-kanal. Anecita Hudson slog om till den aktuella kanalen: " – Jag såg min Joseph på tv när han blev intervjuad av en filippinsk reporter. De försökte ställa frågor till honom, och han sa att han bara gjorde sitt jobb ... jag tittade på honom ... han såg så rädd ut". I artikeln får även brodern komma till tals: "Joseph Hudsons yngre bror, 18-åriga Anthony, säger innan han brister i gråt: – Jag känner för att ladda min pistol och åka dit". Reportrarna gör också en inkännande personteckning av Joseph Hudson. Vi får veta att han har hustru och barn, den femåriga dottern Cameron. Hans far tjänstgjorde på en flygbas nära familjens hem och det militära var därför "en självklar del av hans liv". Joseph Hudson började dock sin yrkesbana med att jobba på en snabbmatsrestaurang. En vän får förklara varför han slutade efter drygt fyra år: " – Han tog värvning av ekonomiska skäl, för att trygga sin familjs framtid".

Aftonbladet lyfter som synes fram den sörjande modern och hämndlystne brodern som en fristående berättelse, och fyller ut med biografiska detaljer om den tillfångatagna Joseph Hudson. Detta till skillnad från Expressen, som direkt kopplar ihop berättelsen om mamman med nyheten om de tillfångatagna amerikanska soldaterna på ett och samma uppslag. Expressens grepp är onekligen mer spektakulärt, och mer effektivt. Vi får hela dramat tillspetsat på ett uppslag: förbindelsen och samtidigt avgrunden mellan här (modern i tv-soffan) och där (sonen i ett kalt irakiskt förhållningsrum), nu och då, hemma och borta, trygghet och livsfara. Modern kan se sin son på tv, avläsa hans känslouttryck och höra hans röst, men befinner sig ändå tusentals mil från den unge soldaten som försöker svara på irakiernas frågor. Den bärande idén är dock densamma i både Aftonbladet och Expressen. Modern fungerar som ett ställföreträdande vittne. Hennes personliga förlust ger känslomässig relief åt krigsfänge-storyn. Nyhetskändelsens mänskliga innebörd konkretiseras i hennes tårar och förtvylade åtbörder, vilka erbjuder läsaren en möjlighet till inlevelse och identifikation.

På motstående sida i Aftonbladet återfinns en analys av tidningens kommentator Wolfgang Hansson. Denne tar fängbilderna till intäkt för att USA missbedömt det irakiska motståndet och nu riskerar att dras in i ett långdraget krig. "Saddam blev inget lätt byte. Bush underskattade sin motstån-

dare”, lyder rubriken. Ett stort färgfoto visar en grupp amerikanska soldater som kommer springande i full fart mot kameran. Bildtexten tolkar scenen som symbolisk för ett större amerikanskt bakslag i kriget: ”De flyr undan fienden. Amerikanska soldater springer för att söka skydd undan irakiernas attacker i al-Nasiriya i går. Kriget blev inte lika lätt vunnet som USA hade tänkt sig”. I sin analys betonar Wolfgang Hansson att USA:s påståenden om att Saddam Husseins generaler och soldater skulle överge eller till och med störta sin ledare kommit på skam, och att koalitionsstrupperna knappast mötts av det förväntade jublet från det irakiska folket. Som främst i raden av amerikanska felkalkyleringar sätter han den irakiska televisionens uppvisning av de amerikanska soldaterna: ”Värst av allt i amerikanska ögon är givetvis tillfångatagandet och paraderandet av krigsfångar och döda soldater. Plötsligt såg varken George W. Bush eller Donald Rumsfeld lika självsäkra ut längre”. Här dyker också referensen till nederlaget i Somalia upp: ”Minnet väcktes omedelbart av döda amerikanska soldater som släpades genom Mogadishus gator. Bilderna fick den amerikanska opinionen att svänga mot kriget i Somalia. Den här gången är folk mer förberedda. Men soldater med kulhål i pannan och krigsfångar skakande av skräck lär öka krigsmotståndet även om de inte avslutar kriget”.

SAMMANFATTNING PRESSEN

Sammanfattningsvis kan man konstatera att samtliga tidningar gav stor publicitet åt nyheten om den irakiska televisionens uppvisning av tillfångatagna och döda amerikanska soldater. Samtliga tidningar ger också en kritisk inramning åt det irakiska propagandautspelet. De förmedlar framför allt den amerikanska krigsmaktens och den amerikanska publikens perspektiv på bildpubliceringen. I amerikanska ögon framstår fånguppvisningen som politiskt och moraliskt förkastlig, och som kontraproduktiv: Irak sägs få ”världsopinionen” mot sig snarare än med sig. Per Jönssons intervjuer med invånare i Amman visar dock på begränsningen i att ta opinionen i USA till intäkt för vad resten av världen tycker och tänker. I arabvärlden blir, som en jordanier uttrycker saken, invånarna ”lyckliga av att se amerikanska krigsfångar i tv”. Vilket är lika logiskt som att amerikaner blir tillfredsställda av att se den egna sidan vinna och fienden sträcka armarna i vädret.

Om morgontidningarna främst fördömer fånguppvisningen i politiska termer, med hänvisning till att den bryter mot Genèvekonventionen, så har kvällstidningarna en mer apolitisk, moraliserande inramning. I Aftonbladet nämns inte konventionen över huvud taget, och i Expressen refererar man endast i förbigående till den. I stället fokuserar tabloiderna på känslor: nervositeten hos de tillfångatagna amerikanska soldaterna och förtvivlan hos de nära anhöriga. Modern som gråter och ber för sin son,

den tillfångatagna Joseph Hudson, får personifiera den amerikanska hemmapubliken vars söner och döttrar strider i nationens namn. Hon visar att krigets amerikanska offer inte bara är en individuell förlust utan en tragisk förlust för en familj. Den internationella nyhets-händelsen gestaltas här som ett intimt och sentimentalt familjedrama, ägnat att rikta vår empati mot de oskuldsfulla amerikanska "pojkar" och "flickorna" och deras anhöriga.

Svenska Dagbladet är den enda av tidningarna som påminner om att även USA gjort sig skyldig till brott mot Genèvekonventionen. Därmed nyanserar tidningen den polariserade bilden av krigets kontrahenter – goda amerikaner och onda irakier – som dominerar de övriga tidningarna. Samtidigt har Svenska Dagbladet valt att publicera bilderna av de tillfångatagna amerikanska soldaterna i miniatyrformat, som hårt redigerade och till synes neutrala porträttbilder, vilket skulle kunna tolkas som att man tagit extra hänsyn till den amerikanska sidan. Man kan åtminstone ställa frågan om inte tidningen, i likhet med flertalet amerikanska medier, tagit intryck av Bush-administrationens motpropaganda om det moraliskt förkastliga i att ge spridning åt de irakiska tv-bilderna.

Sammantaget är det tydligt att dessa svenska tidningar betraktar det irakiska propagandautspelet med påtagligt distanserade och kritiska ögon. Själva propagandasyftet ställs i förgrunden och får dissekteras av såväl den amerikanska krigsmakten som svenska kommentatorer och experter. Förmodligen spelar det språkliga, kulturella och samhälleliga avståndet till Irak och arabvärlden en central roll här. Det är lättare att identifiera och distansera sig från ett övertalningsförsök om avsändaren tillhör en annan kultursfär än man själv, och den propagandistiska retoriken automatiskt framstår som främmande och utmanar etablerade värderingar av vilken sida som förtjänar våra sympatier respektive antipatier.

De svenska tv-nyheternas framställning

Nyheten om den irakiska televisionens uppvisning av tillfångatagna och döda amerikanska soldater toppade också de svenska tv-kanalernas nyhetssändningar. Samtliga tre nyhetsprogram som ingår i denna studie gav nyheten förhållandevis stor uppmärksamhet.

RAPPORT 23/3 2003

Nyhetsankaret Katarina Sandström inleder Rapportens halv åtta-sändning: "Godkväll. Ja, idag visade den arabiska tv-kanalen Al Jazeera de första bilderna på döda och tillfångatagna amerikanska soldater. Bilder som vi vill varna för. Kriget i Irak går inte som USA och Storbritannien har tänkt sig".

[Reportern Rolf Fredriksson rapporterar inledningsvis om en amerikansk helikopter som ska ha skjutits ner över Bagdad. Irakiska styrkor söker efter piloterna längs floden Tigris stränder]

Rolf Fredriksson (voice-over): "Iraks regim tog idag tillfället att visa att Storbritanniens och USA:s anfallande styrkor långt ifrån är osårbara. [Bild: Den amerikanske soldaten John Miller utfrågas på den irakiska televisionen]. Och nu ikväll visade irakisk tv bilder på vad som sägs vara krigsfångar, tillfångatagna amerikanska soldater". [Klipp: soldaten Joseph Hudson]. Dessutom visades bilder på vad som sades vara döda amerikanska soldater, flera blodiga kroppar utspridda i ett kallt rum". [Klipp: kame-

ran panorererar över döda kroppar på marken].

Reportern fortsätter (voice-over) [Klipp: Presskonferens på Iraks informationsministerium]: "Iraks informationsminister sade idag att amerikanska och brittiska trupper hamnat i en fälla när de gått in i Irak". Iraks informationsminister Mohammad Said al-Sahaf: "De tappra soldaterna, de tappra irakiska soldaterna i Umm Qasr låter de brittiska och amerikanska horderna av legoknekter smaka på en säker död".

[Klipp: Den amerikanske utrikesministern Donald Rumsfeld kliver ut framför entrén till en tegelbyggnad]. Rolf Fredriksson (voice-over): "Medan USA idag försökte tona ned förluster". [Bild: Rumsfeld går fram till ett fång uppställda mikrofoner]. Rumsfeldt säger: "Al Jazeera har visat bilder på vad de säger är amerikanska krigsfångar. Jag vet inte om de är det eller inte. Det saknas också en del journalister som inte var en del av våra operationer, de var inte inbäddade med våra trupper. De var frilansare och de saknas. Det är mot Genèvekonventionen att visa bilder av krigsfångar på ett sätt som är förödmjukande för dem".

En journalist som inte syns i bild frågar: "Är du orolig för de här bildernas effekter på hemmaopinionen om det är amerikanska soldater?".

Donald Rumsfeld svarar: "Jag tror inte att det någonsin funnits ett krig där människor inte blivit dödade eller fångar inte har tagits. Och syftet med detta är att ändra den där regimen och utrota massförstörelsevapnen".

[Reportern Rolf Fredriksson rapporterar om fortsatta strider i södra Irak, där de amerikanska och brittiska trupperna "tycks möta mer irakiskt motstånd än väntat". Bilder hämtade från Al Jazeera visas också från överfyllda sjukhus i staden Basra. De civila offren sägs uppgå till 77 döda och över 200 sårade.]

Nyhetsankaret Katarina Sandström i studion: "Vår korrespondent Stefan Åsberg finns nu med oss direkt från Washington. Stefan, amerikanska tillfångatagna och dödade soldater... Vad är beskrivningen av det här i USA?"

Stefan Åsberg, korrespondent i Washington för Sveriges Television: "Det här är förstas den stora nyheten här som bemöts med stor ilska och upprördhet. De amerikanska medierna, som inte brukar vara speciellt finkänsliga, har än så länge valt att inte visa bilderna på den här händelsen av omtanke om familjerna. Men man refererar förstas till händelsen som har fått ett enormt genomslag här".

Katarina Sandström: "Om och när de här bilderna visas, hur kommer det att påverka krigsopinionen i USA?"

Stefan Åsberg: "Man är förstas förberedd på förluster och förberedd på situationer liknande den här som vi just nu upplever. Och den här situationen som kom idag kanske inte enskild påverkar den starka opinion som finns för kriget, men vi ska komma ihåg att vi är precis i inledningen förmodligen av den här fasen med vådliga, kraftiga strider. Och fler amerikanska offer och kanske ännu fler irakiska civila offer

kommer förstas att slå mot presidentens stöd. Man kan säga också det att här är inte längre tonen lika självklart segerviss som den var kort efter att de amerikanska styrkorna gick in över den irakiska gränsen".

Katarina Sandström: "Tack så mycket, Stefan Åsberg".

Som synes toppade Rapport sin nyhetssändning med nyheten om att Al Jazeera visat bilder på döda och tillfångatagna amerikanska soldater. Det irakiska propagandasyftet med publiceringen av dessa bilder, att överdriva egna framgångar och få motståndaren att framstå som svag och på defensiven, har fått ett betydande genomslag här. I nyhetssändningen tas bilderna genomgående till intäkt för bedömningen att USA och deras allierade missbedömt det irakiska motståndet och nu drabbats av betydande förluster. Med hänvisning till dessa bilder slår nyhetsankaret Katarina Sandström inledningsvis fast: "Kriget i Irak går inte som USA och Storbritannien tänkt sig". Reportern Rolf Fredriksson spinner vidare på samma tema. Bilderna av amerikanska soldater som frågas ut i den irakiska televisionen visar, inskräpper han, att koalitionsstyrkorna "är långt ifrån osårbara". Han konstaterar vidare att de fortsatta striderna i södra Irak vittnar om att de brittiska och amerikanska trupperna "tycks möta mer irakiskt motstånd än väntat". SVT:s korrespondent i Washington, Stefan Åsberg, konstaterar att händelsen fått ett "enormt genomslag" i USA, och att presidentens stöd för kriget på sikt ris-

kerar att undergrävas om fler situationer som denna uppstår. Han drar slutsatsen att supermakten med detta tycks ha lidit ett nederlag av betydande mått: i USA "är inte längre tonen lika självklart segerviss".

I inslaget får officiella talesmän för båda parter i kriget komma till tals och kommentera bilderna. Den irakiska informationsministerns uttalande präglas av en bombastisk retorik som sannolikt klingar främmande i ett svenskt, och mer generellt västligt, sammanhang. Den amerikanske utrikesministern Donald Rumsfeld får mer utrymme, och har en mer lägmäld framtoning. Även om den propagandistiska avsikten därmed inte blir så uppenbar som i fallet med den irakiske talesmannen, finns den dock där. Den amerikanske utrikesministerns uttalanden går självklart ut på, som reportern också betonar, att försöka "tona ned förluster". Rumsfeld försöker så tvivel om att bilderna faktiskt visar militära förluster för USA. Det kan i stället, framhåller han, röra sig om frilansande journalister som räkat illa ut eftersom de inte varit inbådade med de amerikanska trupperna. Rumsfeld inskräper vidare att uppvisningen är ett brott mot Genèvekonventionen, och betonar till sist opåkallat att USA har rättfärdiga motiv till kriget mot Irak: att störta Saddam Husseins regim och utrota massförstörelsevapnen.

I likhet med de svenska tidningarna fokuserar inslaget ensidigt på den amerikanska opinionens reaktioner på fånguppvisningen. Korrespondenten Stefan Åsberg framhåller att bilderna mötts av

"stor ilska och upprördhet" i USA, och att fler amerikanska offer skulle kunna undergräva stödet för kriget.

AKTUELLT TV 2 23 MARS 2003

Nyhetsankaret Ann-Britt Ryd Pettersson inleder Aktuellts huvudsändning: "Godafton. Ja, USA:s president George Bush framträdde i kväll i Washington och kommenterade de bilder på döda och tillfångatagna amerikanska soldater som visats idag i irakisk tv. Sveriges Television har tillsammans med andra europeiska bolag under kvällen köpt rättigheter till de bilderna. Och vi vill varna för att en del av bilderna kan vara svåra för känsliga personer".

[Reporterna Ingeleif Öhman rapporterar om hårda strider på flera håll i Irak, bland annat i Um Qasr och Basra, med många civila offer].

Ingeleif Öhman fortsätter (voice-over): "Och irakierna har tagit krigsfångar, efter strider i Alshyoukh söder om Nassiriyah. [Bild: död amerikansk soldat på marken, kameran zoomar ut, soldaten ligger intill en lastbil]. (Voice over): "Minst fyra amerikanska soldater dödades i ett anfall och fem personer har tagits som krigsfångar". [Klipp: en blåslagen amerikansk soldat talar in i en mikrofon med logotypen "Iraq-TV"]. (Voice-over: en manlig röst kommenterar intervjuerna med de amerikanska soldaterna på arabiska, med svensk textning): "Vad har den onda amerikanska administrationen inbillat dem? Att det skulle bli en promenadseger? Vad har deras lögnaktiga propaganda pumpat i dem? [Bild: soldaten

Joe Miller utfrågas på den irakiska televisionen] Var är de rosor som det utlovades att de skulle mötas med när de kom till Irak?”. [Klipp: George W Bush med grön gräsmatta i bakgrunden] President Bush: ”Jag känner inte till alla detaljer än. Men vi förväntar oss att han blir humant behandlad på samma humana sätt som vi skulle behandla deras krigsfångar”.

[Ingeleif Öhman rapporterar om kraftigt irakiskt motstånd i staden al-Najaf, 16 mil söder om Bagdad, samt om jakten på amerikanska piloter som ska ha landat med fallskärm i Bagdad].

Nyhetsankaret Ann-Britt Ryd Petterson: ”Och med oss nu vår korrespondent Stefan Åsberg i Washington. Hur har uppgifterna om de döda och tillfångatagna amerikanska soldaterna tagits emot i USA?”

Stefan Åsberg: ”Uppgifterna har mötts med stor ilska och förstås oro också för de här soldaternas hälsa. Det här är ju en situation som en nation i krig är förberedd på, men som ändå är väldigt svår att hantera. Nu har ju de amerikanska medierna valt att ännu inte publicera de här bilderna. Men nyheten är förstås det stora som har hänt idag här, som alla talar om och som kommer få kanske betydelse på sikt. Även om inte den här isolerade händelsen påverkar opinionen för ett krig, så är det ändå den här typen av händelser som kommer att vändas mot presidenten i slutändan”.

Ann-Britt Ryd Petterson: ”Hur påverkar det här Pentagons, alltså det amerikanska krigshögkvarterets, fortsatta krigsplaner nu i Irak?”.

Stefan Åsberg: ”Vi hörde just finansminister Rumsfeld säga att strategin ligger fast oavsett om vi möts av fler tillfångatagna soldater eller om vi möts av kemiska stridsmedel. Men de första dagarnas stora och ganska enkla framgångar har ju förbytts till hårda strider nu och den förhoppning som Pentagon hade om att stora delar av den irakiska armén skulle lägga ner sina vapen tycks ju inte infrias. Moralen i den irakiska armén tycks vara högre än vad åtminstone Pentagon hade hoppats på. Sen kan man väl säga att delar av de amerikanska styrkorna uppges, som ni hörde, vara bara 15 mil från Bagdad. Men det är ju i det här området som motståndet kommer att vara störst. Och rapporterna här i USA är inte längre lika obekymrat segervissa som de var för bara några dagar sedan”.

Ann-Britt Ryd Petterson: ”Hur har man kommenterat just det att det tycks vara oväntat hårt motstånd som de amerikanska styrkorna möter på olika håll?”.

Stefan Åsberg: ”Från militärt håll säger man att det var det här vi räknade med. Att ju närmare Bagdad vi kommer, ju hårdare blir motståndet. Men opinionen här i USA hade nog förväntat sig fortsatta ganska enkla framgångar när det gäller marktrupperna”.

Ann-Britt Ryd Petterson: ”Tack så mycket Stefan Åsberg, direkt med oss från Washington. [Vänder sig mot kommentatorn Stig Fredriksson som står bredvid henne i studion]: ”Ja, Stig, vi hör här olika uppgifter om krigsutvecklingen. Vad är det egentligen vi ska tro på?”

Stig Fredriksson: "Ja, det är väldigt svårt eftersom vi är utsatta för information från olika källor från båda sidor i kriget. Men om man försöker värdera och väga samman så måste man då konstatera att de amerikanska och brittiska anfallstyrkorna har mött hårdare motstånd än vad de räknat med. Det var en amerikansk armégeneral som just sa att det idag, alltså krigets fjärde dag, var den tuffaste av motstånd hittills. Nu kommer alltså de allvarliga förlusterna i strid. Både britterna och amerikanerna har förlorat folk i olyckor, men nu kommer förluster i strid: döda, sårade, tillfångatagna. Och så måste man också tro på att det har varit många civila dödsoffer, särskilt i Basra efter de amerikanska bombningarna. Men det finns ändå inget som egentligen tyder på att det irakiska motståndet på allvar kan *förhindra* den fortsatta framryckningen – *stoppa* den mot Bagdad, kanske hejda den". [...]

Ann-Britt Ryd Petterson: "Om du skulle analysera också de här bilderna vi har sett idag nu på döda amerikanska krigsfångar. Vilken effekt får de här i propagandakriget tror du?"

Stig Fredriksson: "Ja, det är ju så att enligt Genèvekonventionen från 1949 så ska krigsfångar behandlas humant och de får inte utsättas för förödmjukningar. Det gäller ju båda irakiska och amerikanska krigsfångar. De bör heller inte visas upp i tv på ett sätt som kan uppfattas som förödmjukande. Om målsättningen från irakisk sida var att försöka underminera stödet i USA för kriget, så kan det få motsatt effekt".

Ann-Britt Ryd Petterson: "Tack så mycket, Stig Fredriksson".

Aktuellt inleder som synes sin sändning med att upplysa tittarna om att den amerikanske presidenten, George W. Bush, framträtt tidigare under kvällen och kommenterat bilderna på döda och tillfångatagna amerikanska soldater. Enligt redaktionens nyhetsvärdering är alltså presidentens officiella kommentar en av kvällens huvudnyheter; ett uttalande som vi följaktligen bör fästa stor vikt vid. President Bush klipps in direkt efter inslaget med de tillfångatagna amerikanska soldaterna som intervjuas i irakisk tv, och får på så vis ange tolkningsramen. Han får oemotsagd framhålla att USA behandlar sina krigsfångar humant och förväntar sig samma behandling av den irakiska krigsmakten. Efter att just ha sett inslaget med de döda och blåslagna amerikanska soldaterna, ackompanjerat av den arabiska speakerröstens hänfullt retoriska frågor, ligger det dock nära till hands att uppfatta irakierna som allt annat än humana.

Stefan Åsberg får även här kommentera reaktionerna i USA på dessa bilder. Han upprepar sin analys om att de kanske inte enskilt förmår påverka opinionen för kriget, men att den här typen av händelser ändå på sikt kan vändas mot presidenten. Enligt Åsberg har framgången för de brittiska och amerikanska trupperna förbytts till "härda strider", och den irakiska armén har visat sig besitta högre moral "än vad åtminstone Pentagon hoppats på". Slutsatsen blir att USA inte längre kan kän-

na sig säker på krigets utgång; rapporterna här är inte längre "lika obekymrat segervissa" som tidigare.

Åsbergs analys ger intryck av att en tämligen jämn maktbalans råder mellan krigets två kontrahenter, och att Irak nu tillfogat USA betydande förluster vilka potentiellt skulle kunna leda till ett amerikanskt nederlag. Tar man ett steg tillbaka och betraktar de övergripande förutsättningarna för kriget framstår dock denna analys som skev. Här står trots allt världens enda supermakt, med överlägsna militära resurser till sitt förfogande, mot en dåligt rustad irakisk armé. Man kan därtill påminna om att koalitionsstyrkornas förluster vid detta tillfälle uppgick till färre än tio man. Detta medan den irakiska armén lidit mångdubbelt större förluster, för att inte tala om hur många civila irakier som dödats och sårats.

I detta avseende levererar Stig Fredriksson en mer nyanserad analys av krigsläget. Han framhåller visserligen att koalitionsstyrkorna "mött hårdare motstånd än vad de räknat med", vilket måste betraktas som en ogrundad spekulation. Fredriksson har knappast någon kännedom om vad strategerna i de amerikanska och brittiska militärhögkvarteren räknat med eller ej. Han refererar till en amerikansk armégeneral som sagt att denna dag varit den "tuffaste av motstånd hittills", något som knappast kan översättas till att man väntat sig en lättvindig seger. Budskapet kan tolkas bokstavigt: just denna dag har man mött hårt motstånd. Fredriksson betonar också starkt att nu

kommer förluster i strid för de amerikanska och brittiska styrkorna, utan att nämna något om proportionerna i förhållande till irakiska förluster. Men till skillnad från Åsberg understryker han trots allt att detta knappast påverkar krigsutgången: "Men det finns ändå inget som egentligen tyder på att det irakiska motståndet på allvar kan förhindra den fortsatta framryckningen – stoppa den mot Bagdad, kanske hindra den".

Avslutningsvis kan man konstatera att Stig Fredriksson, i likhet med flertalet svenska kommentatorer, endast uppmärksammar bildernas effekter på den amerikanska opinionen. Därav slutsatsen att irakiernas propagandautspel knappast gynnar deras sak utan kan "få motsatt effekt". Att propagandan däremot kan ha haft avsedd effekt i arabvärlden tycks ligga utanför den svenska nyhetsredaktionens fokus.

NYHETERNA TV4 23/3 2003

Nyhetsankaret Lotta Mossberg inleder Nyheternas huvudsändning med att meddela att hårda strider rapporteras från flera fronter i Irak, och att luftvärnseld på nytt hörts över städerna Bagdad och Mosul. Journalisten Fredrik Gresvik rapporterar från Bagdad, bland annat om jakten på de amerikanska piloterna som ska ha hoppat i fallskärm från ett nedskjutet plan.

Därefter klipps Lotta Mossberg i nyhetsstudion in igen. Hon säger: "Den arabiska tv-kanalen Al Jazeera har idag visat bilder på vad som sägs vara flera tillfångatagna amerikanska solda-

ter. Bilderna är från en video som tv-kanalen fått från irakiska myndigheter. Och i Washington har man idag bekräftat att amerikanska soldater befaras ha tagits tillfånga i Irak”.

[Klipp: Den tillfångatagna amerikanska soldaten Joseph Hudson intervjuas i irakisk tv. Han säger: "I don't understand, I don't understand"]. TV 4:s reporter (voice-over): "De här amerikanska soldaterna kan ha tillfångatagits i de strider som har utkämpats i staden Nassiriyah i östra Irak. [Klipp: kameran panorererar över kroppen på en sårad amerikansk soldat som ligger på en blommönstrad tärtsäng]. Voice-over: "Minst en av de tillfångatagna tycks vara skadad. Irakisk tv har också visat bilder som sägs föreställa fyra dödade amerikanska soldater". [Klipp: någon håller fram en mikrofon mot den skadade soldatens ansikte]. Klipp: Donald Rumsfeld, USA's försvarsminister, sitter i en tv-studio]. Rumsfeld: " Vi tror att ett antal amerikanska soldater saknas. Enligt Genèvekonventionen är det olagligt att göra saker mot krigsfångar som är förödmjukande för dem”.

Därefter fortsätter reportern att rapportera om fortsatt hårda strider i Umm Qasr och Basra. Han framhåller dock att det irakiska motståndet sviktar på sina håll. [Bild: Avväpnade irakiska soldater med händerna över huvudet]. Reportern säger (voice-over): "Men många irakier, som de här har kapitulerat och överlämnat sig [Klipp: Irakiska soldater sitter på huk på marken]. Också på andra håll ger irakiska soldater upp inför den uppenbara övermak-

ten. [Klipp: en chockrosa lastbil med kulspruta monterad på taket]. En amerikansk styrka stötte ihop med den här lilla lastbilen, beväpnad med en kulspruta. Minst tre irakier togs som krigsfångar under mycket odramatiska förhållanden”. [...]

Lotta Mossberg i studion: "Den irakiska armén har bjudit motstånd under markoffensiven i södra delarna av landet. Men kriget förs mellan två ojämlika parter. Den förr så imponerande irakiska armén anses vara betydligt svagare än under Gulfkriget”.

[Ett reportage följer, som konstaterar att huvuddelen av de irakiska soldaterna är minimalt tränade värnpliktiga, med dålig utrustning, dålig lön och ett föråldrat luftvärn. Därefter följer ett inslag som diskuterar det pågående propagandakriget. Reportern Lars Schröder redogör för de klassiska knepen som båda sidor tillgriper för att försöka vinna detta. I ett påföljande samtal i studion får Hans Zettermark, säkerhetspolitisk analytiker på Försvarshögskolan, göra en summerande analys.]

Lotta Mossberg: "Hur ser propagandakriget ut i stort, hur lägger man upp strategin?”.

Hans Zettermark: "Som sades här: man försöker gärna överdriva egna framgångar och få motståndaren att framstå som han har stora förluster. Man underdriver egna förluster och överdriver motståndarens *militära* förluster. Och sen kanske man överdriver egna *civila* förluster för att få sympati. [...] Sen går det bara ut på att dölja vad man egentligen har för sig, därför

att det vill man inte att motståndaren ska få reda på”.

Lotta Mossberg: ”Vem vinner propagandakriget då?”.

Hans Zettermark: ”Det är för tidigt att säga. Men det är inte en allt för ojämlig kamp. Här har Irak goda möjligheter att göra större motstånd i propagandakriget än på marken.

Lotta Mossberg: ”Vad är det vi inte får se, vad är det vi inte får veta?”.

Hans Zettermark: ”Ja, egentligen... förflyttningar och strider som faktiskt spelar någon roll. Vi får inte se vad som verkligen händer, den överblick som man har i de militära högkvarteren. Eller i bästa fall har i de militära högkvarteren, kanske man skulle säga”.

Lotta Mossberg: ”Men det vore väl otaktiskt att avslöja det?”.

Hans Zettermark: ”Ja, fruktansvärt otaktiskt och därför gör de inte det”.

Lotta Mossberg: ”Ser du någon skillnad nu om man jämför med förra Gulfkriget?”.

Hans Zettermark: ”Ja, det var ett så helt annorlunda krig. Då hade man det här flashiga presscentret och visade de fäna bilderna på robotar som slår ner precis på det man siktar på. Nu är det en helt annan dominans av bilder som ska föreställa action – men som kanske egentligen bara är en ’side-show’, som de skulle säga i Amerika”.

*Nyheter*na toppar som synes inte med nyheten om de döda och tillfångatagna amerikanska soldaterna, utan har den som ett kortare inslag en bit in i sändningen. Även här får en högt uppsatt amerikansk talesman, utrikesminis-

tern Donald Rumsfeld, runda av inslaget med att betona att detta är ett brott mot Genèvekonventionen. Den stora skillnaden jämfört med SVT:s nyhets-sändningar är att *Nyheter*na inte frammanar intrycket av att koalitionsidan tillfogats oväntat stora förluster och tappat segervittringen, eller spekulerar i dessa bilders effekter på opinionen i USA. Tvärtom framhåller man att även om det irakiska motståndet varit hårt, så ger samtidigt många irakiska soldater upp ”inför den uppenbara övermakten”. I studion betonar Lotta Mossberg också att ”kriget förs mellan två ojämliga parter”, vilket illustreras av det påföljande inslaget om den dåligt rustade irakiska armén. Den inbjudna experten i studion, Hans Zettermark, ombeds kommentera propagandakriget i ett övergripande perspektiv – och alltså inte enbart diskutera tänkbara amerikanska reaktioner på denna enskilda händelse. Han påminner om att vi egentligen inte alls får se ”vad som verkligen händer”, de strategiskt viktiga operationerna. Och framför allt: att vi inte har någon inblick i hur man tänker och planerar i de militära högkvarteren. Vad han säger är med andra ord att man inte bör dra några snabba slutsatser om fram- och motgångar i kriget utifrån den information som de stridande parterna gör tillgänglig för nyhetsmedierna. En handfull tillfångatagna amerikanska soldater som brutalt förevisas av den irakiska televisionen kan förvisso vara en upprörande syn, men säger föga om krigets militära utveckling och styrkeförhållanden.

Sammanfattning och slutsatser

De svenska mediernas framställning av nyheten om Al Jazeeraas bildpublicering är ambivalent och motsägelsefull. Å ena sidan ges bilderna av tillfångatagna och döda koalitionsoldater en starkt fördömande inramning. Man betonar att de bryter mot Genèvekonventionens föreskrifter att krigsfångar inte får förevisas under förödmjukande former. Därmed ger man den amerikanska sidan tolkningsföreträde, vilken söker vinna över sympatierna på sin sida genom att fokusera diskussionen på det rättsligt och moraliskt förkastliga i den irakiska sidans agerande. De svenska medierna koncentrerar sig tämligen ensidigt på reaktioner från den amerikanska krigsmakten och den amerikanska publiken. Skildringen av amerikanska anhörigas förtvivlan, som framför allt kvällstidningarna drar till sin tårdrypande spets, är ägnad att väcka empati för den amerikanska sidan och avsky mot de irakiska förövarna. De amerikanska ledarna, med försvarsminister Rumsfeld och president Bush i spetsen, får därtill på framskjuten plats inskräpa bilden av den egna sidan som human och rättfärdig, i kontrast till motståndarens brutalitet. Det är en tämligen polariserad bild av krigets kontrahenter som här tonar fram, helt i linje med den klassiska propagandan. Irakierna utmålas som svekfulla och fega våldsverkare. De utgör en avskräckande fond mot vilken de amerikanska truppernas civiliserade

och humana hjältemod får avteckna sig i positiv relief.

Å andra sidan får det irakiska propagandasystemet med publiceringen av dessa bilder ett anmärkningsvärt stort genomslag i de svenska medierna. I sina analyser framhåller flertalet nyhetskommentatorer att bilderna (be)visar precis det som den irakiska krigsmakten avsett med uppvisningen av döda och tillfångatagna amerikanska soldater: att USA och dess allierade missbedömt det irakiska motståndet och ingalunda kan räkna med en lättvunnen seger. Man överdriver irakiernas framgångar och får koalitionsstrupperna att framstå som svaga och på defensiven. Samtliga kommentatorer spekulerar också i att detta kan ha demoraliserande effekter på den amerikanska hemmapubliken, och leda till att stödet för Bush-administrationens krigsföretag undergrävs. Det kanske tydligaste exemplet på denna övertolkning av Iraks framgångar och USA:s motgångar står Aftonbladets kommentator Wolfgang Hansson för. Av bild och text att döma befinner sig nu de amerikanska soldaterna på neslig flykt undan fienden. Irakierna står starkare än någonsin står bakom sin ledare Saddam Hussein, tvärt emot profetiorna om att de irakiska trupperna skulle överge eller rent av störta diktatorn vid koalitions truppers ankomst.

Däremot utmärker sig Aktuellt kommentator Stig Fredriksson för sin mer balanserade analys av krigsutvecklingen. Även om han betonar koalitions sidans förluster och framhåller att den

mött oväntat hårt motstånd, gör han klart att detta knappast påverkar krigsutgången. Krigets styrkeförhållanden är oförändrade: irakierna har ingen chans att stoppa det tunga amerikanska och brittiska militärmaskineriets framryckning mot Bagdad. TV4:s Nyheterna är det svenska nyhetsmedium som mest sakligt förmedlar nyheten om Al Jazeera bildpublicering. Här drar man inte några växlar över huvud taget på dessa bilders budskap om framgångar för irakierna och bakslag för USA, utan håller sig till kända fakta. Man betonar att kriget förs mellan två ojämlika parter, och illustrerar detta med ett reportage som visar den irakiska arméns undermåliga träning och utrustning. Kommentatorn Hans Zettermark understryker också att nyhetsmedierna domineras av bilder som huvudsakligen distribueras för att avleda vår uppmärksamhet från de militära operationer som faktiskt spelar någon roll för krigsutgången.

Fallet med bilderna av döda och tillfångatagna koalitionsoldater vittnar mer än något annat om hur beroende nyhetsmedierna är av den information som de stridande parterna väljer att offentliggöra. I praktiken betyder det att man i stor utsträckning är hänvisade till rena spekulationer och gissningar om hur det faktiska kriget fortlöper. Det innebär också att de krigförande parterna har stora möjligheter att forma bilden av kriget i nyhetsmedierna, och i förlängningen att använda dessa som kanaler för sina propagandabudskap. I detta fall kan man konstatera båda

parter propaganda fick ett betydande genomslag i de svenska medierna. Iraks budskap "vi vinner, ni förlorar" anamades tämligen oreflekterat, liksom USA:s motpropaganda "vi är goda, ni är onda". För Iraks del var det förstås en framgång att lyckas så tvivel hos världssopinionen om USA:s möjligheter att vinna kriget. Samtidigt är frågan om inte USA:s motpropaganda gjorde att irakierna förlorade mer än de vann på saken. Genom att framhålla bilderna som bevis för motståndarens oberäkneliga brutalitet, kunde den amerikanska sidan stärka sina argument för kriget: den onda regimen måste störtas och massförstörelsevapnen skrotas. Bilden av USA som civilisationens sista utpost i ett land av omoral och barbari kunde inskräpas, och användas för att övertyga framför allt hemmapubliken om nödvändigheten av de unga amerikanska soldaternas offer.

Man kan vidare konstatera att den mediala uppståndelsen kring Al Jazeera bildpublicering i realiteten var vad Hans Zettermark kallar en "side-show". En handfull döda och tillfångatagna amerikanska soldater ger inte någon betydelsefull information om krigets militära styrkeförhållanden, och påverkar knappast konfliktens utgång. Snarare var det ett slags skenfäktning som pågick på den mediala scenen. Krigets kontrahenter försökte båda kamma hem propagandapoäng på bilderna, samtidigt som de fungerade som ett slags rökridå ägnad att dölja vad de krigförande parterna egentligen hade för sig.

Den stora uppståndelsen i västliga medier över Al Jazeeras bildpublicering av döda och tillfångatagna amerikanska soldater vittnar om ett etnocentriskt filter som hierarkiserar betydelsen av förlorade människoliv efter ras och nationstillhörighet. Det är en etablerad visuell tradition i väst att associera död, i synnerhet massdöd, med icke-västerländska kulturer, grundad på föreställningen om att ett liv är mindre värt i öst än i väst.⁸⁶ Döda amerikaner har typiskt iscensatts med heroiska och patriotiska förtecken. De förs från krigsskådeplatsen i kistor draperade med stjärnbaneret eller på hjältebår, omgivna av sörjande kamrater och anhöriga. De framställs som omistliga individer, vars liv har ett unikt värde och vars offer har en avgörande betydelse. Döda japaner (andra världskriget) eller döda vietnameser (Vietnamkriget) har där- emot anonymiserats, förtingligats och dehumaniserats i bildjournalistiska framställningar. Deras kroppar ligger kvar som värdelöst skräp på gator och torg, utan att någon tar notis om dem. Budskapet är att dessa liv inte har något värde, och följaktligen att deras död inte gör någon skillnad. De starka reaktionerna i väst på Al Jazeeras bilder kan förklaras av att de bröt så markant mot konventionen om hur förluster för "vår" sida bör gestaltas. Här var döden rå och ärelös, och de tillfångatagna amerikanska soldaterna underkastade "den andra sidans" respektlösa hante-

ring. Men framför allt vittnar de om *frånvaron* av reaktioner på liknande bilder av stupade och tillfångatagna irakiska soldater som dagarna innan publicerats i världsmedierna. Som framgått var Svenska Dagbladet det enda svenska nyhetsmedium som uttryckligen påminde om dessa bilder, och inskröpte att även USA gjort sig skyldig till brott mot Genèvekonventionen.

I synnerhet kan man framhålla en bild som fick stor spridning och som flera kritiker hänvisade till när de anklagade västliga medier för hyckleri och dubbelmoral⁸⁷: AP-fotografen Jon Mills fotografi av två döda irakiska soldater i en skyttegrav, där den ena fortfarande håller upp en vit flagga. Deras ansikten syns inte, utan är nersjunkna i bröstningens lera. Kropparna tycks nästan flyta ihop med jorden i det som förr var ett skyttevärn men nu blivit en grav. Två brittiska soldater betraktar till synes utan sinnesrörelse scenen med de stupade irakierna. Det är knappast förvånande att bilder som denna manade till kritisk självreflektion i väst. Om bilder av "våra" döda väckte ett sådant ramaskri, hur kom det sig att "deras" döda kunde visas upp på detta sätt utan reaktioner? I och för sig kan man tolka bilden som att den ifrågasätter snarare än triumferar över de irakiska soldaternas död. Den vita flaggan kan läsas som en anklagelse mot koalitionen, eftersom den tyder på att dessa irakiska soldater varit redo att ge upp och över-

---

86. Kari Andén-Papadopoulos (2000) Kapitel 11 "Bilden av 'de Andra'".

87. Se t.ex. Berggren (2003).

lämna sig till motståndaren. Trots tvektidigheten kvarstår ändå att det är en brutal uppvisning av fienden död och bokstavligen jämnad med marken.

Detta fall tycks indikera att Al Jazeeras och andra arabiska satellitkanalers rapportering från Irakkriget 2003 knappast i någon kvalificerad mening lyckades relativisera det förhärskande anglo-amerikanska perspektivet i de västliga nyhetsmedierna. Uppvisningen av de tillfångatagna och döda koalitions soldaterna förkastades starkt av svenska journalister, på rättsliga och moraliska grunder, och gav endast på marginalen upphov till självkritiska reflektioner över dubbelmoralen i vedertagna västerländska konventioner för

hur den "egna" respektive "andra" sidans förluster skildras. Svenska nyhetsmedier gav det irakiska propagandaspelet en tydligt proamerikansk inramning. Själva propagandasyttet ställdes i förgrunden och fick dissekeras av både den amerikanska krigsmakten och svenska nyhetskommentatorer. Den irakiska propagandan fick visserligen ett betydande genomslag så till vida att svenska journalister tenderade att övertolka Iraks framgångar och USA:s motgångar på slagfältet. Ändå utmanades aldrig det grundläggande amerikanska perspektivet på vem som är konfliktens "goda" och "onda" part, och vilken sida som förtjänar våra sympatier.

Fabrikationen av en amerikansk krigshjälte: Meniga Jessica Lynch

EN SAGA FÖR HOLLYWOOD

Nyheten om fritagningen av den amerikanska soldaten Jessica Lynch fick ett sensationellt stort genomslag i medierna under de första dagarna i april 2003, och hennes öde har fortsatt att fascinera tittare och läsare över hela världen. Berättelsen om meniga Lynch har utvecklats till en dokusåpa i medierna. Månad för månad har en global publik kunnat följa hennes rehabilitering, triumfartade hemkomst, filmanbud och bokkontrakt, planerade giftermål och hennes anklagelser mot Pentagon för att ha utnyttjats som symbol i krigsmaktens propaganda.

Den 19-åriga kvinnliga soldaten från West Virginia tillfångatogs i ett irakiskt bakhåll den 23 mars då hennes trupp, det 507:e underhållningskompaniet från Fort Bliss i Texas, körde vilse nära staden Nasiriya. Elva amerikanska soldater dödades i bakhållet och sex tillfångatogs, inklusive Jessica Lynch. Många nyhetsmedier förmedlade uppgifter om att hon gjort heroiskt motstånd mot irakierna, och blivit skottskadad och knivhuggen innan hon övermannades. Meniga Lynch blev

stjärna över en natt, och hölls upp som en ikon för hjältemodet hos den frivilliga amerikanska soldatkåren. Operationen där amerikanska elittrupper – Navy Seals och Army Rangers – under massiv eldgivning gick in och fritog henne från det irakiska sjukhuset dokumenterades påpassligt av ett militärt filmteam. De dramatiska grönskimrande bilderna, tagna med mörkeroptik, togs tacksamt emot och kablades ut av nyhetsredaktioner världen över. Det kunde ha varit en hjältesaga skriven för Hollywood: modiga elitsoldater riskerar livet för att rädda en ung, vit kvinna tillfångatagen av en ond och mörkhyad fiende.

Ett par veckor efter nyheten om Jessica Lynchs räddning började dock journalister på flera håll ifrågasätta uppgifterna om hur hon tillfångatagits, hur hon behandlats under sin tid i irakisk fångenskap och hur befrielsen av henne gick till. De menade att de ursprungliga rapporterna, vilka uteslutande baserade sig på officiella och anonyma källor i den amerikanska armén, var fyllda av felaktiga påståenden som spelade Bush-administrationen i händerna genom att skapa positiva känslor kring kriget.

När amerikanska styrkor under Irak-krigets inledande skede stötte på oväntat hårt motstånd och tycktes på väg att förlora det militära initiativet kom nyheten om Jessica Lynch som ett förbud om en positiv vändning i striderna: en tonårig hjältinginna som tappert försökt skjuta sig ut ur fiendens omringning och nedkämpa de irakiska truppena till sista man. När denna version senare till stora delar visade sig vara fiktion, har historien om meniga Lynch snarast blivit en symbol för den amerikanska krigsmaktens propaganda, och

inte minst för nyhetsmediernas okritiska förmedling av denna propaganda. Mot bakgrund av detta är det värdefullt att i efterhand granska hur svenska nyhetsmedier framställde nyheten om fritagningen av den amerikanska soldaten. Eftersom det har visat sig vara ett tydligt påverkansförsök från den amerikanska krigsmakten under ett avgörande skede i kriget, lämpar sig historien om meniga Lynch utmärkt som en fallstudie av nyhetsmediernas förmåga att analysera och kritiskt förhålla sig till fabricerade "nyheter" med ett propagandistiskt syfte.

Som bakgrund, och jämförelse, analyserar jag i detta avsnitt först hur historien om Jessica Lynch lanserades och under de första veckorna transformerades i amerikansk press och tv. Jag diskuterar också den kritiska granskning av historien som kanadensiska och brittiska journalister publicerade i början av maj 2003, och som väckte stor uppståndelse i medier över hela världen. Därefter analyserar jag de svenska nyhetsmediernas förmedling av nyheten om Jessica Lynchs räddning. Vilken inramning och hur stort utrymme ger de åt nyheten? Vilka källor grundar de sig på? I vilken utsträckning förmedlar de den amerikanska krigsmaktens perspektiv på händelsen? Avslutningsvis diskuterar jag myten Jessica Lynch ur ett bredare kulturellt perspektiv, och resonerar kring hur och varför den fick så stort genomslag i internationella medier samt vad den betyder för våra föreställningar om och historiska minnesbilder av Irakkriget våren 2003.

Jessica Lynch i amerikanska och internationella medier

NYHETEN LANSERAS

Knappt två veckor efter att kriget i Irak dragit igång började medierna fyllas av alltmer negativa rapporter om koalitions framryckningar. De irakiska styrkorna bjöd hårdare motstånd än beräknat i de södra delarna av landet, och den amerikanske försvarsministern Donald Rumsfeld fick utstå skarp kritik för att han inte satt in tillräckligt med marktrupper för att övervinna det irakiska motståndet. Kommentatorer i tidningar och tv menade att USA hade underskattat sin motståndare och nu skulle tvingas att revidera sina krigsplaner. Saken blev inte bättre av att amerikanska styrkor nyligen av misstag skjutit ihjäl en billast irakiska kvinnor och barn vid en vaktpostering, och fyra amerikanska marinsoldater hade dödats i en helikopterkrasch. Det var i detta för koalitionen trängda läge som nyheten om Jessica Lynch lanserades.

Sent på natten den 1 april blev journalisterna väckta på sina hotellrum i Doha, Qatar. Brigadgeneral Vincent Brooks kallade till en extrainsatt presskonferens som hölls på koalitions mediecenter, det så kallade centralkommandot. "Koalitions styrkor har genomfört en lyckad räddningsoperation av en amerikansk krigsfånge som

hållits fångslad i Irak", meddelade centrets talesman. "Soldaten har förts till ett område kontrollerat av koalitionen".⁸⁸ På den ordinarie presskonferensen nästa morgon gav brigadgeneral Brooks en mer detaljerad berättelse om räddningen av meniga Lynch. Speciella säkerhetsstyrkor hade framgångsrikt bortfört Lynch från "den farliga plats" hon befunnit sig på, och utkämpat "eldstrider utanför byggnaden, på väg in och ut". Det var paramilitära styrkor som hade hållit Lynch fången, förklarade Brooks, men irakierna hade "förflyttat flertalet av dem innan vi kom". Han fortsatte: "Nu är hon säker. Hon har återförts och några modiga själar riskerade sina liv för att åstadkomma detta, lojala mot trossatsen att de vet att de aldrig kommer att överge en fallen kamrat och skämma ut sitt land". Filmen som specialstyrkorna själva tagit presenterades också, där man kan se hur Jessica Lynch bärs ut på bår från det irakiska sjukhuset och lyfts in i en väntande Black Hawk-helikopter.

Redan samma natt uppmärksammade flera av de amerikanska tv-stationerna nyheten om Jessica Lynchs räddning och bröt för att sända briefingen från centralkommandot i Qatar. Det tog inte många timmar förrän nyhetsredaktioner över hela västvärlden publicerade den hjärtnipande storn. De följande dagarna blev den blonda flicksoldatens öde en stor världsnöhet. Om och om igen visades de nattliga tv-bil-

88. Eviatar (2003).

derna av Lynchs räddning, liksom fotografiet där hon ligger på bären draperad i stjärnbaneret och trött småler in i kameran. Snart började också sensationella berättelser om hur hon tagits tillfånga och vad som hänt henne på Saddam-sjukhuset i Irak cirkulera i medierna.

DE FÖRSTA NYHETSRAPPORTERNA

Dagen efter fritagningen, den 2 april, citerade den amerikanska nyhetsbyrån *Associated Press* anonyma militära källor som sagt att Lynch hade "åtminstone en skottskada".⁸⁹ Samma dag hänvisade *the New York Times* till en likaledes anonym källa som framhållit att "Lynch blivit skjuten upprepade gånger". Morgonen därpå publicerade den ansedda morgontidningen *the Washington Post* en artikel som fick stort genomslag och som i efterhand har blivit mycket omdiskuterad. "Hon kämpade in i döden" löd rubriken, och underrubriken fortsatte: "Detaljerna kommer fram kring tillfångatagandet och räddningen av soldaten från West Virginia". I denna förstasidesstory citerar tidningens reportrar en anonym regeringskälla som framhåller att meniga Lynch "kämpade vilt och sköt flera fiendesoldater" efter det att hennes förband råkade in i ett bakhåll av irakiska trupper, och att hon "avfyrade sitt vapen tills ammunitionen tog slut". Detta trots att hon enligt samma källa ådragit sig flera skottska-

dor och även blivit knivstukken under striderna. "Hon kämpade in i döden", framhåller den icke namngivna källan. "Hon ville inte bli tagen levande".

Så förvandlades meniga Lynch över en natt från offer till tonårig Rambohjältinna. Det är dock intressant att notera att *the Posts* artikel i en avslutande paragraf hänvisar till "flera officiella talesmän" som varnar för att "den precisa händelseutvecklingen ännu återstår att kartläggas". De framhåller att rapporterna så här långt grundar sig på obekräftade "upplysningar från slagfältet", närmare bestämt på "styrda kommunikationer och irakiska källor i Nasiriya vars tillförlitlighet återstår att prövas". Trots dessa reservationer valde alltså *the Washington Post* ändå att slå upp nyheten stort på förstasidan och dra upp de obekräftade uppgifterna i braskande rubriker. Därmed skänkte tidningen ofrånkomligen en viss legitimitet åt ryktena om meniga Lynchs hjältemod, och bidrog till spridningen av dem.

Historien toppade snart nyhetsändringarna från amerikanska tv- och radiostationer, och återfanns i flertalet av nationens ledande tidningar. Många nyhetsredaktioner tycks utan vidare ha accepterat den ansedda tidningens version av händelserna. De gav *the Post* credit för berättelsen om hur den nu räddade krigsfångnen hade skjutits och blivit knivhuggen men ändå fortsatt att avfyra sitt vapen mot fiendetrupperna.

---

89. Chinni (2003).

Vissa broderade också ut storyn genom att påstå att övergrepp hade begåtts mot Jessica Lynch under hennes vistelse som fånge på Saddam-sjukhuset i Nasiriya, och att hon hade förvägrats grundläggande vård av den irakiska sjukhuspersonalen. Flera nyhetsorganisationer, inklusive *the Washington Post*, återgav också en intervju med en irakisk advokat, Mohammed Rehaief som med risk för sitt eget liv skulle ha givit amerikanerna tipset om var Lynch fanns. Advokaten framhåller att en läkare vän talat om för honom att en amerikansk soldat hölls fången på Saddam-sjukhuset. Han besökte sjukhuset och ska där ha sett en svartklädd irakisk paramilitär fråga ut och slå meniga Jessica Lynch. Detta fick honom att bestämma sig för att informera den amerikanska militären. Han kontaktade en trupp marinsoldater utanför Nasiriya, och försåg dem med uppgifter om den irakiska militärens ställningar och handritade kartor över sjukhuset. Om Mohammed inte bestämde sig för att tipsa amerikanerna om Lynch "skulle hon inte ha levt", säger han själv i intervjun. "En person är en människa oavsett nationalitet. Tro mig, jag älskar amerikaner".⁹⁰ Som belöning fick den irakiske advokaten kort därpå permanent uppehållstillstånd i USA, och skrev dessutom kontrakt på en bok om händelsen värt fyra miljoner kronor.

Inom några dagar började dock motstridiga berättelser samtidigt cirku-

lera i de amerikanska medierna. Vissa nyhetsbyråers och tidningars rapporter gick på *the Posts* linje och vidhöll att Lynch blivit skjuten och knivstuken. Dessa citerade icke namngivna kirurger som haft henne i sin vård. Andra rapporter förnekade att hon skulle ha några stridsrelaterade skador. I dessa fall citerade man en specifik person, chefsläkaren för det sjukhus i Landstuhl, Tyskland dit Lynch hade förts och nu behandlades. Det är värt att betona att nyhetsorganisationerna uppenbarligen kunde göra ett val mellan dessa två versioner. Trots att den senare baserade sig på en säkrare källa, valde många nyhetsredaktioner att återberätta den mer spektakulära varianten av historien om meniga Lynch. Ett exempel är det populära nyhetsmagasinet *Newsweek*, som hade Lynch på omslaget av sitt 14 april-nummer. Artikeln inne i tidningen framhåller att det fortfarande är oklart hur Lynch har ådragit sina skador och nämner helt kort att den tyska chefsläkaren sagt att hon varken blivit skjuten eller knivhuggen. I nästa mening fortsätter dock artikeln: "Men senare samma dag upptäckte kirurger att hon blivit skjuten [...] och enligt en talesman för familjen i Väst-Virginia, Dan Little, kunde hennes sår tillskrivas "små låg-hastighetsvapen". I nästföljande stycken pekar artikeln på att Jessica Lynch mycket väl kan ha utsatts för vanvård på det irakiska sjukhuset. Enligt ett citat från hennes far "över-

---

90. Citerat ur *The Washington Post* 3 april 2003, s. 1.

levde hon tidvis sin sjukhusvistelse på enbart apelsinjuice och kex”.

KRITIKEN VÄXER

Ett par veckor efter nyheten om att amerikanska elitstyrkor hade stormat sjukhuset där Jessica Lynch befann sig och räddat henne började dock allt fler nyhetsredaktioner ifrågasätta den heroiska versionen av händelseförloppet. Den 15 april publicerade *the Washington Post* en artikel (långt bak i tidningen) där en medarbetare ifrågasätter den egna tidningens tidigare rapportering. En av läkarna på det irakiska sjukhus som behandlade Lynch kommer här till tals, och kallar räddningsoperationen för ”en stor show”. ”Det förekom inga kulor eller granater eller något sådant”, hävdar den irakiske läkaren. Dessutom framhåller han att Jessica Lynch ”gavs specialvård, bättre än de irakiska patienterna”. Den 18 april backar även nyhetsbyrån AP från de tidiga versionerna av Lynch-storyn. Byrån betonar nu att *the Washington Posts* berättelse om eldstriderna i samband med Lynchs tillfångatagande ”inte har bekräftats” enligt uttalanden från ”militära talesmän”. Den 20 april analyserar en krönikör i *the Washington Post* de motstridiga uppgifterna bakom berättelsen. Han kritiserar tidningen för att den borde ha varit mer försiktig i rubriker och ingresser i den beryktade artikeln från 3 april, med tanke på de uttalade reservationerna om osäkra källor.

Den 27 april publicerar *the St. Louise Post-Dispatch* en utförlig artikel om brister i de amerikanska mediernas rapportering från Irak. Fallet Lynch ägnas en utförlig analys, där man pekar på att centrala fakta i händelseförloppet förvrängts i medierna. Både Lynchs far och de tyske läkaren hade hela tiden vidhållit att det inte fanns något som tydde på att hon blivit skjuten eller knivhuggen. Inga bevis hade framkommit på att hon skulle ha blivit torterad. Läkare på Saddam-sjukhuset i Irak hade intygat att den irakiska militian hade flytt från sjukhuset dagen innan, och att byggnaden var utan försvar när de amerikanska trupperna stormade in.

DET IRAKISKA PERSPEKTIVET

Den 5 maj offentliggjorde den kanadensiska tidningen *the Toronto Star* ytterligare detaljer i berättelsen om Jessica Lynch.⁹¹ Tidningens reporter Mitch Potter har intervjuat tre irakiska läkare, två sköterskor, en sjukhusadministratör samt lokala invånare i staden Nasiriya. Det irakiska läkarteamets berättelse skiljer sig delvis från den amerikanska militärens version. En av läkarna, den 24-åriga Harith Houssona, försäkrar att de irakiska soldaterna och befälhavarna hade lämnat sjukhuset två dagar innan fritagningen av deras unga kvinnliga patient. Han berättar också att några ur läkarteamet i samband med detta försökt lämna över meniga Lynch till de amerikanska

---

91. Potter (2003).

trupperna: "Vi förde henne försiktigt från intensivvården och in i en ambulans och började köra mot amerikanska, som befann sig bara en kilometer bort. Men när ambulansen kom inom 300 meter började de skjuta. Vi hade inte en chans att tala om för dem 'Vi har Jessica. Ta henne'". Den 35-åriga Hassam Hamoud, kypare på restaurangen al-Diwan, citeras också. Han uppger att amerikanska specialstyrkor tog kontakt med honom när han befann sig utanför sitt hem nära sjukhuset. "De frågade om det fortfarande fanns några trupper inne på sjukhuset och jag sade 'Nej, allihop har flytt'".

Sjukhusteamet berättar vidare om hur själva stormningen gick till. Vid midnatt hördes ljudet av helikoptrar som cirklade över sjukhuset. Personalen gömde sig på röntgenavdelningen, eftersom rummet saknade fönster. Strömmen gick, och flera mindre explosioner hördes då specialstyrkorna sprängde sig genom de låsta dörrarna. Några minuter senare hörde personalen en mansröst skrika "Go! Go! Go!" på engelska, och strax därpå bröts dörren till röntgenavdelningen upp. En av läkarna, 24-åriga Anmar Uday, säger till reportern: "Alla förväntade sig att amerikanerna skulle komma den dagen eftersom staden hade fallit. Men vi förväntade oss inte att de skulle spränga sig in genom dörrarna som i en Hollywoodfilm". En annan läkare, 27-åriga Mudhafer Raazk, berättar också att två kameramän och en stillbildsfotograf, samtliga i uniform, åtföljde de instormande amerikanska trupperna.

Mest upprörda är dock de irakiska läkarna över uppgifterna om att Jessica Lynch skulle ha vanskötts och torterats i deras vård. "Vi blev alla vänner med henne, vi tyckte så mycket om henne", framhåller doktor Houssona. "Särskilt eftersom vi alla pratade lite engelska, kunde vi försäkra henne hela tiden att det inte var någon fara, att hon skulle åka hem snart". Houssona ger också en detaljerad beskrivning av de skador som Jessica Lynch ådragit sig. Enligt honom var de inte stridsrelaterade utan hade förmodligen uppkommit genom ett fall från det fordon hon färdades i. "Hon var i ganska dålig form", förklarar han. "Det hade varit ett häftigt trauma, som orsakade sammansatta frakturer på det övre vänstra lårbenet och högra överarmen. Och även ett djupt skärsår i huvudet. Hon fick två flaskor blod och vi stabiliserade henne".

Personalen på Saddamsjukhuset hävdar samstämmigt att de gav den unga kvinnan "det bästa av allting". Trots matbristen skaffade man fram juice och kakor, och Lynch fick sjukhusets enda specialsäng eftersom hon började få liggsår. Lynch fick också den ena av de blott två sköterskor som sjukhuset disponerade som sin privata sköterska. Sköterskan får här vittna om att hon "kände sig mer som en mor än som en sköterska" för den sårade soldaten och att hon många nätter "sjöng henne till sömns". Doktor Raazk berättar också att de utförde ortopedisk kirurgi på Jessica Lynchs vänstra ben, ett ingrepp som krävde en speciell platinumskiva. "Vi hade bara tre platinumskivor kvar

i vårt lager, och åtminstone 100 irakier skulle ha behövt dem”, framhåller den irakiske läkaren. ”Men vi gav en till Jessica”.

BBC AVSLÖJAR "EN MODERN AMERIKANSK KRIGSMYT"

Trots att ett flertal nyhetsorganisationer och journalister snabbt började ifrågasätta den berättelse om Lynch som grundade sig på officiella och anonyma källor inom den amerikanska militären, fortsatte den tidiga versionen av storryn att dominera många västerländska medier. Vändpunkten kom först när BBC-reportern John Kampfner tog sig an fallet. Den 15 maj publicerade han en lång artikel i den brittiska tidningen *The Guardian*, där han säger sig avslöja ”den verkliga storryn bakom en modern amerikansk krigsmyt”.⁹² Kampfner har, i likhet med den kanadensiske journalisten Potter, agerat grävande reporter och intervjuat det irakiska sjukhus-teamet. Personalen berättar i stort sätt samma sak som för the *Toronto Stars* reporter: de irakiska trupperna hade redan flytt när de amerikanska elitstyrkorna stormade sjukhuset, Jessica Lynch blev väl omhändertagen av de irakiska sjukvårdarna och några av läkarna hade redan försökt befria henne. Hennes privata sköterska får än en gång betona sin roll som modersfigur: ”Jag var som en mor för henne och hon var som en dotter”. Vidare hävdar den tidigare citerade doktor Houssona att

Jessica Lynch fått inte två men tre flaskor blod – och att två av dem donerats av sjukhuspersonalen eftersom akut blodbrist rådde vid denna tidpunkt. Notera symboliken i detta uttalande: det irakiska läkarteamet har inte bara gjort sin professionella plikt utan offrat sitt eget blod för att gjuta liv i den sårade amerikanska soldaten.

Beskrivningen av hur de amerikanska styrkorna stormade sjukhuset har också – i doktor Anmar Udays målände ordalag – fått en än mer dramatisk framtoning: ”Det var som en Hollywoodfilm. De skrek ’Go, go go’ med vapen och lösa skott och ljudet av explosioner. De gjorde en show – en actionfilm som Sylvester Stallone eller Jackie Chan, med hoppande och skjutande, sönderslagning av dörrar”. Doktor Uday hävdar som synes utan omsvep att det rörde sig om en fejkad operation med ”lösa skott”, ägnad att ge det rätta intrycket av action för de surrande filmkamerorna.

Kampfner påpekar att det bakom kulisserna rådde starka spänningar mellan den brittiska och amerikanska sidan när det gällde hanteringen av information till medierna. Han citerar den brittiska regeringens talesman i Doha, Simon Wren, som anklagar amerikanerna för att genomgående ha varit för vaga i sin information till medierna. De hoppade över viktiga detaljer och koncentrerade sig på att få ut det övergripande budskapet. Wren beskriver

---

92. Kampfner (2003).

presentationen av fallet Lynch som "pinsam". Incidenten var "enormt överdriven", menar han, och symtom på ett större problem: "Amerikanerna gick aldrig ut och förklarade vad som hände i kriget". I brist på fakta rörande händelserna kring Lynchs räddning blev journalisterna därför hänvisade till gissningar.

BBC:s korrespondent skriver att han kontaktat Pentagons talesman i Washington, Barry Whitman, och bett att få se hela det oredigerade filmmaterialet från fritagningen för att jämföra det med de irakiska läkarnas berättelser. Whitman avböjde. Inte heller ville han kommentera vilket slags motstånd de amerikanska specialstyrkorna mött från irakiska trupper när de stormade Saddam-sjukhuset, eller vilka skador Lynch ådragit sig. "Jag förstår att det cirkulerar viss motstridig information därute", ska Whitman ha sagt, "och i sinom tid kommer hela historien bli känd, det är jag säker på".

John Kampfner argumenterar för att den amerikanska strategin under hela kriget i Irak var att koncentrera sig på det visuella materialet, att få ut sitt övergripande budskap via tv-kamerorna. Visst filmmaterial bidrog de inbäddade journalisterna med. I andra fall använde militären egna kameror, redigerade filmen själva och försåg bildhungliga tv-stationer med färdigpaketerade videor. I fallet med Jessica Lynch klippte militären snabbt ihop sitt eget filmmaterial och kunde presentera en video bara några timmar efter det första tillkännagivandet om hennes räddning.

Kampfner hävdar att Pentagon i sin filmproduktion tagit intryck Hollywoodproducenter som sysslar med verklighets-tv och actionfilm. Han lyfter särskilt fram producenten bakom krigsfilmerna *Black Hawk Down*, Jerry Bruckheimer. Denne producerade också i samarbete med Pentagon tv-serien *Profiles from the Front Line*, som på nära håll följde de amerikanska trupperna i Afghanistan hösten 2001. Idén bakom serien var att lyfta fram mänskliga berättelser från kriget, sedda genom den individuella marsoldatens ögon. Det gällde att komma denne in på livet och få intima inblickar i hans eller hennes vardag. Serien sändes i USA på bästa sändningstid de första månaderna 2003. Enligt Kampfner användes och utvecklades de filmgrepp som Bruckheimer tillämpade här av Pentagons mediestrateger under kriget i Irak.

BBC:s korrespondent gör i sin slutsats gällande att Pentagon fabricerat historien om Jessica Lynch: "Hennes räddning kommer att gå till historien som ett av de mest häpnadsväckande exemplen på nyhetsmanipulation som hittills blivit känt. Det ger en remarkabel insikt i Hollywoodproducenternas verkliga inflytande på Pentagons mediestrateger, och har skapat en mall för hur Amerika hoppas kunna presentera sina framtida krig". John Kampfners artikel i *The Guardian*, och i än högre grad hans dokumentär på samma tema, *War Spin*, som BBC2 sände tre dagar senare den 18 maj, väckte stor uppståndelse. Nyhetsredaktioner runt om i världen gav stor publicitet åt kritiken

mot den ursprungliga storyn om Jessica Lynch. Berättelsen om Lynch-somhjältinna, baserad på källor inom den amerikanska militären, ersattes nu på många håll av berättelsen om Lynch-som-propaganda, baserad på det irakiska läkarteamets berättelser.

DET AMERIKANSKA FÖRSVARSHÖGKVARTERETS REAKTIONER

Talesmän vid USAs försvarshögkvarter tillbakavisade kategoriskt den kritik som framfördes av de brittiska och kanadensiska journalisterna. Alla antydningar om att räddningen av Lynch skulle vara fejkad och att amerikanska befälhavare skulle ha sänt trupper till ett farligt område enbart för att knipa publicitetspoäng avfärdade de som "fullständigt löjliga".⁹³ "Vi tar inga onödiga risker" förklarade Pentagons talesman i Washington för CNN.⁹⁴ "Vi ser till att vi sätter in rätt resurser när vi använder militär styrka, tillräckliga för jobbet ska bli gjort. Beslutet fattas av befälhavaren på marken". Han betonade att operationen ägde rum i en stridszon där irakiska gerillasoldater hade bjudit hårt motstånd i flera dagar, många av dem förklädda till civila. Pentagons talesman sade vidare att det var mediernas spekulativa rapportering som huvudsakligen bar ansvaret för

spridningen av desinformation, inte Pentagon. Han betonade att man från officiellt håll följt en restriktiv linje: "Både försvarsdepartementet och personalen på centralkommandot ansträngde sig hårt för att begränsa berättelserna och spekulationerna om [Lynch] och hennes omständigheter".⁹⁵

Det är förvisso sant att Pentagons officiella talesmän aldrig gjorde gällande att det förekommit eldstrider inne i sjukhuset, eller utmalade Jessica Lynch som stridshjälte och offer för misshandel i fångenskapen. Detta utesluter dock inte att krigsmakten kan ha gett spridning åt de felaktiga uppgifterna, genom att låta anonyma talesmän "läcka" information. Det är också ett faktum att den amerikanska krigsmakten lanserade en suggestiv filmversion av fritagningen, vilken medierna tack-samt använde för att sälja in den mer actionbetonade hjältestoryn hos publiken. När Jessica Lynch själv för första gången, i november 2003, uttalade sig om händelserna kring fångenskapen och fritagningen, var det just Pentagons film hon tog upp och kritiserade. "Filmen borde inte gjorts", framhöll hon, eftersom den utnyttjar henne som symbol för "allt det här".⁹⁶ Med andra ord anklagar hon den amerikanska krigsmakten för att ha använt henne som en propagandasymbol – ägnad,

93. Story från BBC NEWS, publicerad 20 maj 2003. Tillgänglig på <http://news.bbc.co.uk/go/pr/fr/-/1/hi/world/americas/3043115.stm>

94. Citerad i BBC NEWS, se föregående not.

95. Citerat i Dellios and Torriero (2003), s. 1.

96. TT-AFP, 8 november 2003.

kan man tillägga, att föra ut budskapet om de egna truppernas framgång, höga stridsmoral och dygder som lojalitet, uthållighet och tapperhet.

I KÖLVATTNET AV BBC:S KRITIK

BBC:s kritik ledde till att amerikanska medier på bred front började ifrågasätta den första versionen av historien om Jessica Lynch. Den 26 maj hade the *Chicago Tribune* en artikel på sin förstasida som grundligt analyserar fallet Lynch. Tidningen lät, i fotspåren av de kanadensiska och brittiska journalisterna, skicka ytterligare ett reporterteam till Nasiriya för att kontrollera storyn från början till slut. Tidningens journalister drar slutsatsen att mediedramat Lynch är "berättelsen om hur en modern krigsikon skapas, och kanske om hur lätt officiella talesmän och journalister med olika agendor tog till sig motsägelsefulla versioner av vad som hänt henne" – alltså den version som bäst passade deras egna syften. *NewsHour*, tv-stationen PBS' nyhetsmagasin med programledaren Jim Lehrer, sände den 10 juni ett inslag som diskuterade "huruvida de amerikanska medierna alltför villigt accepterade den story som Pentagon presenterade om meniga Jessica Lynchs räddning".⁹⁷ Den 17 juni publicerade *the Washington Post* en artikel på förstasidan där man indirekt tog tillbaka merparten av det som tidningen skrev den 3 april. Även

denna artikel lutade sig tungt mot anonyma källor inom den amerikanska militären. Dock vidhöll dessa nu att Lynch varken blivit skjuten eller knivhuggen, att hon inte skjutit några irakier eftersom hennes vapen låst sig när hon försökte använda det, och att sjukhuset som de amerikanska styrkorna störmade redan hade övergetts av den irakiska militären. Samma eftermiddag sände CNN ett nyhetsinslag som i allt väsentligt upprepade vad som stod i the Posts artikel. I jämförelse med BBC:s skarpa kritik, där man öppet anklagade den amerikanska militären för att ha fabricerat en Hollywoodsaga, var dock de amerikanska medierna mer återhållsamma. *The New York Times* gav till exempel Mark Bowden, författare till *Black Hawk Down*, i uppdrag att kommentera kritiken mot den dramatiserade versionen av "Rädda meniga Lynch".⁹⁸ Han ursäktar här eventuella övertramp från militären som misstag man får räkna med i "krigets dimma", och mediernas överdrifter som blott ytterligare ett exempel på "vad den dagliga journalistiken gör".

BBC:S AGENDA

Det kan vara värt att betona att man kan sätta frågetecken även inför den senare versionen av storyn, Lynch-sompropaganda. BBC:s reportage innehåller en rad obekräftade uppgifter och drar långtgående – för att inte säga spekulativa

97. Chinni (2003).

98. Eviatar (2003).

tiva – slutsatser utifrån ett relativt tunt källmaterial. Reportern John Kampfner citerar endast ett ”ögonvittne”, en lokal kypare, för att styrka uppgiften om att det inte fanns några irakiska militära eller paramilitära styrkor i området när de amerikanska specialtrupperna stormade sjukhuset. Varken Kampfner eller någon av de andra grävande journalisterna har kontrollerat kyparens berättelse mot oberoende källor. Det är, som det konservativa amerikanska institutet för mediastudier *Accuracy In Media* framhåller i en rapport, knappast troligt att en befälhavare för de amerikanska elittrupperna skulle äventyra en operation på grundval av ”hörsägen” från en oprövad irakisk källa.⁹⁹ Samma rapport citerar ett uttalande från de irakiska läkarna från NBC Nightly News, där de ska ha sagt att irakierna hade använt sjukhusets källare som militärt högkvarter och att ”amerikanerna hade all anledning att förvänta sig bråk”. Uppgiften om att de irakiska läkarna försökte överlämna Lynch till den amerikanska sidan kommer alla från samma källa – de irakiska läkarna själva. Inte heller denna story har kontrollerats mot oberoende källor. Samma sak gäller läkarnas berättelse om de moderliga omsorger Jessica Lynch ägnats i deras vård. Oavsett sanningshalten i deras version kan man konstatera att det förstas ligger i deras intresse att utmåla sig själva i fördelaktiga dager inför segermakten.

I viss mån kan också diskrepansen mellan de irakiska läkarnas och den amerikanska militärens version av själva stormningen ges en naturlig förklaring.¹⁰⁰ Läkarnas perspektiv på räden var inifrån sjukhuset. De hade flytt till röntgenavdelningen, där de enligt egen utsago ”inte kunde se något, men hörde explosioner”. Detta stämmer överens med militärens rapporter om eldstrider utanför sjukhuset och bruket av ljusgranater, ett slags blixtplosioner som specialstyrkorna rutinmässigt använder vid räder mot byggnader som antas vara under fientlig kontroll. Läkarnas uppgifter om att de amerikanska styrkorna skulle ha använt lösa skott är obekräftade.

Vid en närmare granskning blir det tydligt att även BBC:s reportage kan betecknas som tendentiöst, i den meningen att man uppenbarligen söker misstänkliggöra den amerikanska krigsmakten och detta endast på grundval av källor som är part är i målet. Vad som är sanning och lögn i de olika berättelserna återstår på många punkter att bevisa. Detta underlättas förstas inte av att huvudpersonen, Jessica Lynch, påstås ha drabbats av total minnesförlust. Inte heller av att Pentagon fortsättningsvis valt att tuga i frågan, och uppenbarligen sett till att inga av de amerikanska militärer som deltog i operationen har framträtt i offentligheten för att vittna om vad som egentligen hände.

---

99. AIM står för Accuracy In Media. Uppgiften är hämtad från rapporten ”The Media War Over Private Lynch”, Report # 16 2003. Tillgänglig på: http://www.aim.org/publications/aim_report/2003/16.html
100. Ibid.

DEN AMERIKANSKA ARMÉNS UTREDNING

Den amerikanska armén gjorde en egen utredning om händelserna den 23 mars då Jessica Lynch´s konvoj råkade in i ett irakiskt bakhåll.¹⁰¹ Den femtonsidiga rapporten, som publicerades den 10 juli 2003, undviker dock att ta upp flera av de mest omdiskuterade frågorna. Armén tillbakavisar här påståendena om att Lynch skulle ha ådragit sig skott- och knivskador i en hjältemodig envig med irakiska styrkor. Lynch blev allvarligt skadad, klargör utredningen, då den Humvee-jeep hon färdades i krockade med en tung lastbil efter att ha träffats av en propellerstyrd granat. Rapporten konstaterar att den amerikanska konvojen – som framför allt bestod av mekaniker, kontorister och kockar – svängde åt fel håll nära staden Nasiriya, och körde in i ett område som fortfarande var under irakisk kontroll. Felnavigeringen skylls på att den amerikanska kaptenen och hans team var akut utmattade efter att ha ryckt fram i nästan tre dygn utan vila. När de insåg sitt misstag och försökte fly skar några av fordonen ihop och andra körde fast i sanden, vilket ledde till att konvojen splittrades upp i mindre grupper. I de strider som följde fungerade konvojens enda 50-kalibriga vapen felaktigt och andra vapen inte alls. Elva amerikanska soldater dödades i bakhållet och sex tillfångatogs. Av konvojens totalt 33 soldater var det alltså endast

16 som lyckades undkomma. Rapporten drar ändå slutsatsen att kompaniet ”kämpade efter bästa förmåga tills det inte längre fanns några möjligheter att göra motstånd” och att varje enskild soldat ”agerade hedervärt och var och en uppfyllde hans eller hennes plikt”.

Rapporten berör inte alls frågan om hur irakierna behandlade meniga Lynch under hennes fångenskap, eller huruvida några av de döda soldaterna kanske kan ha överlevt attacken och blivit avrättade senare. Inte heller bemöter den anklagelserna om att man skulle ha överdramatiserat fritagningen av henne från Saddam-sjukhuset. Kort sagt är det fortfarande oklart vad som hände Irakkrigets mest berömda krigsfånge under hennes sjukhusvistelse, och huruvida fritagningen av henne var en livsfarlig militär operation eller snarare en pr-bluff iscensatt av den amerikanska krigsmakten.

Jessica Lynch i svenska medier

I ljuset av den internationella debatt som fallet Jessica Lynch gett upphov till, och de centrala frågor om nyhetsmediernas roll i propagandakriget som denna aktualiserar, är det värdefullt att analysera hur svenska medier hanterat den omstridda nyheten om fritagning av den amerikanska krigsfånge. De svenska nyhetsredaktionerna hade som

---

101. "Army 'error' led to Lynch capture", BBC NEWS 10 juli 2003; <http://newsvote.bbc.co.uk/mpapps/pagetools/print/news.bbc.co.uk/1/hi/world/americas/3055515.stm>

bekant propagandakriget som en återkommande punkt i sin bevakning av Irakkriget våren 2003. Allmänheten uppmanades att vara kritisk till all information som förmedlades om kriget, eftersom "alla parter i konflikten försöker påverka medierna".¹⁰² Frågan är hur nyhetsorganisationerna själva i ett intensivt och för koalitionen känsligt skede i kriget valde att förmedla en nyhet som inte bara hade ett uppenbart propagandavärde för den ena stridande parten, utan också hade den amerikanska militären som tydlig avsändare och enda källa.

DAGENS NYHETER

Dagens Nyheter införde den 3 april en artikel om fritagningen av Jessica Lynch. Den publicerades på utrikes-sidorna med rubriken "Amerikansk krigsfånge fritogs". Invid en svartvit, frimärksstor porträttbild av Jessica Lynch beskriver tidningens USA-korrespondent Georg Cederskog händelserna kring fritagningen. Inledningsvis konstaterar reportern att amerikansk tv gång på gång visat filmen där Jessica Lynch bärs ut från sjukhuset in i en väntande Black Hawk-helikopter, och fortsätter: "Hennes tårögd föräldrar i Palestine, West Virginia, beskrev under gårdagen för ett uppbåd av nyhetsreportrar hur de var övertygade om att någon försökte utsätta dem för ett grymt aprilskämt när de via telefon informerades om att hon återfunnits levande".

I nästa stycke refererar reportern till Steven Spielbergs krigsdrama *Saving Private Ryan*. "Fritagningsaktionen, redan döpt till 'Saving Private Jessica' efter biofilmen med Tom Hanks, genomfördes under natten mot onsdagen, lokal tid". Det Hollywoodpatriotiska filter som läsaren därmed inbjuds att tolka den amerikanska insatsen genom förstärks av att DN:s reporter i nästa mening citerar en talesman för Pentagon. Dennes uttalande är som klippt och skuret ur en trailer för en amerikansk krigsfilm: "– Det var en klassisk samordnad aktion utförd av några av nationens bästa krigare som är trogna idealet att aldrig överge en kamrat, förklarar den amerikanska ledningscentralens talesman Vincent Brooks".

Artikeln ger också indirekt stöd för påståendena om att den amerikanska

102. Citerat ur Expressen 2 april 2003, s. 26. Expressen hade en stående varningsruta under kriget med rubriken "Läs, lyssna och titta – kritiskt".

militären skulle ha mött motstånd av irakiska styrkor under räddningsoperationen: "Fynd av bland annat kartor och ammunition inom sjukhuset uppger stärka misstankarna om att det har använts som högkvarter för lokala enheter inom irakiska armén". Därtill förmedlas även uppgifterna om att Lynch skulle ha blivit skjuten: "Lynch har saknats sedan den 23 mars då hon försvann i samband med våldsamma strider utanför Nasiriya. Enligt Pentagonkällor ådrog hon sig flera skottskador i samband med striderna".

Sammantaget är artikeln är sakligt hållen, och reportern avstår från att spekulera i omständigheterna kring såväl tillfångatandet som räddningen av meniga Lynch. Den strama tonen till trots, så återberättar artikeln i stora drag den amerikanska militärens version av händelsen.¹⁰³ De tårögda föräldrarna, Hollywood-vinkeln, antydningarna om sjukhuset som ett högkvarter för irakiska trupper och en skottskadad amerikansk soldat: det är en historia tydligt ägnad att skapa sympati för den amerikanska sidan och framställa krigsföretaget i positiv dager.

SVENSKA DAGBLADET

Även Svenska Dagbladet publicerade den 3 april en artikel om händelsen, med rubriken "Fritagen fånge under bästa sändningstid glädde USA". Den är illustrerad med en tvåspaltig färgbild som visar Jessica Lynch när hon bärs ut

på baren med stjärnbaneret ihopvikt över bröstet. Artikeln är skriven av Karin Henriksson, tidningens korrespondent i Washington. Den är stramt hållen, men baserar sig uteslutande på vad den amerikanska arméns talesmän och amerikanska medier rapporterat om den räddade krigsfången. Som bland annat inledningen visar är det också ur ett amerikanskt perspektiv som "den glada" nyheten skildras: "Mitt under bästa sändningstid i USA i förrgår kväll meddelades det i centralkommandot i Qatar att en 'glad nyhet' skulle komma vid en extrainsatt briefing mitt i natten. Senare kunde inbäddade reportrar beskriva en del av det som hänt meniga Jessica och hur ett tips från en civil irakier ledde fram till ett sjukhus". Artikeln förmedlar också påståendet om att krigsfången skulle ha ådragit sig skottskador, dock utan att gå in på hur: "Jessica Lynch fick omgäende vård för skottskador samt ben- och armbrott".

Artikeln betonar att glädjen har en baksida, nämligen frågan om vad hänt med Lynchs medfångar. Reportern framhåller att man vid kommandorädden mot Saddamsjukhuset påträffade "elva grunda gravar", och att två av de döda "enligt vissa uppgifter" var amerikaner. Hon avslutar också artikeln med att påminna om krigets förluster: "Militärer på plats och politiker i Washington lyfte fram den lyckade räddningen efter ett par dagar med

---

103. De källor som anges i artikeln är i tur och ordning: "amerikansk tv", "den amerikanska ledningscentralens talesman Vincent Brooks", "Pentagonkällor" och "marinkårskapten Jay La Rossa".

övervägande negativa krigsbuletiner. Antalet stupade stiger stadigt även om det fortfarande är lågt”.

Artikeln ger förhållandevis stort utrymme åt den personliga vinkeln på nyheten, med uppgifter om ”Jessicas” privatliv och reaktioner från hennes nära och kära: ”Alla i Jessicas lilla hemstad Palestine i delstaten West Virginia firade nyheten om att hon klarat sig. Hennes pappa Greg Lynch var med i varenda frukostprogram i går morse och han tackade särskilt för alla brev och telefonsamtal från främlingar. Jessica tog värvning för att få en collegeutbildning och hon drömmer om att bli lärare”.

Svenska Dagbladets reporter förmedlar inte några detaljer kring tillfångatagandet av Jessica Lynch och heller inte kring kommandoråden mot det irakiska sjukhuset. Hon förmedlar inte de cirkulerande uppgifterna om hårt motstånd från irakiska styrkor eller att sjukhuset skulle ha använts som högkvarter för irakiska militära eller paramilitära trupper. Det sakliga tonläget skyler dock inte det faktum att artikeln trots allt ger publicitet åt den amerikanska militärledningens version av denna ”glada” nyhet: en lyckad amerikansk kommandoråd, en av de ”egna” återförenad med trupperna draperad i stjärnbaneret, familjens lycka inför återföreningen med en förlorad dotter.

AFTONBLADET

Den 2 april publicerade Aftonbladet en stort uppslagen artikel med rubriken ”USA fritog krigsfånge i natt”. Den illustreras av en stor färgbild: en leende Jessica Lynch som står uppsträckt framför stjärnbaneret klädd i kamouflagefärgad uniform.¹⁰⁴ Artikeln är skriven av tidningens korrespondent i Los Angeles, Magnus Sundholm. Den baserar sig enbart på amerikanska källor. Artikeln inleds, i typisk tabloidstil, med en intimiserande familjevinkel: ”– Det här är underbara nyheter, ett mirakel. Vi är så lyckliga, sa Jessicas pappa Greg Lynch mellan glädjetårarna i morse”. Vidare får general Vincent Brooks, talesman för Pentagon, okommenterat sammanfatta operationen: ”– Våra styrkor har genomfört en framgångsrik räddningsinsats av en amerikansk soldat som hållits fånge i Irak. Soldaten har återförts till ett koalitionskontrollerat område”.

Artikeln innehåller en rad sakfel. Den framhåller att meniga Lynch fritagits i ”staden Karbala”, en felaktig uppgift som Aftonbladet är ensamt om bland de svenska tidningarna att förmedla. Reportern sätter också fritagningen i samband med en offensiv där ”amerikanska styrkor slog tillbaka det republikanska gardet i staden Karbala”. Han skriver att informationen om var Jessica Lynch befann sig ”tros ha kommit från den läkare som har vårdat henne sedan den 24 mars”, och fortsät-

104. De källor som anges är i tur och ordning: ”amerikansk militär i Qatar”, ”general Vincent Brooks”, ”militär källa” och ”Fox News”.

ter: "Det var då hon sårades i den eldstrid som utbröt när hon och fyra andra soldater tillfångatogs vid en övergång över floden Eufrat". Reportern förmedlar alltså, utan att ange källor, ett flertal felaktiga uppgifter. Fritagningen skedde inte i Karbala, det är omdiskuterat huruvida de amerikanska styrkorna mötte något motstånd från irakiska trupper under fritagningsoperationen, informationen om var hon befann sig kom inte från den irakiska läkaren, det var inte den 24 utan den 23 mars hon tillfångatogs och någon eldstrid förekom inte vid detta tillfälle. Spekulativt är även följande meddelande: "–Hon är vid gott mod och har kunnat prata mycket om det hon har gått igenom under tiden i fångenskap, sa Fox News i morse". Kort efter att Jessica Lynch fritagits meddelade Pentagon som bekant att hon lider av minnesförlust och inte kommer ihåg vare sig hur hon tillfångatogs eller hur hon behandlades under sin tid i irakisk fångenskap.

Dagen efter, den 3 april, har Aftonbladet en notis på förstasidan med rubriken "I natt flögs Jessica, 19, ut ur Irak". Den åtföljs av en frimärksstor porträttbild i färg av Jessica Lynch. Inne i tidningen återfinns ett helt uppslag med rubriken "Så räddades Jessica". Dragbilden är hämtad från den amerikanska militärens video, och visar Jessica Lynch i närbild då hon bärs ut från

Saddamsjukhuset av amerikanska kommandosoldater. En mindre bild visar pappan med en telefonlur mot örat. Bildtexten lyder: "En lättad pappa, Greg Lynch, får det efterlängttade samtalet från Pentagon. Hans dotter är fri". Även i denna artikel får familjevinkeln stort utrymme. Ingressen fokuserar på faderns reaktion: "När hennes far Greg fick glädjebeskedet trodde han först att det var ett elakt aprilskämt. – Hon har orsakat en hel del stähej, den älskade lilla skitungen, säger han". En bit in i artikeln återkommer reportern till familjen Lynch: "Hennes familj fick glädjebeskedet just som de skulle äta middag hemma i Palestine, West Virginia, i tisdags kväll. –Först trodde jag att det var någon som aprilskämtade, säger pappa Greg. Jag tänkte att det var ett grymt skämt. Jag kan stå ut med det mesta, men inte det. De försäkrade mig att, nej, det var inget skämt. – Jag tror att hela kvarteret hörde vårt jubel. –Vi älskar henne. Hon har orsakat en hel del uppståndelse i det här landet, den lilla skitungen, skrattar han".

Artikeln baserar sig huvudsakligen på källor i den amerikanska militären och uppgifter från amerikanska medier.¹⁰⁵ Uppgiften från föregående dag om att det skulle ha varit en irakisk läkare som förmedlat informationen om var Jessica Lynch fanns har nu modifierats till den mer obestämda angivelsen att den amerikanska sidan fått

---

105. De källor som anges är i tur och ordning: NBC, Pentagon, brigadgeneral Vincent Brooks vid det amerikanska centralkommandot, den militära talesmannen Frank Thorpe via CNN samt en irakisk läkare via Sky News.

”en handskreven lapp av en irakier” där det stod att en skadad kvinnlig soldat vårdades på Saddamsjukhuset. Reportern Magnus Sundholm förmedlar vidare de obekräftade uppgifterna från Pentagon om att Saddamsjukhuset skulle ha fungerat som ”irakiskt krigshögkvarter”. Själva räddningsoperationen beskrivs av brigadgeneral Vincent Brooks, som framhåller att det inte förekom några eldstrider inne i byggnaden. Däremot betonar han att det ”förekom eldstrider utanför byggnaden och på väg in och på väg ut”. Fortsättningsvis ger artikeln intrycket av att operationen var en del av en omfattande offensiv mot irakiska styrkor som fortfarande bjöd hårt motstånd i området. Reportern skriver att USA:s styrkor vid fritagningen slog ut elektriciteten i staden, samtidigt som marinkårssoldater ”attackerade de paramilitära fedayinstyrkorna på marken medan flyg besköt fiendepositioner från luften”. Dessa uppgifter, som ger intryck av fullt krig mellan amerikanska och irakiska styrkor, motsäger andra uppgifter om att de irakiska styrkorna en eller ett par dagar tidigare lämnat staden. Reportern framhåller också att meniga Lynch ”uppges ha flera skottskador”.

I en artikel två dagar senare, den 5 april, refererar *Aftonbladets* korrespondent i New York uppgifter från *Washington Post* om att Jessica Lynch skulle ha blivit torterad under sin tid i fångenskap. ”– Jessica blev misshandlad på sjukhuset”, lyder rubriken, och ingressen fortsätter: ”Krigsfångnen Jessica Lynch, 19, blev torterad av irakisk

säkerhetspolis. Det säger Muhammed – den irakiska advokat som tipsade USA:s militär om var hon fanns så att hon kunde räddas”. Reportern Fredrik Virtanen beskriver hur denne Muhammed efter ett tips från en läkarvän sökte efter den amerikanska soldaten som hölls fången på sjukhuset. Genom ett fönster fick han syn på den unga kvinnan, där hon låg bandagerad i en säng. Reportern fortsätter: ”Han såg hur en man, helt klädd i svart, slog kvinnan med sin öppna handflata. Sedan slog han henne igen, med baksidan av handen, berättar Muhammed för *Washington Post*”.

Artikeln innehåller endast en källangivelse, den ovan citerade bisatsen ”berättar Muhammed för *Washington Post*”. I slutet av artikeln upplyser reportern i förbigående läsaren om att de uppgifter artikeln förmedlar enbart är baserade på den irakiska advokatens berättelse: ”Amerikanska talesmän har inte bekräftat uppgifterna om att Jessica råkade ut för tortyr. Men de hyllar Muhammed som en hjälte och anser att han riskerade sitt liv för att rädda Jessica. Han och hans familj skyddas nu av amerikanska soldater”.

Som synes gav *Aftonbladet* stor uppmärksamhet åt nyheten om de amerikanska elitsoldaternas fritagning av en sårad kvinnlig kamrat. På typiskt kvällstidningsmanér stöper tidningen sina rapporter i en utpräglad *human interest*-form: relationen mellan far och dotter, ”pappa Greg” och ”Jessica” står i centrum och artiklarna spelar högt på känslan av glädje över familjens återför-

ening. Tidningen brister också avsevärt i källkritik. Den publicerar en rad felaktiga uppgifter, och använder nästan uteslutande amerikansk militär och amerikanska medier som källor för sina artiklar om Jessica Lynch. Resultatet blir att Aftonbladet oreserverat förmedlar den amerikanska militärens patriotiska paketering av Lynch-storyn, avsedd att ingjuta känslan av glädje och lättnad hos läsaren över dessa "underbara nyheter" om att en amerikansk soldat har återbördats till de sina.

EXPRESSEN

Den 2 april publicerar Expressen en artikel med rubriken "Jessica, 19, fritogs i natt". Den illustreras av en trespaltig färgbild av den leende Lynch framför stjärnbaneret. Artikeln är skriven av tidningens New York-baserade reporter Olof Lundh. Denne ställer familjen Lynch helt i centrum. Han skriver inledningsvis: "– De har tagit henne till ett sjukhus i ett område som kontrolleras av koalitionen, säger den lyckliga pappan Gregory Lynch till CNN. Han gav aldrig upp hoppet utan sa tidigt till flera tidningar efter att dottern rapporterats som saknad: – Vi övertygade om att hon lever, vi vet att hon gör det och vi ber för henne. Pappan visste att hon aldrig gav upp, och han fick rätt: I natt ringde militärer hem till familjen Lynch i Palestine, West Virginia med ett glädjande budskap. Deras dotter var i säkerhet. [...] Därmed är en tio dagar lång mardröm över för familjen Lynch". I slutet av artikeln konkluderar reportern: "Nu kan familjen Lynch andas ut

och USA stryka ett namn från listan [över saknade]". Han nämner helt kort att meniga Lynch tillfångatogs när hennes konvoj körde vilse i Irak, men går inte närmare in på omständigheterna kring denna händelse. Ingenting sägs heller om själva fritagningsoperationen. Källangivelser saknas helt, så när som på referensen till CNN.

Dagen efter, den 3 april, ger samme reporter en dramatiserande beskrivning av hur fritagningsoperationen gått till. "Amerikas nya älskling" lyder rubriken, över ett stort uppdraget färgfoto som visar Jessica Lynch i närbild då hon bärs ut på bår från det irakiska sjukhuset. Ingressen slår an tonen: "Plötsligt låg hon på bären och kommandosoldaterna sprang mot den väntande helikoptern. Irakiska krypskyttar sköt. Men ingenting kunde stoppa fritagningen av Jessica Lynch, 19". Några rader längre ner får fadern summera händelsen: "– Vi älskar henne och den lilla barnungen har ju ställt till med ganska stort ståhej, säger hennes pappa Gregory Lynch".

Reportern framhåller att "CIA fick tips" om var meniga Lynch befann sig. Efter det "började man planera en fritagning av 'våra hjältar' med USA:s tyngsta elitsoldater". Även denne reporter antyder att fritagningsoperationen var en del av en större offensiv, som inleddes med att den amerikanska militären slog ut elektriciteten i hela staden. Han beskriver målande hur en Black Hawk-helikopter en kvart senare flög lågt över marken och landade inne på sjukhusområdet "beskjuten av irakiska

krypskyttar från hus runt omkring”. Stycket som därefter följer är som hämtat från filmen *Black Hawk Down* (där den färdade general Garrison, spelad av Sam Shepard, leder de amerikanska specialstyrkornas insats i Mogadishu från militärbasens dunkla kontrollrum): ”I USA:s centrankommando i Qatar rullade samtidigt de grönflimrande bilderna av den pågående operationen. Befälhavare Tommy Franks och hans närmaste män kunde tillbakalutade följa hur elitsoldaterna snabbt tog sig in på sjukhuset”. Kort därpå kom de utspringande med en bår och ”trots kulor från krypskyttar” antrände de helikoptern som omedelbart lyfte ”och meniga Jessica Lynch, 19 var på väg mot frihe-

ten”. Reportern anger att hon förutom ett antal frakturer också hade ”flera allvarliga skottskador”. Avslutningsvis påpekar artikeln att specialstyrkorna också hittat kropparna efter elva döda amerikanska soldater, som troligen tillhört Jessica Lynchs kompani. Dessa lastades också ombord på helikoptrarna och fördes hem – ”men utan att kunna le framför kameran med en amerikansk flagga i bakgrunden”, som reporterns ironiska slutkläm lyder.

De följande dagarna publicerade Expressen ett par notiser där human interest-aspekten av händelsen helt har tagit över. Under rubriken ”Jessica Lynchs liv kan bli film” berättar tidningen att Hollywood nu vill ha hennes

livs historia och att familjen Lynch blivit nerringad med förslag.¹⁰⁶ Nästa dag återfinns rubriken "Oljeshejk ger Jessica en jaguar – som tack för hennes insatser".¹⁰⁷ Tidningen kan nu berätta att Kuwaits förre oljeminister ringt upp Jessica Lynch på sjukhuset i Tyskland där hon för tillfället vårdas. På hans fråga "Vad önskar du dig min lilla vän?" ska hon ha svarat "en bil kanske". Reporterns fantasi sätts uppenbarligen i rörelse av incidenten: "Oljeshejken gjorde som i arabiska mytsagor: han blev anden som flög ur flaskan och sade till Jessica: Jag ska förverkliga din önskan. Det får bli en jaguar av den senaste modellen".

I likhet med Aftonbladet gav Expressen som synes stor publicitet åt nyheten om den fritagna amerikanska krigsfångenen. Även här slår det typiska tabloidformatet igenom, med betoning på personliga känslor och melodramatiska berättargrepp. Expressens artiklar är tydligt skrivna i form av dramatiserande och personcentrerade narrativ, med "den lyckliga pappan" och hans dotter, "Amerikas nya älskling", i huvudrollerna. Källangivelser saknas i stort sett helt. Det är dock ingen tvekan om att det är ur ett amerikanskt perspektiv som historien berättas. Reportern konstaterar att "hela USA följde dramats upplösning i går", kallar de amerikanska krigsfångarna "våra hjältar" och använder – i direktöver-

sättning – de amerikanska mediernas smeknamn på Jessica Lynch, "America's Sweetheart". Man kan tänka sig att det finns ett ironiskt anslag i reportagen, men det är i så fall ytterst subtilt och lätt att missa.

JESSICA LYNCH I DE SVENSKA TIDNINGARNA

Som synes finns det en tydlig skillnad mellan morgon- och kvällstidningarna när det gäller graden av spekulation, dramatisering och personifiering i nyhetsberättelserna om Jessica Lynch. Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet avstår båda från att spekulera i omständigheterna kring tillfångatagandet och fritagandet av den amerikanska soldaten. De håller genomgående en saklig ton och personfokuseringen är mindre uttalad än i tabloiderna. Fadern Greg Lynch kommer exempelvis inte direkt till tals här, utan han omnämns endast i tredje person. Kvällstidningarna har alltid vetat att nyckeln till en journalistik som förmår fånga det mänskliga intresset och samtidigt sälja lösnummer är ett levande språk, konkreta detaljer och en stark berättelse.¹⁰⁸ Expressens och Aftonbladets artiklar om fritagningen av Jessica Lynch är skolexempel på detta. De betonar den personliga vinkeln, med skarpt fokus på "pappa Greg" och familjen hemma i West Virginia. Båda tidningarnas reportrar har fabricerat dramatiserande narrativ

106. Expressen 5 april 2003, s.12.

107. Expressen 6 april 2003, s. 11.

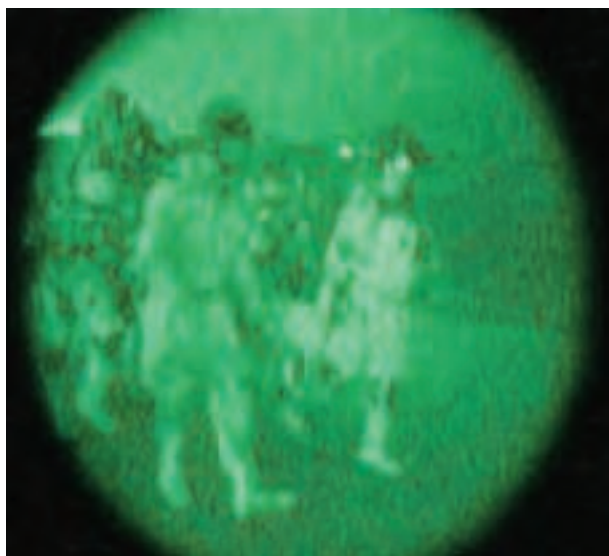
108. Bird (2002), s. 144.

som till stor del vilar på spekulationer och rent felaktiga uppgifter. Nyheten om Jessica Lynchs räddning slås här upp stort och görs till en följetong – dokusåpa om man så vill – med spektakulära inslag som tortyr, filmkontrakt och en arabisk oljeschejk.

Det är dock viktigt att framhålla att det rör sig om en skillnad i grad, och inte art, mellan tabloiderna och morgontidningarna. Samtliga tidningar lutar sig tungt mot amerikanska källor, och i princip slår den amerikanska militärledningens övergripande budskap igenom lika markant i både morgon- och kvällstidningarna. Det må vara att tabloiderna förstärker detta budskap och ger det en mer säljande paketering genom sina dramatiserande berättargrepp. Morgontidningarna förmedlar dock utan reservationer de bärande elementen i storyn, ägnade att skapa positiva känslor för den amerikanska sidan och för själva krigsföretaget: en hjältemodig räddningsaktion av amerikanska elitsoldater, en av ”de våra” bakom fiendens linje har hämtats ”hem”, familjens tärögda lycka över en förlorad dotters återkomst.

SVT/RAPPORT

Av de tre nyhetsprogram som ingår i denna undersökning var det endast Rapport som i sin nyhetssändning den 2 april 2003 uppmärksammade nyheten om Jessica Lynch. Här fick nyheten stort utrymme, och förmedlades i stort sett helt på den amerikanska militärens villkor.

Sändningen inleds med att nyhetsankaret i studion introducerar det senaste dygnets nyheter från det pågående kriget i Irak:

Så till kriget i Irak där den USA-ledda koalitionen hävdar flera militära framgångar idag. Amerikanska styrkor uppges ha slagit ut en hel irakisk division som försvarar Bagdad, och specialstyrkor ska ha befriat en amerikansk soldat.

Klipp till den amerikanska militärens film, tagen med mörkeroptik. Den visar grönflimrande, suddiga bilder av hur Jessica Lynch bärs ut på bår till den väntande helikoptern. Reportern David Oscarsson säger (voice-over):

Räddningsaktionen filmades av amerikanska militärfotografer. Jägarsoldater befriade den tillfångatagna 19-åriga soldaten Jessica Lynch i natt, från ett ira-

kiskt fångelse i staden Nasiriya, där hon vårdades för skottskador.

Klipp till en stillbild i färg som visar Jessica Lynch liggande på bären med stjärnbaneret ihopvikt på magen. Reportern fortsätter (voice-over):

Enligt koalitionen talesmän användes sjukhuset också som bas för irakiska halvmilitära styrkor.

Klipp till centralkommandot i Qatar, där koalitionen talesman Vincent Brooks håller presskonferens. Till vänster om honom framme på scen har man ställt upp ett stativ med färgporträttet av Jessica Lynch i uniform framför stjärnbaneret. Brooks säger:

Det var en klassisk samordnad insats, utförd av några av nationens bästa krigare, som är hängivna idealet att aldrig lämna en kamrat i sticket.

Klipp till rörliga bilder av en pansarvagn som rullar fram i ett ökenlandskap. Rapports David Oscarsson säger (voice-over):

För koalitionen är räddningsaktionen bra propaganda, både för de egna truppena och för hemmaopinionen som fått vänja sig vid ett mer utdraget krig.

Klipp till en ung kvinna på en gata, i nedre vänstra hörnet presenterad som "Väninna till Jessica Lynch". Hon säger:

Jag kunde inte tro att det var sant. Jag var på jobbet och de ringde mig och jag började gråta och åkte hem [rösten skär sig]. Jag är så glad att hon är tillbaka.

Klipp till en annan ung kvinna, presenterad som "Väninna". Hon säger:

Gud förde henne i säkerhet för att bevisa att han existerar. Om det finns

någon därute som inte tror på gud... Det här bevisar att han existerar.

Klipp till rörliga bilder som visar pansarvagnar som rullar fram i öknen. De avtecknar sig silhuet mot solnedgången över den låga horisonten. Reportern fortsätter med andra nyheter om kriget.

Rapports nyhetssändning förmedlar som synes de felaktiga uppgifterna om att Jessica Lynch skulle ha ådragit sig skottskador och att sjukhuset i Nasiriya fungerade som högkvarter för irakisk militär. Reportern markerar dock distans till hela berättelsen om Jessica Lynchs fritagning, genom att i formuleringar som "hävdar", "uppges" och "ska ha" betona att det rör sig om obekräftade uppgifter. Koalitionen talesman Vincent Brooks får däremot komma till tals direkt, och därigenom sätta Pentagons signatur på nyheten om fritagningen av den amerikanska soldaten. Själva iscensättningen av presskonferensen, med Jessica Lynchs porträtt strategiskt uppställt i betraktarens blickfång, medverkar starkt till att kommunicera den amerikanska militärledningens prbudskap. Den späda tonårsflickan med en något för stor uniformskeps nerdragen över pannan ler oskuldsfullt mot de församlade världsmidierna. Hon är Irakkrigets svar på riddarsagans blonda jungfru i tornet: en hjälplös kvinna i nöd som fond för en spektakulär uppvisning av den amerikanska krigsmaktens potens.

Det enda fallet där reportern explicit ifrågasätter Lynch-storyn är i kommentaren att detta är "bra propaganda" för

koalitionen. Man kan dock tolka uttalandet som att propagandan är en mer eller mindre oavsedd bieffekt av en framgångsrik räddningsaktion. Ingenstans påtalas det att nyhetsberättelsen som sådan skulle kunna vara fabricerad i propagandasyfte av den amerikanska krigsledningen. Det känslosamma inslaget med Jessica Lynchs två väninnor som klipps in direkt efter denna kommentar är uppenbarligen ägnat att vinna empati för det amerikanska krigsföretaget. Det är dock i första hand avsett för en amerikansk publik, med de sentimentala och gudfruktiga övertonerna. I Rapportens nyhetssändning kan inslaget vara menat som en ironisk illustration av hur den amerikanska sidan söker utvinna största möjliga propagandavärde ur nyheten om Lynchs fritagning genom att hämningslöst vädja till hemmapublikens tärkanaler. Reportern avstår dock från att explicit formulera en kritisk tolkningsram kring det amerikanska propagandabudskapet, varför det går tämligen okommenterat rakt in hos de svenska TV-tittarna. Det är, på gott och ont, upp till publiken att genomskåda och kritiskt reflektera över detta budskap. Det är också värt att ställa frågan hur väl de verbala reservationerna som trots allt finns i inslaget står sig mot bildernas övertalningskraft.

Jessica Lynch som kulturell myt

MYT OCH PROPAGANDA

I likhet med tidigare krig under tv-åldern utkämpades kriget i Irak på två fronter: den militära och massmediala. Det sistnämnda handlade om att med hjälp av attraktiva bilder och berättelser övertyga den amerikanska och internationella opinionen om krigets nödvändighet och rättfärdighet. Om man ska tro BBC-korrespondenten John Kampfner satsade Pentagons mediestrateger på att få ut det övergripande budskapet till medierna, och detta främst via visuellt material. I fallet med de svenska medier som ingår i denna undersökning kan man konstatera att strategin varit förhållandevis framgångsrik: samtliga tidningar och SVT's Rapport uppmärksammade nyheten om fritagningen av Jessica Lynch, och förmedlade utan några mer uttalade kritiska reservationer den amerikanska militärens version av händelsen.

Tillgången till spektakulärt bildmaterial spelade givetvis en avgörande roll för nyhetsredaktionernas intresse och villighet att ge publicitet åt Lynch-stor-yn. Bilder är sinnliga och omedelbara. De tillåter oss att "se" med egna ögon och tycks därför ge en mer direkt och oförvanskad kunskap om världen än verbala abstraktioner. Men bilder styr oss självklart till att se händelser på ett specifikt sätt. Inte sällan finns ideologiska perspektiv och kulturella myter inbyggda och komprimerade i själva

bilden.¹⁰⁹ Den som kontrollerar bilderna av kriget, och berättelserna som de görs till ikoner för, kontrollerar i hög grad publikens uppfattningar av kriget.

Få bilder från Irakkriget har fått så stort genomslag som de som publicerades i samband med fritagningen av Jessica Lynch. De grönskimrande TV-bilderna av de amerikanska elitsoldaternas nattliga räd, stillbilden av Jessica Lynch på bären och porträttet av henne i kamouflagefärgad uniform framför stjärnbaneret – alla har de exponerats flitigt i svenska och internationella medier och förmodligen gjort bestående intryck på människor över hela världen. De har bidragit till att ge fritagningen av Jessica Lynch status som en av de mest minnesvärda händelserna från Irakkriget våren 2003, med ett unikt propagandavärde för den amerikanska krigsmakten. Det är givetvis en fördel för den amerikanska parten att framför allt hemmaopinionen, men även publiker runt om i världen, associerar Irakkriget med bilden av en tilldragande amerikansk hjältinga och de soldater som riskerade sina liv för att rädda henne. Det är knappast någon slump att namnet "Jessica Lynch" för de flesta amerikaner, och förmodligen för många nyhetskonsumenter utanför USA, ringer mer bekant än Ali Abbas, den 12-åriga irakiska pojke som förlorade båda armarna under bombningarna av Bagdad,

eller Lori Ann Pistewa, den första kvinnliga amerikanska soldaten som dödades i Irak.¹¹⁰ Det faktum att den ursprungliga nyhetsstoryn kritiserats för att vara en pr-kupp har uppenbarligen inte förtagit intresset för det långlivade dokudramat "Jessica Lynch". Det har en populär dragningskraft som över-skuggar frågan om den historiska sanningshalten, och som främst måste förstås i icke-politiska termer. Lynch-storyns tjuskraft ligger i att den levererar kriget i form av myt. Den hämtar näring ur och befäster samtidigt centrala kulturella föreställningar och fantasier – om feminint och maskulint, ont och gott, liv och död, vi och dem, öst och väst.

Propaganda är en form av kommunikation som syftar till att påverka publikens attityder och inspirera till handling. Men propagandan kan, paradoxalt nog, endast fungera framgångsrikt om den står i samklang med övertygelser som redan finns hos de individer den försöker övertyga. I en essä om fotografi och övertalning skriver den amerikanska fotonhistorikern Estelle Jussim: "Propaganda spelar på redan existerande föreställningar och omedvetna drivkrafter hos individer och grupper, och förlitar sig på de universella mytologierna i ett givet samhälle".¹¹¹ Det är i detta perspektiv man måste försöka förstå Lynchs-storyns starka genomslagskraft framför allt i, men även utanför, USA: genom att

---

109. Se t.ex. Kurt Johannesson (1992) analys av två bildreportage från Gulfkriget 1991.

110. Eviatar, 2003.

111. Jussim, E. (1989). s. 158.

analysera de djupare kulturella betydelser och myter den aktiverar och samtidigt bidrar till att befästa.

NYHETER I HOLLYWOODFORMAT

BBC-reportern John Kampfner hävdar, som framgått, att Pentagons mediestrateger gått i skola hos Hollywoodproducer som sysslar med action-film och verklighets-tv. Om det nu förhåller sig så att militären vänder sig till underhållningsindustrin för att få ut sitt budskap till nyhetsmedierna, kan detta ses som en logisk konsekvens av de senaste decenniernas infotainment-trend inom journalistiken. Denna utveckling har omväxlande kallats en kommersialisering, amerikanisering eller tabloidisering av nyhetsförmedlingen i både press och tv. Enkelt uttryckt innebär det att man i allt större utsträckning blandar fiktion och fakta, både vad gäller innehållet i nyheterna och sättet att presentera dem på. Så kallade hårda nyheter om politik och ekonomi har fått stryka på foten till förmån för underhållning, skvaller och skandaler, och man använder sig i allt högre grad av utstuderat dramaturgiska berättargrepp. Vad gäller tv-nyheter är influenserna från spelfilmen tydliga: här har stämningsskapande musik, skakig handkamera, närbilder och slow motion blivit legio. I den allt hårdare konkurrensen om tittare och läsare gäller det för nyhetsredaktionerna att hitta de säljande greppen och de kulturellt gångbara berättelserna som garanterar intresse från publiken.

Den amerikanska filmindustrin är en oöverträffad maktfaktor när det gäl-

ler att skapa – och bekräfta – värderingar och opinioner hos den breda publiken. Den danske kulturkritikern Carsten Jensen framhåller att Hollywood är ”tätt sammanvävd med det amerikanska politiska etablissemanget och alltid i allians med det amerikanska folket, vars tankegångar och reaktionsmönster omsorgsfullt skannas så att ingen film ska hamna på olycklig konfrontationskurs med folkliga känslor och fördomar”. På en avgörande punkt har onekligen Pentagon, Hollywood och nyhetsindustrin sammanfallande intressen: att skapa förföriska bilder och berättelser som kan säljas in hos den stora publiken. Receptet för att lyckas med detta är knappast att utmana, utan snarare att bekräfta dominerande kulturella tankemönster och värderingar – vilka, kan man tillägga, ytterst tjänar till att befästa den rådande maktordningen.

En närmare analys av Jessica Lynch-storyn visar också på tydliga influenser från ett etablerat Hollywoodformat. Den anspelar på samma narrativ och myter som återfinns i en lång rad stor-säljande krigsfilmer från den amerikanska drömfabriken. Detta skulle möjligen kunna tyda på att Pentagon aktivt tagit hjälp av Hollywood för att ”servera” medierna den bild av kriget som man önskade förmedla. Oavsett hur det förhåller sig med den saken: att detta format är framgångsrikt visar det faktum att amerikanska och internationella nyhetsredaktioner tacksamt förmedlade, och kanske också förstärkte, Hollywood-paketeringen av nyheterna om Jessica

Lynch. Som framgått refererade både svenska och internationella journalister genomgående till Hollywood, och framför allt två av företagets stora kassa-succéer, för att beskriva den amerikanska militärens räddningsaktion: *Saving Private Ryan* och *Black Hawk Down*. I så måtto kan man säga att nyhetsredaktionerna omedelbart identifierade, och samtidigt också bidrog till att inpränta, den amerikanska drömfabrikens format i berättelsen om Jessica Lynch.

MYTEN OM MANLIG HEROISM OCH KAMRATSKAP

I likhet med *Saving Private Ryan* och *Black Hawk Down* kan berättelsen om Jessica Lynch tolkas som att den ytterst handlar om att demonstrera den amerikanska militärens duglighet och styrka. Det centrala temat i alla dessa tre berättelser är hjältemodet hos de amerikanska soldaterna, som med dödsföraktande professionalitet uppfyller det militära credot att aldrig lämna en fallen kamrat bakom sig. De journalistiska referenserna till dessa två filmer betonar alltså det Hollywoodpatriotiska budskapet i nyhetsberättelserna om Jessica Lynch, och bidrar till att göra det mer explicit.

Att likna fritagningen av Jessica Lynch vid *Saving Private Ryan*, Spielbergs mytiska krigsskildring, är inte bara en oskyldig blinkning åt underhållningsindustrin. Det är också att underkasta den aktuella nyhetsstorn ett suggestivt ideologiskt böjningsmönster. Man kan argumentera för att Spielbergs melo-

dram i grund och botten går ut på att glorifiera om inte kriget, så i alla fall soldatskapet och de amerikanska soldaterna. Vi får här följa kapten John Miller som leder sin män bakom fiendens linjer för att hitta menige Ryan. Denne ska föras hem i säkerhet till sina föräldrar, eftersom alla hans tre bröder har dödats i strid. Trots de realistiska krigsscenerna där unga soldater skjuts och sprängs i småbitar, är det uppbyggliga bilder av patriotism och manlig kamratskap som filmen ställer i förgrunden. De män som såras eller dör i kriget upphöjs till martyrer. De har inte offrat sig förgäves utan för en stor sak – broderskapet, friheten, fosterlandet, gud. Budskapet är att varje soldat räknas, att individen gör skillnad och att de starka lojalitetsbanden mellan soldater i fält garanterar att ingen blir lämnad bakom fiendens linjer. Så förnekas krigets realitet, anonym och meningslös masslakt, genom att skildringen av militära förluster vävs in i föreställningar om trygghet, kamratskap och martyrskap. Det är svårt att tänka sig en bättre marknadsföring av det amerikanska krigsföretaget i Irak än denna dubbelexponering av "Rädda menige Ryan" över nyhetsdramat "Rädda meniga Lynch".

På samma vis kan man argumentera för att anspelningarna på Ridley Scotts krigsfilm *Black Hawk Down* innebär att ett raster av Hollywoodpatriotism läggs över nyhetsberättelsen om meniga Lynch. Filmen utspelar sig i Somalias huvudstad Mogadishu 1993, med amerikanska elitstyrkor på plats för att

hjälpa FN i jakten på klanledaren Mohammed Farah Aidid. Den 3 oktober hade amerikanerna fått ett tips om ett möte i Mogadishu mellan två höga medarbetare till Aidid. Uppdraget var att göra en räd och gripa dessa två. Operationen skulle ta en timme, men förvandlades till den hårdaste amerikanska markstriden sedan Vietnamkriget. De amerikanska soldaterna råkade in i ett bakhåll och tvangs skjuta sig ut ur Mogadishu, attackerade av uppretade och delvis tungt beväpnade somalier från stans alla gränder och tak.

Filmen förvandlar dock det svidande fiaskot i Mogadishu till en uppbygglig berättelse om hjältemodet och offerviljan hos de amerikanska soldaterna. Den handlar egentligen inte om Somalia, svälten eller inbördeskriget, utan om att glorifiera de amerikanska elittrupperna för deras förmåga att överleva trots den mardrömslika krigsskådeplatsen. Somalierna myllrar hotfullt fram som svarta myror – eller "skinies" som de kallas av de amerikanska soldaterna i filmen – ur stadens labyrinth. De är reducerade till anonyma måltavlor, inte olikt ett dataspel där det gäller för "the good guys" att skjuta ner så många ansiktslösa fiendefigurer som möjligt.

Regissören Ridley Scott visar gärna realistiska krigsscener – en avsliten hand, en bortsprängd underkropp – men har inte mycket att säga om vad all denna destruktion egentligen går ut

på. Det är kriget och dödandet som självändamål. I likhet med populära amerikanska filmer om Vietnamkriget odlar Scott myten om den oskuldsfulla soldaten på fältet som inte har några kunskaper om politik, ingen känsla av varför kriget utkämpas.¹¹² Frågan om krigets mening, varför detta dödande, reduceras till en enkel och hedervärd logik: man slåss för att skydda sina stridsbröder och landsmän.

KVINNOR OCH KRIG

Om berättelsen om Jessica Lynch ytterst kan sägas handla om att iscensätta den amerikanska militärens kompetens, tjäna den samtidigt till att inskräpa patriarkala definitioner av maskulinitet och femininitet i sammanhanget av militär och krig. Det faktum att Jessica Lynch är en kvinna spelar en avgörande roll för berättelsens betydelse. Genom att placera en hjälplös, ung, attraktiv kvinna i rollen som "offer", och manliga elitsoldater i rollen som "krigare-hjältar" bekräftar och förstärker Lynchdramat traditionella könsstereotyper. Enligt dessa har mannen i princip ensamrätt till rollen som krigare och beskyddare, medan kvinnan i kontrast definieras som föremålet för striderna – det som männen måste kriga för och beskydda.¹¹³ I sina krigsframställningar tenderar nyhetsmedierna att reproducera dessa kulturellt dominerande föreställningar.¹¹⁴ De skildrar regelmässigt

112. Anderegg (red.) (1989).

113. Se bl.a. Lorentzen & Turpin (eds.) (1998) samt Goldstein, J. (2001).

114. Del Zotta, 2002.

kriget som ett maskulint företag, i vilket kvinnor huvudsakligen får tjäna som offer, åskådare eller pris.¹¹⁵ Kvinnans primära roll i kriget är att vara maka, käresta, offer och/eller moder, i väntan på den avhållna soldaten-hjältens återkomst.¹¹⁶ Mediernas berättelser om Jessica Lynch följer, som jag fortsättningsvis försöker visa, i allt väsentligt detta mönster.

MYTEN OM PRINSESSAN OCH HENNES FAR

Till att börja med kan det vara värt att notera att modern inte har någon framträdande roll i mediedramat om meniga Lynch, utan det är "pappa Greg" som ställs i rampljuset. Vanligen brukar det vara bandet mellan mor och barn som lyfts fram i mediernas krigsrapportering. I den mån kvinnor synliggörs i krigsnyheterna får de ofta förkroppsliga en idealiserad modersfigur, "hon som stannade hemma", familjens känslomässiga själ och hjärta.¹¹⁷ Modersgestalten symboliserar helande och förlåtelse. De flitigt förekommande bilderna av mor och barn i nyhetsmedierna anspelar på mytologin som omger den bibliska

Madonnan. Hon representerar kärlek, rofylldhet och framför allt fertilitet, den vitala grunden för samhällets överlevnad.¹¹⁸ Jungfru Maria står för motsatsen till krig, vilket till sin kärna handlar om hat, våld och dödande.

Den gråtande kvinnan har också en framträdande plats i mediernas krigsrapportering. Nästan alltid handlar det då om mödrar som begråter sina söner. Kvinnors tårar kan även de tillskrivas en mytisk betydelse. De representerar förlåtelsen som är nödvändig efter krigets övergrepp – ett "renande regn" som lägger grunden för återfödelse och återuppbyggnad.¹¹⁹ Den gråtande kvinnan kan befria soldaten från hans synder, och tillåta honom att återvända hem som "sin moders son", fri från skuld.

Det faktum att det är banden mellan far och dotter som står i centrum i mediedramat Lynch har också en symbolisk betydelse, som kan spåras tillbaka till folksagornas narrativ om prinsessan och hennes far.¹²⁰ Fadern träder här inte in i rollen som maktlös "gräterska" utan som potent familjeöverhuvud. Det är han som officiellt för familjens talan och hanterar kon-

---

115. D'Amico (1998), s. 119.

116. Ibid.

117. Halonen (1999), s. 11.

118. Halonen (1999), s. 13.

119. Halonen (1999), s. 17.

120. I sin banbrytande studie *Morphology of the Folktale* (1970) konkluerar Vladimir Propp man i folksagor kan identifiera en uppsättning typiska karaktärer som ständigt återkommer: hjälte, skurk, donator, budbärare, falsk hjälte, hjälpare samt prinsessan och hennes far. Propps narrativa teori har visat sig tillämpbar även på tv-berättelser, vilket kan tolkas som att vissa motiv, situationer och karaktärer har en i princip universell psykologisk, mytologisk och sociologisk attraktionskraft och därför dyker upp om och om igen i populärkulturella former. Se Kozloff (1987).

takterna utåt med världen. Berättelsen om "pappa Greg" och "Jessica" hämtar näring ur, och bidrar till att inskräpa, denna myt. Det är fadern som mottar glädjebeskedet om dotterns mirakulösa räddning, och hans roll i dramat är inte att ge henne syndernas förlåtelse – det behöver hon inte som oskuldsfullt offer – utan att bekräfta att hon nu är trygg och står under patriarkalt beskydd. På så vis inskräps också bilden av Jessica Lynch som svag, hjälplös och i behov av manlig övervakning.

MYTEN OM "GIRL-NEXT-DOOR"

Berättelserna om Jessica Lynch innehåller en potentiellt omstörtande kombination: "kvinna i manskläder" och mer specifikt "kvinnlig soldat". Meniga Lynch är en kvinna som övertagit en hårt maskulint definierad roll, soldatens och krigarens. Men även om det på ett tidigt stadium förekom försök att framställa Lynch som en kvinnlig Rambo, har hon framför allt fått spela rollen av passivt och bokstavligen tystat offer i mediedramat "Rädda Meniga Lynch". Hon skrevs in i ett klassiskt könsbetingat narrativ: den unga, blonda, späda jungfrun i nöd, hjälplöst utlämnad åt en ond fiende, som undsätts av hypermaskulina hjältar i form av amerikanska elitförband. Förvisso var hon utbildad soldat i den amerikanska armén, men tillhörde inte ett stridande förband. Det var som kontorist i det

507:e underhållskompaniet hon deltog i invasionen av Irak. Medierna gjorde också ett stort nummer av att Jessica Lynch tagit värnning för att ha råd att utbilda sig till förskolelärare. Fram tonar bilden av en feminin stereotyp: en barnkär sekreterare som drömmer om att bli lekskolefröken.

Hon har kallats "Irakkrigets Mona Lisa", en beteckning som anspelar på hennes långvariga och gåtfulla tystnad.¹²¹ Få bilder från detta krig har fått så stor publicitet som fotografiet av den småleende Jessica Lynch framför stjärnbaneret – en stumt leende ikon som inte tillåtits berätta sin egen historia. Istället har hon fungerat som objekt och projektionsduk för historier berättade av andra. Även i hennes så kallade självbiografi, "I Am a Soldier, Too" som publicerades i november 2003, är hennes egen röst påtagligt frånvarande. Här för spökskrivaren Rick Bragg, före detta journalist på the New York Times, ordet och talar om "Jessi" i tredje person. Läsaren får knappt veta något alls om hennes personliga tankar och känslor kring det som hänt. Än mindre ges här utrymme för eventuell kritik av militärens och mediernas sätt att behandla henne. Framför allt är det människor runt omkring Jessica Lynch – familj, vänner, kollegor – som uttalar sig om hennes person och historia. Boken skildrar hennes barndom, beslut att ta värnning i armén, hennes erfarenheter i Irak och hemkomsten.

---

121. Rich, Frank "Pfc. Jessica Lynch Isn't Rambo Anymore", The New York Times 9 november 2003.

Några nya detaljer om omständigheterna kring hennes tillfångatagande eller räddning avslöjas inte, med ett spektakulärt undantag: författaren skriver här att hon utsatts för sexuella övergrepp av irakiska soldater innan hon fördes till Saddam-sjukhuset.¹²² Denna uppgift har dock ifrågasatts av kritiker som menar att det bara är ett knep för att förbättra bokens försäljningssiffror.¹²³ Det är värt att betona att berättelsen om Jessica Lynch även i detta avseende följer ett dominerande könsbetingat narrativ. Framställningar av mäns erfarenheter som krigsfångar berör sällan eller aldrig deras sexualitet och risken för sexuella övergrepp. Berättelserna tar för givet att manliga soldater inte kan bli utsatta sexuellt våld. Den arketypiska krigaren-hjälten definieras snarare av att sin förmåga att påtvinga den egna sexualiteten på andra.¹²⁴ Däremot ställs sexuella övergrepp, eller risken för sådana, i förgrunden i berättelser om kvinnliga soldater, och framhålls som ett definierande drag i deras erfarenhet som krigsfångar.¹²⁵

Bilden som målas upp av Jessica Lynch i boken är den av en späd, blyg och söt prinsessa.¹²⁶ Hon är den oskuldsfulla amerikanska "girl-next-door" som växt upp på landsbygden med gudfruktiga, traditionella värderingar. Hon är "Miss Congeniality" – Fröken Behagfull – som traktens pojkar springer efter och vars enda uttalade ambition är att alltid ha luggen perfekt kammad.

Det finns förvisso ett utmanande spel med manlighet och kvinnlighet i mediedramat "Jessica Lynch". Hon har tilldelats rollen som både förövare och offer, aktiv och passiv, actionhjärte och prinsessa. Meniga Lynch är en oskuld i combatuniform; en späd feminin varelse förknippad med krig, vapen och militärt våld. I grund och botten odlar dock Jessica Lynch-storyn den välkända myten om maskulin styrka och feminin svaghet. Huvudpersonen viktimeras, sexualiseras och berövas sin militära identitet i mediernas berättelser.¹²⁷ Hon framställs som ett hjälplöst offer, utsatt för sexuella övergrepp och det är de civila delarna av hennes identitet som betonas – hennes feminina fåfånga, drömmar, hemliv och familjerelationer.

---

122. Bragg (2003), s. 96. Han beskriver saken på följande sätt: [The medical records]...also show that she was a victim of anal sexual assault. The records do not tell whether her captors assaulted her almost lifeless, broken body after she was lifted from the wreckage, or if they assaulted her and then broke her bones into splinters until she was almost dead".

123. Goff (2003), s. 17. Författaren skriver: "De läkare vid sjukhuset i Nassiriya som noggrant undersökte henne in i minsta detalj, sade att (1) det fanns inga tecken på sexuella övergrepp, (2) hennes kläder var fortfarande knäppta, uppdragna och intakta när hon anlände till sjukhuset och (3) hennes tillstånd var så allvarligt på grund av hennes skador att ett sexuellt övergrepp skulle ha dödat henne".

124. Woodward, 2002.

125. Nantais & Lee, 1999.

126. Kapitel 2 i boken har kort och gott rubriken "Princess".

127. Howard & Prividera, 2004.

"BIMBO I UNIFORM"

Även om Jessica Lynch i den offentliga mediediskursen har definierats som en hyperfeminin varelse, är kombinationen "kvinna" och "krigshjälte" uppenbarligen provocerande för vissa grupper. Den amerikanska militärmakten belönade Jessica Lynch med tre medaljer efter hennes hemkomst: *the Bronze Star* för förtjänstfull stridstjänst, *the Prisoner of War* och *the Purple Heart*, som vanligtvis ges till soldater som sårats i strid. Utmärkelserna har väckt starka protester, särskilt i militära kretsar. En amerikansk överste ifrågasätter exempelvis hur man kan ge bronsstjärnan, "vårt lands fjärde högsta utmärkelse för markstrid", till någon som "varit utslagen och inaktiv genom hela striden". Översten framhåller att han blivit "bombarderad av tusentals arga e-mail från veteraner som protesterar mot detta övergrepp på vårt lands heliga belöningssystem".¹²⁸ Många är också upprörda över att militärmakten gjort just Lynchs krigsskador till en extraordinär händelse som ska hyllas och applåderas. De menar att det sker på bekostnad av alla de soldater som faktiskt utkämpat eldstrider och ligger bortglömda med sina skador på landets

militärsjukhus.¹²⁹ En av Lynchs kollegor i det 506:e underhållskompaniet, sergeant Donald Walters, har särskilt framhållits som en förbigången hjälte. Till skillnad från Jessica Lynch ska han ha avfyrat sitt vapen och gett irakierna hårt motstånd innan han dödades vid bakhället i Nasiriya.¹³⁰ Armén har dock förbigått hans insatser med tystnad. Walters har inte fått några militära utmärkelser, inga parader eller ceremonier till sin ära.

Kritiker menar att armén behövde en kvinnlig hjälte för att sälja kriget till det amerikanska folket och, framför allt, för att uppmuntra fler kvinnor att ta värvning.¹³¹ Jessica Lynch har således blivit ett slagträ i den infekterade amerikanska debatten om kvinnors medverkan inom militären. I mitten på 1990-talet gjorde Clinton-administrationen fler poster inom militären tillgängliga för kvinnor. Det är befattningar som innebär att kvinnor löper högre risk att bli dödade eller tillfångatagna. Reformen var impopulär bland de konservativa grupperingar som hävdar att kvinnor och krig är oförenliga storheter. Deras främsta argument mot kvinnor i strid är att det hotar det heliga moderskapet, samt att en kvinnlig sol-

128. Col. David Hackworth, 26 augusti 2003. Tillgänglig på: http://www.worldnetdaily.com/news/printer-friendly.asp?ARTICLE_ID=34272

129. Se t.ex. Karen De Coster, 30 juli 2003. Tillgänglig på: <http://www.lewrockwell.com/decoster/decoster87.html>

130. Stridsman (2003). En annan av de sju personer som dödades i bakhället den 23 mars var James Kiehl, vars far protesterat mot att Jessica Lynch "profiterar" på händelsen med an de andra medlemmarna i 507:e kompaniet blivit lottlösa. Se Virtanen (2003).

131. Lynne (2003). Hon citerar här den militära taleskvinnan Elaine Donnelly. Se även Hackworth (2003), Alford (2003), De Coster (2003), Hart (2003) samt Charen (2003).

dat löper stor risk för sexuella övergrepp om hon blir tillfångatagen.¹³²

För militarister och anti-feminister har "söta" Jessica Lynch blivit en symbol för vänsterliberala krafters försök att revolutionera arméns – och i förlängningen hela samhällets – manliga maktordning. För den vänsterliberale där emot är hon snarare en symbol för Bush-administrationens chauvinistiska propaganda, oetiska manipulering av nyhetsmedierna och ytterst för vad som har kallats en ny-imperialistisk utrikespolitik.¹³³ Detta att Jessica Lynch kan tolkas med olika politiska förtecken är symptomatisk för samlande populärkulturella symboler av detta slag. Kännetecknande för de mest uppburna ikonerna i den västerländska kulturen är just att de beslagtagits av olika intressegrupper för att tjäna specifika politiska syften, och att deras betydelser blivit föremål för ofta bittra politiska strider.¹³⁴

MYT SOM HANDELSVARA

De två amerikanska medieforskarna Todd Gitlin och Daniel C. Hallin konstaterar att krig är en genuin del av populärkulturen på ett sätt som politik sällan är, åtminstone i det samtida USA. Kriget är en av de få politiska

aktiviteter i vilka vanliga människor deltar direkt – genom att vifta med flaggor, bära gula band, ge blod, delta i möten och forma stödgrupper. Ett mer prosaiskt uttryck för detta engagemang är spridningen av kommersiella produkter genom vilka människor symboliskt deltar i kriget: T-shirtar, klistermärken, vykort, leksaker och spel.¹³⁵ Människor engagerar sig i krig eftersom det står något tydligt på spel för dem: deras anhörigas, vänners och grannars liv. Därtill finns det en mer irrationell lockelse. Krig är en symbolisk terräng som utövar en unik dragningskraft på människors fantasi. Det erbjuder en källa av bilder och berättelser som äger makten att attrahera såväl masspubliken som massmedierna, vilka ju lever på att sälja dramatiska historier.¹³⁶

Berättelsen om Jessica Lynch har uppenbarligen engagerat tusentals människor över hela världen. I hennes hembygd Palestine i West Virginia har stödet varit massivt för den före detta krigsfången. Månaderna efter fritagningen syntes plakat med texten "Jessica we love you" i var och varannat husfönster. På lyktstolpar och verandor hade byborna knutit gula rosetter för att visa att de nu väntade på att hon skulle

132. Följande kommentar av en skribent för det konservativa medieinstitutet Accuracy In Media är ett talande exempel på de protester mot kvinnliga militärer som fallet Jessica Lynch blåst nytt liv i: "Kvinnor är till sitt väsen annorlunda än män. De är del av det som soldater måste slåss för att skydda. Män är biologiskt försumbara i jämförelse med kvinnor. Land kan återerövas om det förloras, byggnader rekonstrueras om de förstörs – men det kan inte mödrar (och framtida mödrar)". Alford (2003).

133. Se t.ex. Goff (2003), s.15.

134. Se Andén-Papadopoulos (2000), kapitel 12 "Vietnamkrigets ikoner" s. 125-141; samt Andén-Papadopoulos (2003).

135. Hallin and Gitlin (1994), s. 49.

136. Ibid., s. 50.

skrivs ut från sjukhuset.¹³⁷ Vid infarten till grannbyn Elisabeth, där hon gick i skolan, har ett vägmärke rests som stolt förkunnar att detta är "Jessica Lynchs hemtrakt, före detta krigsfänge". I dessa fattiga trakter med hög arbetslöshet – bitvis nära femtio procent – är armén en populär arbetsgivare. Lewis Peck, traktens bidträdande sheriff, kommenterar saken så här: " – Många här har sina barn i försvaret och lever ständigt med den oro det innebär. Att Gud kunde göra sådana här mirakel var en stor lättnad för oss alla".¹³⁸

Men inte bara hembygden utan människor världen över tycks ha blivit berörda av Jessica Lynchs historia och slutit den unga soldaten till sitt hjärta. De första veckorna efter fritagningen kom tusen brev om dagen, och man tvingades använda byfängelset som lager för det växande berg av internationell post och presenter som strömmade in.¹³⁹ Ett mer krasst mått på den blonda krigshjältinnans popularitet är det faktum att hon också snabbt förvandlades till en vara som allehanda individer och företag försöker tjäna pengar på att sälja. På auktionssajten eBay på Internet bjöd man veckan efter räddning ut diverse Jessica Lynch-memorabilia: en oljemålning med utropspriset 200 dollar, kylskåpsmagneter med texten "America loves Jessica Lynch" för 5 dollar styck och minnesmedaljonger för

20 dollar styck.¹⁴⁰ Den amerikanska arméns mest berömda soldat pryder nu även muggar, t-shirts, halsdukar, vimplar och värmeljus och har fått country- och popsånger skrivna till sin ära.

Därtill har förstas medierna på alla sätt försökt slå mynt av Jessica Lynchs historia. När hon fördes till Walter Reed-sjukhuset i Washington för att återhämta sig från sina skador slogs de amerikanska tv-bolagen CBS, NBC och ABC om rätten till en första exklusiv intervju. I utbyte mot en sådan ska CBS ha erbjudit Jessica Lynch ett multimedia-paket: ett flott bokkontrakt, en TV-film, programledarjobb och en direktsänd MTV-konsert från hembyn Palestine.¹⁴¹ Hon skrev på ett bokkontrakt med Alfred A Knopf för 1 miljon dollar, och satte även sin namnteckning under ett avtal med en framstående modellagentur i Los Angeles. Det dröjde dock ett halvår innan Jessica Lynch valde att offentligt bryta sin tystnad. Hon framträdde i medierna för första gången i november 2003 för att lansera sin bok "I am a soldier, too". Den första intervjun gick till Diane Sawyer på ABC, och därefter har hon gästade CNN:s Larry King, NBC:s Katie Couric och CBS:s David Letterman. I november sändes även NBC's tv-film "Saving Jessica Lynch" med den kanadensiska skådespelerskan Laura Regan i huvudrollen.

---

137. Cederskog (2003a).

138. Ibid.

139. Ibid.

140. Peregrino (2003).

141. Schorr (2003).

PROPAGANDA PÅ EXPORT

Att de ursprungliga berättelserna om Jessica Lynchs tillfångatagande och räddning visade sig vara felaktiga har uppenbarligen heller inte minskat de svenska mediernas intresse för hennes person. BBC's kritiska granskning av den ursprungliga storyn fick stor uppmärksamhet här, och svenska journalister har fortsatt att rapportera om den kvinnliga soldatens liv och förehavanden.¹⁴² Hennes triumfartade hemkomst den 22 juli 2003 fick exempelvis stort utrymme i svenska medier. Hon flögs då i arméhelikopter och fördes i bilkaravan till torget i Elizabeth, West Virginia där hon sittande i rullstol tog emot hyllningar från tusentals flaggviftande amerikaner.¹⁴³ När hon för första gången själv uttalade sig om vad som hänt i den amerikanska tv-kanalen ABC i november 2003 fick även det stor uppmärksamhet. Ett axplock rubriker från sommaren och hösten 2003 ger en fingervisning om hur följetongen Lynch sett ut i svenska tidningar: "Hollywood gör film om Jessica Lynch", "Jessica Lynch profiterar på min sons död", "Nakenfoto till salu på krigshjälte", "Sexkupp mot Jessica Lynch", "Jessica Lynch ger sin första intervju" och "Jessica Lynch gifter sig".¹⁴⁴

Den ursprungliga Lynch-storyns budskap var förmodligen i första hand avsett för den amerikanska hemmapubliken. I likhet med storsäljande krigsfilmer som *Rädda Menige Ryan* och *Black Hawk Down* var det grundläggande budskapet i mediedramat "Rädda Meniga Lynch" att Amerika tar hand om de sina – en hyllning till militärens credo att aldrig lämna en fallen kamrat bakom sig. Enligt Vita husets talesman Ari Fleischer var president Bush "mycket glad för Jessicas skull". Räddningen av Lynch, inskräpte han, vittnade om en grundläggande amerikansk värdering: "Vi tar vara på våra egna".¹⁴⁵ Den mirakulösa räddningen av Jessica Lynch gav näring åt myten om att även för den soldat som tycks räddningslöst förlorad bakom fiendens linjer finns hopp.

Men det är också en berättelse som enkelt kunde säljas in på den internationella nyhetsmarknaden, och som trots – eller delvis kanske på grund av – alla anklagelser om propaganda uppenbarligen fortsätter att fascinera såväl svenska som andra icke-amerikanska mediepubliker. Vad betydde det då för den svenska opinionsbildningen i förhållande till Irak-kriget att svenska medier gav så förhållandevis stort utrymme åt nyheten om Jessica Lynchs räddning, och tämligen okritiskt för-

142. Samtliga tidningar som ingår i denna studie uppmärksammade BBC's avslöjanden: Cederskog (2003b), Carrvik (2003), Sundholm (2003a).

143. Pehrson (2003), Sundholm (2003b)

144. I tur och ordning DN 22 juli 2003, AB 6 september 2003, AB 3 oktober 2003, Expressen 4 oktober 2003, AB 16 september 2003 och AB 3 november 2003.

145. Citaten är hämtade ur Klein (2003).

medlade den amerikanska krigsmaktens propagandaversion av händelsen?

Det är förstås knappast troligt att denna enskilda nyhet på något direkt eller avgörande sätt påverkade svenskars ställningstagande till kriget. Man kan också anta att den svenska publiken generellt hade större distans, och därmed förhöll sig mer kritisk, till Lynch-berättelsens patriotiska propagandabudskap än den amerikanska hemmapubliken. Kort sagt är det sannolikt svårt att påvisa några omedelbara påverkans effekter på den svenska politiska opinionen under kriget. Det betyder dock inte att den svenska publiken skulle vara immun mot detta försök att skapa positiva känslor kring inte bara själva krigsföretaget utan mer generellt för amerikanska ideal, föreställningar och värderingar. Som medieforskarna Hallin och Gitlin framhåller är den viktigaste effekten av mediernas mytskapande anlagligen den långsiktiga – dess återverkningar på våra övergripande kulturella föreställningar.¹⁴⁶ På senare år har den amerikanska nyhetsförmedlingens dominans inom det internationella mediasystemet tagits upp till förnyad debatt bland medieforskare.¹⁴⁷ Det faktum att den enda återstående supermakten har möjlighet att påverka det globala ny-

hetsflödets dagordning och innehåll väcker frågan om amerikansk kulturell hegemoni. Går utvecklingen mot större globalt inflytande för synsätt och värderingar som är förankrade i den amerikanska kulturen, och mer specifikt hos det politiska och militära etablissemanget i Washington?

Frågan kan förstås inte ges något entydigt svar, i synnerhet inte med utgångspunkt från denna studie. Men man kan säga så mycket som att genomslaget för den amerikanska militärmaktens pr-budskap i de aktuella svenska medierna var stort i fallet Jessica Lynch; att denna "all-American-girl" har blivit något av en Irak-krigets kvardröjande fixstjärna även i svensk mediekultur och att flertalet svenska nyhetskonsumenter förmodligen skulle ha lättare att identifiera henne än låt säga en regeringschef vilken som helst i den så kallade tredje världen. Detta ger visst stöd för tesen om att USA har kapacitet och makt att sätta ramarna för hur internationella händelser tolkas i det globala nyhetsflödet. Det ligger också i linje med tesen om att USA:s benägenhet att göra detta ökar i sammanhang där vitala amerikanska intressen står på spel – såsom i internationella konflikter där man är en av de stridande parterna.¹⁴⁸

---

146. Hallin & Gitlin (1994), s. 161.

147. Se Nohrstedt (1999) för en intressant analys av – och inlägg i – denna debatt.

148. *Ibid.*, s. 125.

Bagdads fall och störtandet av Saddamstatyn på Paradistorget

Inledning

En hel värld kunde onsdagen den 9 april 2003 följa hur den monumentala Saddam Hussein-statyn fälldes från sin marmorpedistal på Paradistorget i hjärtat av Bagdad. Bilderna på den detroniserade och skändade maktsymbolen dominerade internationella tv-nyheter och tidningar dagarna efter de amerikanska truppernas intagande av den irakiska huvudstaden. Det var ett ikoniskt ögonblick som nyhetsmedierna exploaterade till det yttersta.

Det tog den USA-ledda koalitionen tre veckor att via den drygt 50 mil långa vägen från Kuwait nå Paradistorget i centrala Bagdad. Amerikanska infanteristyrkor och marinkårsförband intog den irakiska huvudstaden i en kniptångsmanöver, utan att möta något nämnvärt motstånd. I stället för de blodiga gatustrider som många kommentatorer spekulerat i utspelade sig rusiga glädjescener i den irakiska huvudstaden. De bilder regeringarna i USA och Storbritannien hoppats på sändes ut över världen: jublande och dansande irakier på gatorna som mötte de ameri-

kanska soldaterna med blommor, omfamningar och kyssar. Kulmen på detta triumfartade segertåg var ögonblicket då den gigantiska bronsstatyn av Saddam Hussein, symbolen för den gamla regimen, störtade till marken. Det var, i konkret visuell form, bekräftelsen på Bagdads fall och slutet på Saddams brutala valde. Diktatorn tycktes handgripligen krossad. Hans metalliska kvarlevor släpades i smutsen längs Bagdads gator av unga och arga irakiska män. Det låg onekligen nära till hands att tolka dessa irakiernas hat mot tyrannen som ett rättfärdigande av USA:s invasion. De amerikanska trupperna hyllades synbarligen som "befriare" av det irakiska folket. Symboliskt tycktes statyns fall och folkmassans jubel legitimera president Bushs beslut att gå i krig.

Nyhetskommentatorer var snabba med att tillskriva bilderna av statyns fall ikonisk betydelse. De rankade händelsen på Paradistorget jämbördes med Berlinmurens fall, studentprotesterna på Himmelska fridens torg 1989 och andra avgörande historiska händelser som fångats i oförglömliga tv- och

pressbilder. Samtidigt som fällningen av Saddam-statyn har kallats för en "oförglömlig frihetssymbol" och det avgörande ögonblicket i operation "Befria Irak", har dock vissa kritiker argumenterat för att det i själva verket var en pr-kupp iscensatt av den amerikanska militären. Den radikala brittiska journalisten Robert Fisk har kallat statyfällningen för "den mest arrangerade fotehändelsen sedan Iwo Jima". Paradistorget var i själva verket avspärrat av amerikanska stridsvagnar, och enligt Fisk var det en grupp inhyrda irakier som spelade rollen av "jublande Bagdadbor". Den amerikanska krigsmakten

anklagas för att ha konstruerat "a Berlin wall moment" som kunde etsa sig fast i människors medvetande som ett känsloladdat rättfärdigande av anfallet mot Irak. Vissa kritiker bestrider alltså att händelsen på Paradistorget hade den betydelse eller mening som många politiker och journalister i stundens hetta tillskrev den. I deras ögon är den inte en symbol för befrielse, utan för ockupation, kolonialism och samvetslös mediemanipulation.

I detta kapitel analyserar jag inledningsvis den internationella debatt som uppstått kring mediernas bevakning av krigsslutet och fällningen av Saddam

Hussein-statyn. Vad hände egentligen på Paradistorget i Bagdad den 9 april? Var det en spontan irakisk massdemonstration eller en av USA iscensatt händelse inför tv- och presskamerorna med endast ett fåtal inhyrda irakier? Vidare studerar jag fyra svenska tidningars framställning av händelserna den 9 april 2003. Hur skildrar dessa tidningar de amerikanska truppers intåg Bagdad och den beryktade fällningen av Saddam Husseins staty? Fyra mer specifika frågor står i centrum för analysen: Vilken militär och politisk betydelse tillskriver tidningarna bronsdiktatorns symboliska fall? Hur skildrar de irakiernas respektive den amerikanska krigsmaktens roll i själva störtandet av statyn? I vad mån lyfter tidningarna fram USA-kritiska röster i Irak och den övriga arabvärlden? I vilken utsträckning tolkar tidningarna irakiernas jubel som en legitimering av operation "Befria Irak", på bekostnad av den ursprungliga motiveringen att finna massförstörelsevapen och etablera en demokratisk regim i landet?

Paradistorget den 9 april: Slutet gott, allting gott?

Det var på eftermiddagen svensk tid onsdagen den 9 april 2003 som ett par irakiska män klättrade upp på den monumentala Saddam Hussein-statyn på Paradistorget i centrala Bagdad. Med assistens från tillströmmande irakier lade de ett rep runt diktatorns hals och

försökte med muskelkraft dra omkull den sex meter höga skulpturen. En man kom med en slägga och började hamra mot statyns marmorklädda sockel för att luckra upp fundamentet. Andra slog med sina skor mot statyns fötter för att demonstrera sitt förakt. Den irakiska folksamlingens försök att störta bronsdiktatorn var dock fruktlösa. Efter någon timme körde ett amerikanskt pansarfordon, utrustat med en kran, fram till statyn. Två amerikanska marinjärsoldater klättrade upp på kranen och fäste en stålvarj runt statyns hals. De vecklade också upp en amerikansk flagga och fäste den över diktatorns ansikte. Efter bara någon minut tog de dock bort flaggan igen, på order nerifrån av den amerikanske befälhavaren. I stället prydde de statyn med den gamla irakiska flaggan, det vill säga utan den religiösa symbol som Saddam Hussein lagt till. Sakta drog så marinjärens pansarfordon omkull statyn. Stridsvagnen ryckte till och statyn knakade några gånger innan den långsamt vek sig dubbel över sockeln och slutligen föll till marken. Vilt jubel utbröt bland irakierna på torget. Under rop och skrik rusade de fram till statyn och hoppade, slog och dansade på den. Senare släpade en grupp irakier statyns huvud genom Bagdads gator med en man som passagerare.

Denna dramatik utspelade sig precis intill de utländska mediernas högkvarter. De utrikeskorrespondenter som befann sig i Bagdad under kriget var koncentrerade till två hotell, Palestine och Sheraton, vilka ligger alldeles intill

Paradistorget. Den 9 april 2003 var de fullpackade av utländska journalister. En mängd tv-stationer, bland dem de stora amerikanska nyhetskanalerna och brittiska BBC, hade också positioner för live-sändning på taken som i olika nivåer blickar ut över torget. En ansenlig mängd journalister och fotografer fanns alltså redan på plats och kunde från första parkett dokumentera händelserna på Paradistorget. Frågan är i hur hög grad dessa lyckades behålla en professionell distans till det spektakulära skådespelet. I efterhand har amerikanska och brittiska medier anklagats för att ha tappat huvudet och okritiskt förmedlat koalitionen propagandaversion av statyfällningen och dess symboliska innebörd. BBC:s *News At Six* den 9 april beskrev den som "en avgörande händelse". Man talade om "en dag av extraordinär dramatik och historiska bilder", om medierna som "ett vittne till historien" och lät Bush deklarerar att detta var "ett historiskt ögonblick". BBC-reportern Nicholas Witchell kommenterade USA:s intåg i centrala Bagdad: "Detta är absolut, utan tvekan, ett rättfärdigande av strategin".¹⁴⁹ ITN:s reporter John Irvine tolkade också marinkärens ankomst som en legitimering av krigsföretaget: "Ett krig på tre veckor har fört decennier av irakisk misär till ett slut".¹⁵⁰ Av dessa exalterade nyhetsrapporter att döma tycktes krossandet av statyn, och i för-

längningen av Saddam Hussein själv, vara själva målet med – och det lyckliga slutet på – kriget i Irak.

Amerikanska mainstream-medier var snabba med att upphöja statyns fall till "en oförglömlig symbol för frihet" och jämföra händelsen med Berlinmurens fall, studentprotesterna på Himmelska fridens torg i Peking 1989 och andra demokratiska resningar med bred folklig förankring. Nyhetsankaret Tom Brokaw på tv-kanalen NBC jämförde den omkulldragna Saddam-statyn med "alla statyer av Lenin som fälldes över hela Sovjetunionen". På Fox News vädjade nyhetsankaret David Asman till tittarnas sentimentalitet: "Om du inte får gåshud av detta kommer du aldrig att få det i ditt liv". Morgontidningarnas förstasidor drog också hårt på den irakiska glädjen över de amerikanska truppers ankomst: "Irakierna firar i Bagdad" (Washington Post), "Jublande irakier fyller huvudstadens gator" (New York Times) och "Det var befrielsens dag i Bagdad" (Boston Globe).¹⁵¹

TV- och pressbilder gav intryck av att händelserna på Paradistorget ägde rum inför en ansenlig mängd av jublande irakier. Filmsekvenserna sändes om och om igen av tv-bolag runt om i världen. Bilderna av den krossade Saddamstatyn prydde tidningarnas förstasidor och har sannolikt en självskrivnen plats i framtida historieböckers framställning av Irakkriget 2003. Frä-

---

149. Witchell (2003).

150. Ibid.

151. Ramton & Stauber (2003).

gan är dock om bilderna från Paradistorget verkligen visar det de utgav sig för att visa: irakiska folkmassor i spontana jubelscener. Några dagar efter statyns fall lade den alternativa nyhetsorganisationen "Information Clearing House" (ICH) ut några bilder av händelsen på nätet.¹⁵² De är hämtade från nyhetsbyrån Reuters och tagna med vidvinkel från det intilliggande hotellet Palestine. Bilderna visar att Paradistorget är nästan tomt, och inringat av amerikanska pansarvagnar och marinkårssoldater. Enligt ICH tyder bilderna på att de amerikanska trupperna hade spärrat av torget innan de tillät en grupp utvalda irakier att komma in. Organisationen framhåller att antalet personer på torget uppgår till högst 200, och att dessa huvudsakligen består av amerikanska marinkårssoldater, den internationella journalistkåren och ett fåtal ditplockade irakier. Man antyder också att åtminstone en av personerna på torget har hämtats från den proamerikanska militian "Free Iraqi Forces", som tillsammans med sin ledare Ahmed Chalabi backas upp av Washington och Pentagon. ICH drar med stöd av vidvinkelfotot slutsatsen att fällningen av statyn på Paradistorget var en av den amerikanska krigsmakten "noggrant konstruerad mediehandling skraddarsydd för tv-kamerorna". ICH:s anklagelser om amerikansk mediemanipulation fick ett betydande journalistiskt

genomslag. Reuters avslöjande bilder cirkulerade flitigt på allehanda nätsajter och även i internationella tidningar. De publicerades till exempel i Aftonbladet under rubriken "USA:s tv-show i Bagdad".¹⁵³ Här skriver den svenska kulturskribenten Sören Sommelius tämligen oreserverat under på ICH:s slutsatser: "Det hela var ett stycke kvalificerad medieteater iscensatt av amerikansk militär – och världen lät sig bedragas". I efterhand har dock även Reuters bilder anklagats för att vara vilseledande.¹⁵⁴ I nyhetsbyråns vidvinkelfotografier är sockeln där statyn stod tom, varför bilderna måste vara tagna efter själva fällningen. Den glesa skaran irakier på torget skulle därmed kunna förklaras med att folkmassan redan hunnit skingras vid tidpunkten då bilden togs. Man kan också jämföra med andra nyhetsorganisationers bilder från Paradistorget – CNN och BBC bland andra – vilka visar att det faktiskt står människor i bakgrunden medan statyn fortfarande står upprätt. Dessa har försvunnit i Reuters vidvinkelbild, vilket tyder på att bilden är tagen vid ett senare tillfälle.

Framför allt visar detta hur lätt det är vilseleda betraktaren med fotografier. I nyhetsmediernas bilder zoomades den irakiska folksamlingen på Paradistorget in och såg därför kanske större ut än den egentligen var. I Reuters version framstod folksamlingen som mindre än den egentligen var, eftersom bilderna

---

152. <http://www.informationclearinghouse.info/article2859.htm>

153. Aftonbladet 25 april 2003, s.32-33.

154. http://calpundit.blogspot.com/2003_04_06_calpundit_archive.html

sannolikt är tagna efter det att statyn dragits omkull. Men även om Reuters bilder förmodligen är missvisande, kvarstår ändå det faktum att folksamlingen på Paradistorget i realiteten var mindre än många nyhetsmedier gav intryck av. TV- och pressbilderna var avsiktligt inzoomade och beskurna, vilket fick folksamlingen att se större ut. Detta kan dock knappast tillskrivas ett medvetet propagandasyfte från nyhetsmediernas sida. Snarare har det att göra med professionella överväganden. Bildredaktörer i allmänhet föredrar snävt beskurna, dramatiska närbilder som förmår fänga publikens intresse.

Kontroversen kring hur många irakier som egentligen befann sig på Paradistorget den 9 april 2003, och huruvida de var handplockade av den amerikanska krigsmakten eller ej, aktualiserar i första hand frågan om den amerikanska krigsmaktens roll när det gällde att paketera och sälja in Irakkriget hos de internationella nyhetsmedierna. I en tänkvärd artikel påminner två amerikanska journalister om pr-konsulten John Rendon som under 1990-talet arbetade med Irak på uppdrag av Pentagon och CIA.¹⁵⁵ De citerar ett tal som Rendon höll inför samling kadetter på the *U.S. Air Force Academy* i februari 1996:

---

155. Ramton & Stauber (2003).

Jag är inte en nationell säkerhetsstrateg eller militär taktiker. Jag är en politiker och en person som använder kommunikation för att uppnå offentliga eller privata policy-mål. Egentligen är jag en informationskrigare och en 'perception manager'.

John Rendon påminde sin publik om det första Irakkriget 1991, då de segrande trupperna rullade in i Kuwait City och hyllades av hundratals kuwaitier som viftade med små amerikanska flaggor. Det var scener som kablades ut av tv-stationer över hela världen och sände ut ett budskap om att de amerikanska marinkårstrupperna välkomnades som befriare och hjältar i Kuwait.

Rendon manar de församlade kadetterna till eftertanke: "Frågade ni er någonsin hur människorna i Kuwait City, som hållts gisslan i sju långa och svåra månader, hade kunnat få tag på små handburna amerikanska flaggor?"

Han konstaterar att de förstås redan vet svaret: "Det var ett av mina jobb då".

En av de två amerikanska marinkårssoldater som klättrade upp och lade stälvbjern om bronsdiktatorns hals på Paradistorget den 9 april, överfurir Donald Sutherland, framhåller i en intervju att ordern om att fälla statyn kom högt uppifrån i den militära hierarkin.¹⁵⁶ Även om den exakta beslutsordningen inte kan rekonstrueras av en soldat av Sutherlands rang, är han klar över en sak: "Det var inte ett lokalt ('on-the-spot') beslut av oss". När ordern kom uppifrån sattes det amerikanska

krigsmaskineriet omedelbart igång för att förstöra statyn. Sutherland blev uppsökt av sin kompanichef kapten Bryan Lewis. Denne räckte över en amerikansk flagga och beordrade Sutherland att låta den vaja över torget. Vid det laget hade den kranförsedda pansarvagnen intagit en position alldeles intill statyn. Sutherland klättrade ombord, så att han stod strax under korpral Edward Chin på kranen. Han beskriver situationen som allt annat än heroisk: ovanför honom hade Chin svårt att hålla balansen, och de utgjorde ett tacksamt mål för eventuella krypskyttar. Han räckte över den amerikanska flaggan till Chin, som draperade den över statyns ansikte. Det tog dock knappt en minut förrän Sutherland hörde en kontraorder ropas nerifrån om att flaggan skulle plockas ner. De följde ordern, och satte i stället upp en irakisk flagga.

Inte förrän Donald Sutherland klev ner från pansarvagnen fick han en förarning om ögonblickets symboliska betydelse. Han belägrades av reportrar som ville ha uppgifter om namn, grad och hemstad. Både han och korpral Edward Chin har kölvattnet av händelserna på Paradistorget blivit hyllade celebriteter i både lokala och nationella medier. Även om incidenten med den amerikanska flaggan har kritiserats som ett uttryck för amerikansk kolonialism, ses de två marinkårssoldaterna i många kretsar som hjältar för att ha hissat

---

156. Meek & Goldenberg (2004).

stjärnbaneret i hjärtat av Bagdad. Till saken hör också att just denna flagga hade en specifik symbolisk betydelse: det var samma flagga som vajade över Pentagon vid tidpunkten för terrorattacker den 11 september 2001.¹⁵⁷ Detta kan uppenbarligen tyda på att den amerikanska krigsmakten hade kalkylerat med en iscensättning där denna ideologiskt och känslomässigt laddade symbol skulle hissas över irakiskt territorium. På så vis kunde man konstruera ett åskådligt samband mellan den 11 september¹⁵⁸ och Irakkriget. Incidenten har av vissa tolkats som att det amerikanska försvarsdepartementet gav flaggan till marinkårstrupperna i propagandasyfte, för att inskräpa budskapet om att Irak var inblandat i attackerna den 11 september. Detta var ett av Bushregeringens viktigaste argument för att sälja in Irakkriget hos den amerikanska opinionen. När ett år passerat efter det proklamerade krigsslutet tycktes det fortfarande leva kvar starkt hos många amerikaner och vara en avgörande faktor för att hålla krigsmoraleu uppe hos såväl allmänheten som den amerikanska armén. Dagens Nyheters USA-korrespondent Georg Cederskog intervjuade i slutet av april 2004 unga marinkårsrekryter i Ohio beredda att resa till Irak. De motiverar utan tvekan sitt uppdrag i Irak med att det är en del av "kriget mot terrorn":

Rekryterna återkommer gång på gång till angreppet på World Trade Center och Pentagon. I likhet med sin president och många andra amerikaner ser de ett samband mellan 11 september och Irak: det är en del av kriget mot terrorn som marinkåren nu utkämpar i Falluja och Bagdad, ett krig som började med de kollapsande tvillingtornen och som rekryterna är beredda att fortsätta i de delar av världen där USA:s intressen hotas.¹⁵⁹

Att Pentagon-flaggan för ett kort ögonblick hissades på Paradistorget i hjärtat av Bagdad, och därtill fick täcka Saddamgestaltens ansikte som inför en avrättning, hade alltså sannolikt ett visst pr-värde för den amerikanska krigsmakten när det gällde opinionen på hemmaplan. Däremot var den förstås mer negativt laddad i den internationella opinionens, och i synnerhet arabvärldens, ögon. Detta var förvisso den amerikanska militärmakten medveten om. Dess officiella talesmän deklarerade efter incidenten att den gav signaler som man inte ville skicka, och att det var en onödigt provokativ gest mot många i arabvärlden. Generalen James Conway framhöll i en intervju: "Vi tonar ned hela konceptet med amerikanska flaggor. Jag tillåter dem inne i militärlägren men inte på vägarna, eftersom det här inte handlar om att Amerika ska forcera in i hjärtat av Irak. Det här handlar om att befria det ira-

157. "9/11 Pentagon Flag Used To Cover Saddams Face in Baghdad", BBC (Baghdad) 10 april 2003.

158. Se t.ex. Rall (2003).

159. Cederskog (2003c).

kiska folket och sätta tillbaka deras flagga upp dit där den hör hemma".¹⁶⁰

USA-kritiska kommentatorer var dock inte sena med att tolka flygandet av Pentagonflaggan som en nykolonial maktdemonstration. När Al Jazeera reporter såg den amerikanska soldaten fästa stjärnbaneret över Saddamstatyns ansikte kommenterade han: "Allting som händer från och med nu kommer att ha en amerikansk lukt".¹⁶¹ Flaggesningen befarades förmedla ett ocensurerat budskap om vem som egentligen skulle styra Irak efter Saddam Hussein, och vems intressen kriget egentligen var avsett att försvara.¹⁶² Irakierna själva tycktes förpassade till rollen som åskådare i denna nya supermakts-regim.

Oavsett om statyfällningen på Paradistorget den 9 april 2003 var iscensatt av den amerikanska krigsmakten eller ej, kan man ändå konstatera att den hade ett inte försumbart propagandavärde för Bush-regeringen. Det mediala genomslaget var stort, och den dominerande tolkningsramen tycks ha varit att se de amerikanska truppernas intåg i Bagdad som ett i raden av minnesvärda historiska ögonblick i demokratins kamp mot diktaturen. Genom att associera störtandet av Saddamstatyn 2003 med krossande av nazismen 1945 och Sovjetdiktaturens fall 1989-1990 implikerade nyhetsmedierna att Irakkrieget kunde förstås som det godas kamp mot

det onda. Den amerikanska krigsmakten rullade in i Bagdad med folket, friheten och demokratin på sin sida – mot tyrannen, förtrycket och diktaturen. Problemet var att de historiska analogierna, liksom bilderna av statyns fall och jublande irakier, i hög grad skymde Irakkriegets egen historiska komplexitet. Sovjetdiktaturens fall föregicks av massdemonstrationer på gator och torg, och de östeuropeiska folken störtade själva kommunistregimens symboler. Däremot var det sannolikt bara några hundra Bagdadbor som såg på när en invaderande utländsk armé störtade Saddamstatyn och därtill hissade sin egen nationalsymbol i centrum av den irakiska huvudstaden.

Paradistorget den 9 april 2003 skulle kunna beskrivas som stormens öga: en fredlig och jublande oas mitt i kaos, plundring och fortsatt dödande. Flertalet irakier kände säkerligen stor glädje och lättnad över att Saddam Husseins regim fallit – men att därav dra slutsatsen att de välkomnade de amerikanska trupperna som befriare tycks ha varit en felbedömning. Bara sex dagar efter statyns fall, den 15 april, samlades 20 000 irakier i staden Nassiriya för att protestera mot den amerikanska militärens närvaro. "Ja till frihet, ja till islam", ropade de. "Nej till Amerika, nej till Saddam".¹⁶³ Några dagar senare marscherade tusentals irakier också på

---

160. Welch (2003).

161. Ibid.

162. "A tale of two statues", den 15 april 2004.

<http://flag.blackened.net/revolt/anarchism/writers/anarcho/war/iraq/statuses.html>

163. Ramton & Stauber (2003).

Bagdads gator och uppmanade de USA-ledda styrkorna att lämna staden.

Med facit på hand vet vi att det amerikanska intåget i Bagdad inte markerade slutet på kriget, utan snarare var startskottet för ett våldsamt irakiskt terrorkrig mot koalitions truppers närvaro i landet. Ett år senare beskriver den Pulitzerbelönade New York Times-medarbetaren och Vietnamkorrespondenten David Halberstam Irakkriget som ett nederlag för den amerikanska underrättelsetjänsten. Bushregeringens föreställningar om att irakierna skulle motta USA-styrkorna med "blommor och öppna armar" är i hans ögon en ännu större felbedömning än övertygelsen om att Saddam Hussein gömde stora depåer av massförstörelsevapen.¹⁶⁴ Saddamstatyns fall var dock en scen med så stor symbolisk kraft att den åtminstone tillfälligt tycktes överbevisa krigsmotståndarna om krigets rättfärdighet och stöd hos det irakiska folket.

Bagdads fall i de svenska tidningarna

SVENSKA DAGBLADET

Svenska Dagbladets förstasida domineras av en stor färgbild som visar ögonblicket då Saddamstatyn på Paradistorget störtar till marken. "Regimen har kollapsat" lyder rubriken. Bildtexten förankrar scenen i tid och rum: "Centrala Bagdad onsdagen den 9 april

klockan 18:55: Under folkmassans jubel drar ett amerikanskt militärfordon omkull Saddamstatyn på Paradistorget". Den vidhängande artikeln inskräpper att vi här bevittnar det slutgiltiga sammanbrottet för den irakiska regimen: "Diktatorn Saddam Husseins makt över Irak är bruten. Utan stora strider föll i går huvudstaden Bagdad för de anfallande USA-styrkorna". Vidare noteras att de bilder som sändes ut över världen visar "jublande människor på gatorna och skändningar av den gamla maktens symboler och installationer". Tidningens militäre expert Mats Engman framhåller att detta otydligt innebär en militär seger för den USA-ledda koalitionen: "–Militärt sett är Irak nu besegrat och har inte förmåga att genomföra samordnade aktioner". Den enda smolken i glädjebägaren är att Saddam Hussein är "spårlöst försvunnen". Sammantaget är det en tämligen okomplicerad bild av det så kallade krigsslutet som tidningen målar upp på sin förstasida. De amerikanska trupperna har erövrat Bagdad under "folkmassans jubel". Både det militära och politiska motståndet är krossat, vilket illustreras av den handgripligen detroniserade bronsdiktatorn.

Inne i tidningen ägnas ett uppslag åt störtandet av statyn på Paradistorget. Rubriken lyder: "Här faller Saddam". På uppslagets övre del löper en sekvens av sex fotografier som visar hela händelseförloppet: från de irakiska mäns

---

164. Dagens Nyheter 18 april 2004, s.11.

försök att med rep och slägga dra omkull Saddamstatyn till de amerikanska marin-kårssoldaternas insats som slutligen får statyn att falla till marken. Bildtexterna beskriver utförligt de sex scenerna. Man kan notera att Svenska Dagbladet här slår fast att det var på irakiernas initiativ som de amerikanska trupperna hjälpte till med statyn: "Efter fruktlösa försök att störta statyn bads de amerikanska styrkorna om hjälp". Bildtexten implicerar också att irakierna själva aldrig hade klarat av uppgiften: "Med en särskild pansarvagn försedd med en stor vinsch [...] kunde amerikanerna erbjuda den kraft och teknik som krävdes för att få Saddam på fall". Lägg märke till betydelseglidningen: USA lyckas få själve "Saddam", inte en avbild av honom, på fall. Man kan tolka formuleringen som att endast den amerikanska krigsmakten har den styrka, teknik och organisation som krävs inte bara för att störta statyn, men för att befria Irak från den faktiske tyrannen och hans odemokratiska regim.

Svenska Dagbladet har valt att inte visa scenen då de amerikanska marin-kårssoldaterna täcker Saddamstatyns ansikte med stjärnbaneret. I stället publicerar tidningen ett foto som visar den hur den amerikanske soldaten Edward Chin pryder statyn med den gamla irakiska i flaggan. Bildtexten kommenterar dock incidenten med stjärnbaneret: "Tidigare hade en amerikansk soldat lagt den amerikanska flaggan över statyns ansikte".

Uppslaget högra sida täcks av en stor färgbild som visar den fallna Sad-

damstatyn omgiven av upprörda iraker. Bildtexten förklarar scenen: "Under rop och skrik rusade de omgivande människorna fram till statyn, symbolen för regimen, och hoppade på den, slog på den – och dansade på den. Vredesuttrycken gick fort över i rena glädjescener". Här ser vi alltså kulmen på händelseförloppet, vad som förefaller vara det irakiska folkets reaktioner på den USA-ledda demolitionen av Saddam Husseins regim. Deras känslor framställs som tvåfaldiga: hat mot tyrannen, och ännu större glädje över att han störtats.

Den vidhängande artikeln förstärker intrycket av att de amerikanska styrkorna välkomnas som befriare av det irakiska folket. Ingressen lyder: "Onsdagen den 9 april 2003 går till historien som dagen då Saddam Hussein föll. Med tydligast tänkbara symbolik lade Bagdadbor tillsammans med amerikanska soldater en vajer runt den stora Saddamstatyns nacke och drog den till marken". Som synes betonar man här att Bagdadbor och amerikanska soldater "tillsammans" störtades statyn; en bild av enighet och samförstånd mellan iraker och den amerikanska krigsmakten. Artikeln fortsätter: "Den djupa symboliken i diktatorns långsamma snöpliga förnedring med en amerikansk kätting runt halsen, det nog så ovanliga samarbetet mellan irakierna och invaderade amerikanska marinsoldater, de vilda glädjescenerna, ropen, skriken glädjen kommer sannolikt att bli den bild vi kommer att minnas bäst från Irakkriget år 2003". Återigen betonas "samarbetet", liksom irakiernas glädje som

kopplas ihop med de amerikanska trupperna intåg i den irakiska huvudstaden. Detta, kan man tolka artikel-författaren Inger Attestams ord som, är den bild som bäst beskriver det USA-ledda kriget i Irak och som förtjänar att gå till historien – ”de vilda glädjescenerna, ropen, skriken, glädjen”.

I nästa stycke refererar artikeln till Sovjetdiktaturens fall, som både föregicks och efterföljdes av folkliga massdemonstrationer: ”Störtandet av Saddamstatyn är en symbol av samma styrka och historiska dimension som Berlinmurens fall 1989 och Lenin- och Stalinstatyernas öde när Sovjetmakten upplöstes”. Artikeln framhåller också att i Bagdads östra förorter ”hälsades de främmande soldaterna med glädjetjut, blommor och entusiasm. [...] – Ingen mer Saddam Hussein. Vi älskar er, skrek människor”. Här görs få reservationer för att intåget i Bagdad knappast betecknar det definitiva slutet på kriget. Snarare inskräps tolkningen att Saddamstatyns fall markerade en slutgiltigt amerikansk seger: ”Detroniseringen av den jättelike Saddam [...] blev kulmen på en onsdag då USA:s styrkor definitivt tog över Bagdad och därmed i realiteten hela Irak”. Artikeln nämner endast i förbigående att det förekommit ”vilda utbrott av plundringar, förstörelse, skottlossning i Bagdad”.

Artikeln förhållandevis ensidiga betoning av den irakiska glädjen balanseras dock något av en vidhängande notis med rubriken ”Kommer amerikanerna att skapa ordning?”. Den framhåller visserligen att ”glada Bagdadbor” firade

regimens fall, men att många också var ”skrämda över plundringarna och skjutandet”. Notisen fortsätter: ”- Det finns ingen säkerhet alls, förklarade en man i en grönsaksaffär. Kommer amerikanerna att kunna skapa ordning?”. Avslutningsvis får en gammal man komma till tals, som i försiktiga ordalag ifrågasätter supermaktens roll i Irak: ”Mitt i glädjen fanns samtidigt många frågor. – Om de kommit för att befria oss, är det bra. Men har de andra avsikter. Nej. Glöm inte att vi är ett muslimskt land”.

Följande uppslag innehåller analyser av utvecklingen i Irak samt av det och militära läget. Det domineras av två färgbilder vilka båda visar jublande iraker som välkomnar de amerikanska trupperna. Den vänstra sidan toppas av en närbild av en irakisk man som skriker ut i sin glädje. Han lyfter båda händerna över huvudet i en jublande gest. Bakom honom skimtar en irakisk folksamling. Bildtexten lyder: ”George Bush vi älskar dig”, jublade folkmassorna i bland annat Sulaymaniyah i norra Irak igår. Man gladdes åt det som man såg som Saddam Husseins fall. Också i Bagdad firade invånarna vad de hoppades är slutet på 35 års förtryck”. Den vidhängande artikeln komplicerar dock bildens entydiga budskap om att USA hälsas som befriare. ”Bagdads fall skakar arabvärlden” lyder rubriken. Här citeras bland andra ”en diplomat i ett av Iraks grannländer”, som uttrycker oro över att det inte längre finns någon lag och ordning i Irak efter amerikanernas krigståg: ”– Nu återstår att se hur

de ska klara ut det och om de kan uppträda som befriare, inte som ockupanter. Om de kan skapa stabilitet ur den röra de de åstadkommit". Övriga röster som kommer till tals i artikeln riktar dock ingen kritik mot den amerikanska krigsmakten. Den brittiske historikern Peter Sluglett får framhålla att Saddam Husseins regim har varit "en mordardiktatur som ingen kommer att sörja". Han konstaterar också att "de irakiska jubel- och upprorsstämningarna på Bagdads gator" skickar ett uppbyggligt budskap till arabvärldens folk om att "andra tyranner också kan störtas". Avslutningsvis får en historiker i Lund uttala sig, Mellanösternexperten Borhanedin Yassin. Han menar att den rädsla som

var "den gemensamma nämnaren i Irak under Saddam Husseins tid" nu är borta, och då "gör irakierna uppror".

På motstående sida återfinns en betydligt mer kritisk analys av situationen i Irak. Färgbilden som toppar sidan inskärper visserligen budskapet om irakiernas glädje över de amerikanska truppers ankomst: den visar en grupp iraker som vinkar välkomnande till en amerikansk pansarvagn. Bildtexten nyanserar dock intrycket av en slutgiltig seger för koalitionsstyrkorna: "Hundratals invånare flockades kring en amerikansk pansarvagnskonvoj på väg mot centrala Bagdad i går. Men fortfarande har koalitionen inte hittat de massförstörelsevapen som från bör-

jan skulle legitimera kriget och dessutom kvarstår arbetet med att tillsätta en demokratisk regim". I den vidhängande artikeln presenterar tidningens säkerhetspolitiska reporter Mikael Holmström en påtagligt kritisk analys av det militära läget i Irak. "De ursprungliga krigsmålen återstår" lyder rubriken. Ingressen fortsätter: "Slaget om Bagdad är vunnet – men inte själva kriget. Det är dags att påminna om att målet för hela fälttåget är att finna de farliga massförstörelsevapnen och installera en ny, demokratisk regim i Irak". Reportern konstaterar att även om Bagdad intagits "med förvånande liten eldgivning" och den irakiska regimen helt enkelt kollapsat, är det "ändå på sin plats med ett varningens ord". Han fortsätter: "Som ett marinkårsbefäl på väg in i Bagdads citykärna luttrat sade i går morse: 'Samma personer som vinkar till oss på dagarna kan skjuta på oss om nätterna'". Reportern citerar vidare SvD:s militäre expert överste Mats Engman på Försvarshögskolan: "– Militärt sett är Irak nu besegrat. Irak har inte förmåga nu att genomföra samordnade militära operationer mot koalitionen. Däremot kan de tillfoga mindre förluster genom gerillataktik". Artikeln pekar också på plundringarna i spåren av koalitionen framryckning, och på det faktum att ett stort område i norra Irak fortfarande återstår för koalitionen att erövra. Avslutningsvis betonar reportern att de ursprungliga

krigsmålen ingalunda har uppnåtts, och att detta "lär ta betydligt längre tid och bli svårare än slaget om Bagdad".

Som synes kontrasterar uppslagets bilder och texter i hög grad mot varandra: där tidningens reportrar i varierande grad söker nyansera och ifrågasätta bilden av en definitiv amerikansk seger i Irak under folkets jubel, förmedlar de stort uppdragna färgfotografierna i hög grad just detta pro-amerikanska propagandabudskap.

Även de följande fyra sidorna i Svenska Dagbladet innehåller artiklar med anknytning till Bagdads fall. Under rubriken "Jubelbilder även i arabisk tv" konstaterar tidningens reporter Salam Karam att också de arabiska tv-stationerna visade bilder på försöken att fälla den symbolladdade bronsdiktatorn på Paradistorget i Bagdad. Han nämmer ingenting om eventuell kritik från arabiska kommentatorer mot den amerikanska krigsmaktens invasion av Irak. I en annan artikel intervjuas Kerstin Castenfors, psykolog och forskningsledare vid FOI. Hon konstaterar att regimens sammanbrott släpper fram "mängder av undertryckta känslor" hos den irakiska befolkningen.¹⁶⁵ Därav de motsägelsefulla reaktionerna: "Å ena sidan jublande människor med sönderrivna Saddam-bilder. Å andra sidan total anarki med plundring, misshandel av misstänkta regimvänliga och hot mot sjukhus". Artikelns författare, Helena Ekinge, framhåller att koalitionen står

---

165. "Euforikänslan varar bara några dygn", SvD 10 april 2003, s. 11.

inför en grannliga uppgift: "Härda tag mot plundringen kan få koalitionen att framstå som en ockupationsmakt". Å andra sidan, resonerar hon, om truppen bara passivt låter laglösheten breda ut sig leder det dock också till missnöje och frustration över deras bristande insats. Artikeln drar följande slutsats: "På många sätt hör plundringen och jublandet ändå intimt ihop. Eller som BBC-reportern Paul Reynolds uttrycker det: Irak har introducerat ett nytt koncept – massplundring som ett sätt för allmänheten att visa sitt godkännande". Reportern tycks med andra ord implicera att plundringarna skulle vara ett stöd för den amerikanska invasionen.

En annan av tidningens journalister, Dan Nilsson, har sökt upp en irakisk familj bosatt utanför Stockholm. En stor färgbild visar familjen Al-Haydari uppradad hemma i tv-soffan. Rubriken lyder: "'Det här är vår lyckodag'. Familjen Al-Haydari från Bagdad bevittnade firandet framför tv:n i Sollentuna". I artikeln får vi veta att de är kurder och shiamuslimer från Bagdad som drivits i landsflykt av Saddam Hussein. På frågan om vad som bör ske med den störtade tyrannen svarar mamman i familjen: "– De ska grilla honom och jag ska äta upp bitar". Denna interiör från en irakisk familjs hem utanför Stockholm ska förmodligen tolkas som att den är representativ för gruppen exil-irakier i

Sverige. Även dessa firar diktatorns fall och har till synes inga reservationer inför den USA-ledda koalitionen invasion.

Tidningen har också inhämtat kommentarer från svenska politiker. "Scenerna från Bagdad gläder Göran Persson" lyder artikelns rubrik. I brödtexten betonas dock statsministern att han trots glädjen står fast vid sin uppfattning att kriget stred mot folkrätten: "– Vi behöver inte beklaga att Saddam Hussein faller, däremot kan man beklaga att det skedde på sådant sätt att det sker i strid med folkrätten". Han tillägger också att det är "tragiskt att inte det irakiska folket självt gjorde resningen". Moderatledaren Bo Lundgren däremot tycks inte ha några reservationer: "– Genombrottet för de amerikanska och brittiska styrkorna är en seger för friheten och demokratin och för alla de irakier som nu välkomnar befrielsen på Bagdads gator. Den till synes relativt oblodiga upplösningen är en framgång i sig själv".

NYANSER I DET FINSTILTA

Svenska Dagbladet tenderar att ge en övergripande bild av statyfällningen på Paradistorget som att den faktiskt markerar slutet på kriget och visar att de segrande USA-ledda trupperna välkomnas som befriare av det irakiska folket. Tidningen lyfter fram "samarbetet" mellan irakier och amerikanska soldater i störtandet av statyn, och antyder att detta symboliserar en intressegemenskap dem emellan. Det irakiska folket tycks vara för de amerikanska trup-

perna, och mot den gemensamma fienden Saddam Hussein. Varken i text eller bild påtalas det faktum att vissa irakier säger nej till både Saddam Hussein och USA; att de kan känna hat mot tyrannen och lättnad över att han är borta, och samtidigt ta avstånd från den amerikanska krigsmakten. Snarare tenderar tidningen att framställa det som att jublet över tyrannens fall också är ett jubel över koalitionstruppernas invasion och i förlängningen ett rättfärdigande av hela krigsföretaget. I synnerhet ger fotografierna detta intryck, med statyfällningen och irakier som hälsar de amerikanska trupperna med glada tillrop och öppna armar. Artiklarna däremot komplicerar denna bild. Här kommer trots allt kritiska irakier till tals, och uttrycker sin oro över huruvida de amerikanska trupperna kan skapa ordning i landet och avstå från att uppträda som ockupanter. Den säkerhetspolitiska reportern Mikael Holmström inskräper också att själva kriget ingalunda är vunnet bara för att en bronsstaty störtas i centrala Bagdad. Fortfarande återstår en rad avgörande problem: betydande områden att erövra, att hitta massförstörelsevapnen, att etablera en demokratisk regim och sist men inte minst risken för gerillakrig. Det bör dock betonas att nyanser och komplikationer framför allt förmedlas i det finstilta, och därmed riskerar att överskuggas av de rubriker, ingresser och stort uppdragna färgbilder som i mycket förmedlar ett pro-amerikanskt budskap.

Till sist kan man konstatera att Svenska Dagbladet på ledarplats tydligt försvarar det USA-ledda kriget i Irak. Här tolkas denna dag koalitionsstruppernas intagande av Bagdad och irakiernas glädje i explicita ordalag som en legitimering av operation "Befria Irak". Rubriken lyder: "Förbannelsen är bruten i Irak". Formuleringen ger intryck av att en avgörande förändring skett denna dag; en ond cirkel är bruten och goda krafter har tagit över. Vilka dessa krafter är kan man utläsa av det stora svartvita fotografi som illustrerar artikeln: en leende irakisk kurd håller triumferande upp det amerikanska stjärnbaneret mot skyn. "Irakiska kurder firar befrielsen" lyder bildtexten. Artikeln talar oreserverat om "befrielsekoalitionen" och irakiernas glädje över att de USA-ledda truppernas ankomst: "Befrielsekoalitionens trupper möts av jublande människor. Scenerna var desamma i Bagdad i går, som i Basra häromdagen. Glädje och hopp om en framtid. Människor börjar förstå att det är sant – att Saddam Husseins valde är förbi och att de inte riskerar att torteras eller avrättas för att ha sagt 'welcome'". Denna analys antyder som synes att det som irakierna mest längtat efter – vid sidan av se Saddam Hussein krossad – är friheten att säga "welcome" till de amerikanska trupperna. Här görs också referenser till Berlinmurens fall, med vidhäftande positiva associationer till folkligt uppror och seger för demokratin: "Saddam Hussein-statyn i centrala Bagdad slås sönder bit för bit med slägga. Det är starka bilder som kablas

ut på de internationella teve-kanalerna. Tankarna går till Berlinmuren. Vreden. Glädjen över friheten". Ledaren slår i sina slutord fast att befrielsen av Irak överbevisat alla krigsmotståndare: "Det lär inte dröja innan skräckväldet i hela sin vidrighet kan klarläggas – och därmed visa vad motståndarna till operation befria Irak har försvarat. Fredsivern reduceras till cynism". Enligt detta resonemang kan man alltså inte vara mot kriget utan att också vara för Saddam Hussein och hans skräckvälde. Och omvänt: att vara mot Saddam Hussein är detsamma som att vara för USA och en amerikanskt styrd ockupation av Irak. Så reduceras en komplicerad och motsägelsefull historisk verklighet till en förenklad logik, där det inte finns plats för kritiska frågor om krigets mål och medel.

DAGENS NYHETER

Dagens Nyheters förstasida toppas av rubriken "Saddams valde har fallit". Den har placerats över en sex-spaltig färgbild som visar hur irakiska män försöker slå sönder det monumentala huvudet på den störtade Saddamstatyn i Bagdad. Bildtexten lyder: "När jättestatyn på Paradistorget i Bagdad hade dragits omkull väntade folkets vrede. Irakier med tunga släggor gick lös på statyn och krossade huvudet". Två mindre färgbilder visar händelsens förefter. I den första bilden står statyn upprätt, i den andra ligger den dubbelvikt över sin marmorsockel. Bildtexten lyder: "Saddamstatyn på Paradistorget i Bagdad fälldes med amerikansk hjälp".

Formuleringen specificerar inte på vems initiativ de amerikanska trupperna blandade sig i statyfällningen (vilket vi ju heller inte vet), men den implicerar ett samarbete mellan irakier och amerikaner.

I den vidhängande artikeln berättar frilansjournalisten Åsne Seierstad, på plats i Bagdad, om händelserna på Paradistorget. I sin ögonvittnesskildring tar hon fasta på de motstridiga känslor som tycks finnas hos de församlade irakierna. Hon konstaterar att somliga uttrycker sitt stöd för det amerikanska krigsföretaget: "– Ned med Saddam, tusen tack Bush! ropas det". Samtidigt noterar Seierstad att det finns kritiska irakiska röster på torget: "Några soldater klättrar upp och fäster en amerikansk flagga på diktatorns huvud. Folk närmast statyn jublar. Men det är som om massan i utkanterna, de som följer händelsen på avstånd, stelnar till för ett ögonblick. – De har ingen rätt, säger en man. Vi är i Irak, inte i Amerika. – Det är vi irakier som borde göra oss kvitt Saddam Hussein, men vi låter amerikanerna göra det, suckar en annan".

Dagens Nyheter tonar som synes ner skildringarna av "folkets jubel" på sin framsida. Den dominerande bilden visar hur irakierna ger utlopp för sin vrede mot den gamla regimen. Seierstad lyfter också i sin artikel fram irakier som ifrågasätter de amerikanska truppersnas "rätt" att ta över den roll som tyrannstörtare och segerherrar som irakierna själva borde haft.

Inne i tidningen återfinns en analys av den säkerpolitiska reportern Bengt

Albons. "Jubel, kaos och plundring i Bagdad" lyder rubriken. Artikeln illustreras av en sjuspaltig färgbild som visar en gatuscen i centrala Bagdad. Två irakiska män med bara överkroppar står i förgrunden. De har tagit av sig sina tröjor och viftar välkomnande med dem mot en anländande amerikansk pansarkolonn. Den ene av dem gör också tummen upp mot de amerikanska soldater som manövrerar den främsta pansarbilen. Bildtexten lyder: "Irakierna firar när amerikanerna rullar in på Karadagatan i centrala Bagdad, på onsdagen".

Reportern inleder artikeln med en övergripande beskrivning av läget i Irak: "Bagdad har fallit och befriats. President Saddam Husseins diktatur i Irak är slut. Diktatorn och hans hejdukar är döda, gömmer sig eller flyr. Efter sig lämnar de en huvudstad i jubel, kaos, plundring och fallande symboler för tre decenniers terror och förtryck". Han framhåller vidare att de befarade blodiga gatustriderna kunnat undvikas och att amerikanska soldater och irakier förenat sina krafter mot den gemensamma fienden: "I stället för att strida bistod marinkårssoldater unga och arga irakiska män att riva en staty över Saddam Hussein". Reportern framhåller alltså att de amerikanska soldaterna "bistod" irakierna, vilket implicerar att de senare var initiativtagare i händelseförloppet.

Samtidigt betonar Albons att samförståndet mellan det irakiska folket och den amerikanska krigsmakten vilar på bräcklig grund: "Även om amerika-

nera till en början hyllas som befriare finns det en överhängande risk för att stämningen snabbt kan vändas mot dem, särskilt om de inte snabbt kan återge befolkningen tillgång till elektricitet, vatten och mat". Han citerar också en irakier som befriats av de amerikanska trupperna från den cell i Bagdad där han suttit fänge: " – Naturligtvis är jag tacksam för att amerikanerna räddade mig, men jag är bara en av 28 miljoner i det här landet. Vi vill inte att amerikanerna ska stanna här länge". Reportern framhåller också risken för "en strid mellan olika folkgrupper om makten över naturtillgångarna och den politiska kontrollen över ett land utan erfarenhet av frihet och demokratiskt samarbete".

Tidningens säkerhetspolitiska rapporter presenterar som synes en sammanfattad analys av situationen i Irak. Han konstaterar att den irakiska diktaturen visserligen fallit samman som "ett korthus" och lämnat efter sig en huvudstad i jubel – men också i plundring och kaos. Därtill kan jublet, understryker han, snabbt förbytas i antiamerikanska stämningar. Artikelns maning till försiktighet med att tolka jubelscenerna i Bagdad som att irakierna tar emot de amerikanska trupperna med öppna armar riskerar dock att överskuggas av bildens mer entydiga budskap. Det stort uppdagna färgfotot täcker halva tidningssidan, och inskärper den amerikanska krigsmaktens pr-bild av irakier som oreserverat firar och gör tummen upp när marinkårssoldaterna rullar in i Bagdad.

Följande uppslag är också ägnat kriget i Irak och Bagdads fall.

"Saddam söks i underjorden" lyder rubriken över en artikel som berör "miljondollarfrågan: Var befinner sig Iraks diktator Saddam Hussein?". Tidningens korrespondent Per Jönsson redogör här för spekulationer i internationella medier om den irakiska presidentens öde. Han konstaterar att ett svar kan vara att "han gömmer sig i ett invecklat system av underjordiska bunkrar".

I ytterligare en artikel med rubriken "Svårt att hejda uppdämt hämndbegär" gör Per Jönsson en analys av nyheterna om Bagdads fall. Inledningsvis pekar han på att fällningen av Saddamstatyn på Paradistorget kunde bevittnas av "en hel värld". Han fortsätter: "Det tolkades säkert av många globala tittare som ett yttersta belägg för att onsdagen främst var en glädjens dag över att USA:s invasion äntligen och slutgiltigt hade störtat tyrannen Saddams välde". Per Jönsson ifrågasätter dock om bilderna verkligen visar det de utgavs för att visa: "Men vänta lite grann. Var det inte märkvärdigt få jublande människor vi såg på Paradistorget? Något hundratals. Kanske två eller tre hundra – på en plats där ibland tiotusentals Bagdadbor förr flockades. Förresten: var inte nästan alla demonstranter vid Paradistorget unga män?". Han framhåller att få "medelirakier" tycks våga sig ut på Bagdads gator. Här syns "mycket få föräldrar, barn, kvinnor, gamla eller vanliga medelålders löntagare". Därför ger framställningarna av irakier som

firar på gator och torg en missvisande bild av situationen i huvudstaden .

”[D]en allmänna rädslan i Bagdad har knappast släppt”, som Jönsson formulerar saken. Som de främsta skälen till detta framhåller han två nya ”våldsfenomen” som drabbat Irak: ”dels en våg av ren kriminalitet – plundring, rån vandalism, privat misshandel”. Dels också ”en orgie i privat vedergällning mot hittills Saddamtrogna poliser, militärer, domare, byråkrater och andra maktmän som under decennier har traskasserat, plågat och dödat otaliga oskyldiga vanliga irakier”.

Som synes varnar Per Jönsson uttryckligen för att tolka bilderna av jublande irakier som en bekräftelse på att kriget vunnits och att USA välkomnas med öppna armar. Han gör läsaren uppmärksam på det förhållandevis ringa antalet irakier som samlats på Paradistorget, liksom på den anmärkningsvärda frånvaron av ”medelirakier”. Dessa scener kan, inskräper han, inte tas till intäkt för att de amerikanska trupperna en gång för alla befriat Irak och vunnit irakiernas hjärtan och sinnen. Tvärtom finns rädslan kvar i landet, med nya oroshärdar i form av kriminalitet och privata hämnreaktioner.

På den motsatta tidningssidan återfinns ett galleri med pressfoton, vilka delvis ger en mer proamerikanskt vinklad bild av Bagdads fall. Den övre halvan av sidan täcks av en färgbild där en irakisk man omfamnar och kysser en amerikansk marinårssoldat. Bildtexten lyder: ”Glädjescener. När de amerikanska marintrupperna tog sig in

i centrala Bagdad hyllades de av en del irakier som befriare. De lyckligaste gick handgripligt tillväga och placerade rejäla kyssar på soldaternas kinder”. Dagens Nyheter har valt att dra upp bilden av detta demonstrativa irakiska kärleksbevis i halvsidesformat.

Galleriet innehåller en svit mindre fotografier som visar upp Bagdads fall från en mer kritisk synvinkel: en dödad civil irakier som ligger i en blodpöl på marken; två irakiska män som drar iväg med en häst som tillhört Saddam Husseins äldsta son Uday; Bagdads oljemini-sterium i brand; den irakiska makteliten som flyr i fruktan för hämnd från andra irakier samt amerikanska marin- trupper som rycker fram mot fedayinstyrkornas högkvarter i Bagdad. Här får vi visuella exempel på att plundring, kaos och fortsatta strider i realiteten präglar den irakiska huvudstaden. En större färgbild på sidan förtjänar en särskild kommentar. Den visar en grupp irakiska fångar som ligger framstupa i bara underkläderna i ett lerdike. De är hopkrupna i fosterställning och bundna till händer och fötter. En av dem ser rakt in i kameran med tom blick. Bildtexten lyder: ”Krigsfångar. Efter en kort eldstrid i Sayyid Muhammad, några kilometer nordost om Bagdad, tas irakier till fånga och förhörs av amerikanska soldater”. Frågan är varför DN valt att publicera bilden av dessa halvnakna, förnedrade och i åtminstone ett fall fullt identifierbara irakiska soldater. Den utgör närmast en segertrofé för den amerikanska krigsmakten, som på

klassiskt propagandamanér visar upp en underkuvad fiende.

Ytterligare ett uppslag i Dagens Nyheter behandlar den senaste utvecklingen i Irakkriget. I en artikel med rubriken ”Människor i Basra är livrädda” konstaterar reportern Mia Holmgren att laglöshet råder och att staden saknar el och vatten”. Hon beskriver Basra som ”en stad i kaos” där plundringar pågår medan den brittiska militären väljer att titta bort. Hos folket på gatorna finns ”inget spår av den glädje som mötte britererna under de första dagarna”. De uttrycker sin vrede och besvikelse över invasionen: ”– Polisen har jagats bort, men ingen annan gör deras jobb. Vi har inget vatten och ingen elektricitet, britererna och amerikanerna lovade att de skulle befria Irak, men det här är inte vad jag kallar frihet, säger advokaten Abdulal-Raheen”.

”Kaos kan leda till flyktingkatastrof varnar FN” lyder rubriken till en annan artikel som pekar på den svåra humanitära situationen i krigets Irak. En representant för hjälporganisationen Hoppets stjärna vittnar här om ett ”totalt sammanbrott av den civila strukturen”. Allt fler blir offer för ”vattenbrist, medicinbrist, sjukdomar och krigsskador samtidigt som hjälporganisationer inte kan arbeta i landet”. Vidare återfinns en TT-intervju med statsminister Göran Persson, ”Persson gläds med Bagdadborna”. Artikeln framhåller att ”Statsminister Göran Persson känner ’oerhörd’ lättnad över att [...] Saddam Husseins regim har fallit”. Samtidigt betonar statsministern att han står fast vid sin

kritik mot ”sättet, att göra det i strid mot folkrätten”.

I likhet med Svenska Dagbladet har Dagens Nyheter också sökt upp en irakisk familj bosatt i Sverige som nu firar diktatorns fall. ”Det är en dröm som gått i uppfyllelse”, lyder rubriken. En stor färgbild visar en irakisk familj som sitter uppradade hemma i tv-soffan, och som skrattande gör v-tecknet mot kameran. Bildtexten lyder: ”Farid Alsaati har samlat vänner och delar av familjen kring sig för att glädjas åt att Saddam tycks ha fallit”. Ingressen spinner vidare på samma tema: ”– Äntligen efter 35 år av terror och tortyr av Saddamregimen blir Irak fritt! jublar Farid Alsaati och hans vänner i Akalla i Stockholm”. I brödtexten uttrycker familjefadern Farid Alsaati sin lycka över händelseutvecklingen i Irak: ” – Idag känns det otroligt. Det är en dröm, som har gått i uppfyllelse för mig, att mitt land har blivit befriat. [...] Vi tackar också de amerikanska och brittiska soldaterna som har befriat vårt land”.

I skarp kontrast till denna entydiga bild av ”lyckliga irakier” står en intilliggande artikel där tidningens reporter Yusef Tabbakh redogör för reaktionerna på Bagdads fall i arabiska medier. ”Arabiska medier talar om kolonialism” lyder rubriken. Här citeras bland andra Al Jazeera:s korrespondent som rapporterade direkt från Paradistorget: ”En av de amerikanska soldaterna täcker Saddams ansikte med den amerikanska flaggan... Det här kan vara budskapet till hela arabvärlden, att man numer får se världen genom amerikanska ögon”.

Senare, i en tv-studio i Kairo, får chefredaktören för en ansedd egyptisk tidning frågan om hur han tolkar blommorna som överlämnades till de amerikanska soldaterna: ”– Det är ren dekor. Det är frihet utan dignitet. Det som sker nu är inledningen till kolonialism, imperialism och den amerikanska marinkärens era. Det som amerikanerna pumpar i världen, att de är i Irak för att befria det irakiska folket, är rent nonsens”. DN:s reporter konstaterar också Al Jazeeraas militära kommentator dragit slutsatsen att hela händelseförloppet ger intrycket av att en ”omfattande komplott” ägt rum; ”en överenskommelse mellan det amerikanska och irakiska ledarskapet”.

I en artikelnotis med rubriken ”Palestinier ville att Saddam ska vara kvar” intervjuas en palestinier från östra delen av Jerusalem. Denne 30-åriga data-tekniker framhåller att han inte tror ”att irakierna är glada över vad amerikanerna gör”. Han fortsätter: ”– Saddam försvinner, han är borta. Men folket, de är kvar. Vad ska de äta? Vad ska de dricka? Det vore bättre att ha kvar Saddam i Irak än att USA tar över”.

MOTSTRIDIGA BUDSKAP

Sammantaget förmedlar Dagens Nyheter en mångfacetterad bild av Bagdads fall där motstridiga röster i Irak och arabvärlden kommer till tals. På förstasidan betonas irakiernas hat mot Saddam Hussein och den störtade avbilden av honom. Däremot har man inte lyft fram några uppgifter om att irakierna skulle hälsa de amerikanska trupperna

som befriare. Frilansjournalisten Åsne Seierstad skildrar snarare stämningen på Paradistorget som spänd och konfliktfylld: i centrum står irakier som jublar över regimens fall och tackar president Bush, i periferin jäser oro och missnöje över den amerikanska invasionen. Inne i tidningen presenterar utrikesreportern Per Jönsson en kritisk analys av bilderna från Paradistorget. Det förhållandevis ringa antalet irakier, och det faktum att ”folkmassan” till så stor del utgjordes av unga män borde ringa en varningsklocka hos betraktaren. Jubelscenerna på ett avspärrat torg i hjärtat av Bagdad, hårdbevakat av både amerikansk militär och internationella journalister, ger knappast någon representativ bild av situationen och stämningarna i landet som helhet. I flera artiklar framhålls också den kaotiska situationen i Irak, med kriminalitet och brist på mat, vatten, elektricitet och medicin. Mest uttalat kritiska mot den amerikanska invasionen är de arabiska röster som tidningen citerar. Även om de inte har någon framlyft position – artikeln om reaktioner i arabiska medier återfinns exempelvis långt bak i tidningen och utan bild – så kan de ändå på marginalen balansera den amerikanska krigsmaktens tolkningsföreträdare i nyhetsförmedlingen om Bagdads fall.

Man kan, liksom i fallet med Svenska Dagbladet, konstatera att fotografierna förmedlar ett mer entydigt och pro-amerikanskt budskap än texterna. I den irakiska huvudstaden mottar invånarna, av bilderna att döma, de amerikanska trupperna med leenden,

vinkningar, tummen upp, omfamningar och kyssar. Där texterna genomgående strävar efter att motverka intrycket av Bagdads fall som en definitiv amerikansk seger – militärt, politiskt, opinionsmässigt – i Irak är det just en sådan tolkning bilderna premierar.

Detta spänningsförhållande mellan text och bild kan även studeras på ledarsidan. Under rubriken "Bagdad efter Saddam" syns en färgbild som visar ryggtavlan på en grupp irakier som välkomnande vinkar till en ankommande amerikansk pansarvagn. En amerikansk soldat vinkar leende tillbaka. Bilden iscensätter ett möte som implicerar förtroende, samförstånd och vänskap mellan det irakiska folket och den amerikanska militären. Ledarartikeln däremot betonar självsvåldigheten i den amerikanska invasionen och den långa rad av problem som återstår att lösa: "Att Iraks armé är besegrad betyder inte att kriget är vunnet. USA:s svaraste slag är fortfarande det om världsoptionen. Här krävs sex tydliga scenförändringar för att i efterhand legitimera det fälttåg som en majoritet av världens stater var emot: Iraks högsta ledning död eller tillfångatagen, ordning upprättad, irakier som välkomnar befrielsen, övertygande belägg för innehavet av eller förmågan att tillverka massförstörelsevapen, en politisk process i riktning mot självstyre, förankring i FN". Avslutningsvis konstaterar ledaren att den "vaga amerikanska idén att skapa en bättre framtid med hjälp av stridsvagnar och idealism har fortfarande svåra odds emot sig Irak".

EXPRESSEN

Expressen gav ut en extraupplaga den 9 april 2003, med anledning av de amerikanska truppernas intåg i Bagdad. "Bagdad faller" lyder den fetstilta rubriken på förstasidan. En fryst tv-bild visar en jublande folkmassa, med underrubriken "Jubel på gatorna i dag". Inne i tidningen ägnas två uppslag åt nyheten om Bagdads fall. "Jublet i Bagdad" lyder rubriken över det första. En stort uppdragen bild hämtad från BBC world visar en leende irakier som håller fram ett brinnande fotografi för kameran. Bildtexten lyder: "Saddam brinner. Den här Bagdadbon syntes på satellitkanaler världen över när han idag på förmiddagen hälsade de amerikanska trupperna med att tända eld på ett porträtt av diktatorn Saddam Hussein. En handling som hade vart otänkbar och förenad med livsfara för bara något dygn sedan".

En mindre bild visar en leende och vinkande irakisk folkmassa, med bildtexten: "Jubel och plundring. Tusentals Bagdadbor dansade, jublade och kastade blommor över de amerikanska soldaterna. Andra plundrade stadens offentliga byggnader på allt som de kunde bära med sig". Den vidhängande artikeln beskriver de amerikanska truppernas framryckning som ett "rent segertåg": "unga och medelålders män, många i fotbollskjortor från klubbar i väst som Manchester United, skrek 'Hello, Hello' [...]. Andra ropade: – Vi älskar er, vi älskar er [...]. Kvinnor vinkade från balkongerna,

flickor kastade blomblad på unga marinsoldater i stridsvagnarnas torn”.

Nästa uppslag har rubriken ”Tyranen är borta”. Bilden som täcker större delen av uppslaget visar en kvinnlig koalitionsoldat som leende tar emot en blomma av en irakisk man. Bildtexten lyder: ”Blommor till befriarna. Brittiska soldaten Samantha Sheppard, 28, hyllas av en irakisk man i Basra i södra Irak. Över hela landet firar befolkningen nu Saddam Husseins fall”. Tidningens reporter Knut-Göran Källberg kommenterar Bagdads fall i en vidhängande kolumn: ”Bagdadborna stack blommor i kanonrören på marinkårens stridsvagnar. De dansade och jublade. [...] Friheten kom till Bagdad idag. Tyrannen är krossad, störtad, fräntagen all makt [...]. Här hade marinkåren väntat tufft motstånd, blodiga gatustrider. I stället kom människor ut på gatorna och sjöng och jublade. – Thank you Mr Bush. – We love you, Welcome, Welcome”. Källberg avslutar kolumnen på följande vis: ”Äntligen kunde amerikanerna hälsas som befriare”.

I denna extraupplaga skildras de amerikanska truppernas intåg i Bagdad som en segerfest, där irakierna jublar inte bara över diktatorns fall utan lika mycket över de amerikanska truppernas ankomst. Så stor tycks det irakiska folkets kärlek till USA och västerlandet vara att de klär sig i fotbollströjor från klubbar i väst och ropar ”Hello”, ”Welcome” och ”We love you” på de invaderande koalitionsruppernas eget språk. Det tycks inte finnas några dissonanser i irakiernas jubelkör; ingen

oro, kritik eller skepsis inför att en främmande makt nu tagit över den irakiska huvudstaden. Tvärtom framställs detta som något irakierna länge väntat på och sett fram emot: de amerikanska trupperna kan ”äntligen” hälsas som ”befriare” med blomblad och sång.

Dagen därpå, torsdag den 10 april 2003, ägnar Expressen en hel tidning åt Saddam Husseins fall. ”Slutet” lyder rubriken på förstasidan, över en bild som visar en grupp irakiska män som drar och sparkar på Saddamstatyns avhuggna huvud. Bildtexten fyller i: ”Saddams huvud rullar genom gatorna i Bagdad. Jublande folkmassor firade – och hänade symbolen för 35 års förtryck”. Rubriken är dubbeltydig. ”Slutet” refererar förstås i första hand till att Saddam Husseins skräckvälde nu är över, men det ligger nära till hands att tolka det som att själva kriget också är slut.

”Saddam störtad” lyder rubriken över följande uppslag i tidningen, som skildrar fällningen av Saddamstatyn på Paradistorget i Bagdad. En stort uppdragen färgbild visar ögonblicket då bronsdiktatorn avskiljs från sin sockel och störtar till marken. Bildtexten lyder: ”Bagdad är befriat. Saddam Hussein faller framåt, motsträvigt och kvidande. Ett sista ryck, benen brister, hans tunga kropp dunsar i marken – och skrattande Bagdadbor släpar i väg hans avslitna brons huvud”. Som synes slår bildtexten fast den symboliska betydelsen av bronsdiktatorns fall: nu är Bagdad definitivt befriat.

En mindre bildsekvens visar förloppet som föregått statyns fall. Det första

fotot visar hur två amerikanska marin-kårssoldater riggar för fallet, genom att lägga en vajer kring diktatorns hals. På statyns sockel står en irakisk man och håller upp stjärnbaneret med båda händerna – en scen som inte kommenteras i bildtexten. Det andra fotot visar hur statyn börjar luta framåt av dragkraften från marinkårens pansarfordon. "Hälig diktator" konstaterar bildtexten under det tredje fotot, där statyn lagt sig framstupa över sin sockel. Genom att ägna ett helt uppslag åt fällningen av Saddam-statyn på Paradistorget tillskriver även Expressen denna enskilda händelse en avgörande historisk betydelse, och antyder att den markerar en militär och politisk vändpunkt i Irakkriget.

Nästa uppslag har rubriken "Helvetet är över". En stor färgbild visar en grupp irakiska män som attackerar den fallna Saddamstatyn. Bildtexten lyder: "Trots sin rädsla. Med släggor, käppar, skor och sandaler går folksamlingen lös på den jättelika Saddamstatyn på Paradistorget i Bagdad. Men de flesta är livrädda att visa vad de känner". I den vidhängande artikeln kommenterar tidningens reporter Christian Holmén händelserna på Paradistorget. Inledningsvis skriver han: "Som så ofta i dramatiska historiska skeenden är det en enstaka bild som stannar kvar. Som blir till en del av vårt gemensamma minne. Det hände i går eftermiddag på Paradistorget i Bagdad". Här inskräper alltså reportern tolkningen av statyfällningen på Paradistorget som ett avgörande ögonblick i Irakkriget våren 2003 som förtjänar att skrivas in i historien. Han

framhåller vidare att åsynen av den amerikanska marinkårens pansarvagnar fick fler och fler irakier att våga sig ut på torget, och ge sig i kast med att försöka fälla den monumentala bronsdiktatorn. I denna framställning av stämningarna på Paradistorget återfinns inte några kritiska irakiska röster. De känslor som kommer till uttryck gäller inte oro över att de amerikanska truppernas närvaro ska bli permanent – utan oro över att den inte ska bli det: "Hos många fanns osäkerheten kvar om USA verkligen skulle stanna kvar den här gången, och inte lämna dem i sticket igen, som de gjorde 1991". Vidare antyder reportern att de amerikanska trupperna bjöds in av irakierna på torget att hjälpa till med fällningen av statyn: "Ungdomarna på Paradistorget verkade snabbt inse att det nog krävdes kraftigare doningar för att få ner belätet. Efter någon timme körde ett bastant amerikanskt pansarfordon, utrustat med kran, fram till statyn".

Följande uppslag presenterar en historisk tillbakablick på hur diktaturer fallit och deras symboler med dem. "Historien går igen. Så krossas tyrannerna" lyder rubriken. Sex bilder visar exempel på avskydda diktaturers fall. 2003: Saddams staty krossas. 1945: Benito Mussolini skjuts och hängs. 1956: Stalins staty halshuggs i Ungern. 1989: Berlinarna slår sönder järnridån. 1989: liket efter Rumäniens diktator Ceaucescu visas i tv. 1991: statyn av KGB:s grundare "Järn-Felix" Dzerzjinskij rivs i samband med Sovjetstatens fall. Här placeras alltså statyfällningen på

Paradistorget åskådligt in i ett sammanhang av minnesvärda historiska ögonblick då demokratin segrat över diktaturen. I den vidhängande artikeln intervjuas bland andra psykologen Luis Ramos Ruggiero. Han framhåller att Irak är "bland de vidrigaste diktaturer som vi haft" och att han förstår människor som ger sig på statyer och monument: "– Symbolerna är det man förknippat starkast med förtrycket och förnedringen. [...] Att radera statyer ger uttryck för önskan att kunna ge tillbaka. Kanske på ett sätt som forskonar den riktiga människan. Det är ett positivt sätt". På frågan om de irakier som i dag jublar åt alliansen i går kanske var Saddamtrogna poliser svarar Luis Ramos Ruggiero: "– Jag kan tänka mig att det finns en och annan opportunist som försöker blanda sig med de spontana människor som går ut och röjer. Men de flesta som är komprometterade gömmer sig – de är oerhört rädda". Intrycket som förmedlas är att statyfallningen på Paradistorget, liksom de jublande irakierna på Bagdads gator, inte alls handlar om medial iscensättning eller självmedvetna irakiernas utspel inför utländska soldater och journalister. Irakierna gav spontant uttryck för sina äkta känslor, även om "en och annan opportunist" kan ha smugit sig in i leden. Ingenting nämns om att vrede, skepsis och oro riktad mot den amerikanska krigsmakten också kan ha varit genuina känslor hos betydande delar av det irakiska folket, i skymundan av invaderande militärer och medier.

Nästa uppslag innehåller en rapport från Bob Graham, Expressens reporter på plats inne i Bagdad. "Jubel för friheten" lyder rubriken. Det svartvita fotot som täcker nästan hela uppslaget visar en skrattande irakisk pojke som går mitt i en klunga av amerikanska soldater och gör v-tecknet med båda händerna. Bildtexten lyder: "Sejer. De amerikanska marinkårssoldaterna hade väntat sig ett blodigt slag om Bagdad. I stället möttes de av jublande irakier som gav dem blommor och välkomnade dem som befriare. Den unga pojken var en av tusentals irakier som igår gick ut på gatorna för att möta soldaterna". Bild och text ger intryck av att "friheten" nu är ett faktum i Bagdad och att irakierna oreserverat sluter upp på de amerikanska truppers sida. I artikelns inledning slår tidningens reporter också fast att Bagdads fall markerar slutet på kriget: "Det blev aldrig något av det fruktade 'Slaget om Bagdad'. Plötsligt var kriget över. Det fanns inte ens någon kvar som kunde säga 'vi ger oss'". Han beskriver de amerikanska truppers inmarsch i Bagdad som ett sagolikt segertåg: "Soldaterna möttes av vanliga irakier som strömmade ut på gatorna, jublade och dansade och gav blommor och sötsaker till de amerikanska soldaterna. – Vi älskar er, vi älskar er, ropade några. – Bush good, Bush good, skrek andra. Kvinnor vinkade från balkongerna, flickor kastade blomblad på unga marinsoldater i stridsvagnarnas torn".

Reportaget fortsätter på nästa uppslag. Det domineras av en stor färgbild

av en irakisk man som omfamnar och kysser en amerikansk soldat på kinden. "Puss och välkomna" lyder rubriken, och bildtexten fyller i: "Puss och välkommen. En ung irakisk man ger en alldeles egen välkomsthälsning till en av de amerikanska soldaterna under inryckningen till Bagdad i går". Reportern Bob Graham har intervjuat en amerikansk korpral på Paradistorget, som konstaterar att "det är en skön känsla att vara här med alla de här människorna som kommer fram och vill skaka hand med oss". Korpralen får också foga in en programförklaring för det amerikanska krigsföretaget: "– Vi är här för att ge dem friheten att leva som de vill". Enligt reportern översätts dessa ord för en grupp irakier som står bredvid, och en av dem kommer fram och skakar hand med den amerikanske korpralen: "– Vi har väntat i många, många år på att ni ska komma. Nu är ni här! Ni är välkomna, och att höra dina ord får mitt hjärta att kännas fritt. Tack". I både ord och bild förmedlar reportaget ett budskap om en odelad glädje från irakiernas sida, inte bara över att tyrannen är störtad utan också över att den amerikanska krigsmakten intagit huvudstaden. De amerikanska soldaterna hyllas handgripligen som "befriare" av irakierna, med blommor, kyssar och omfamningar. Av denna framställning att döma är kriget över och irakiernas tacksamhet en bekräftelse på att det utkämpats för en god sak.

Följande uppslag är ägnat "gatan" Saddam Hussein, och olika rykten om var han har tagit vägen. Ytterligare ett

uppslag behandlar Iraks framtid, och vilka som ska ta över makten i landet. En helsida ägnas vidare åt den amerikanska ledningens reaktioner på Bagdads fall. "Triumfens ögonblick – men än har Bush inte tagit ut segern", lyder rubriken. En färgbild visar president Bush i talarstolen med stjärnbaneret skymtande i bakgrunden. Bildtexten lyder: "Följde rivningen av Saddams staty. George W Bush var mycket nöjd när den tv-sända rivningen av Saddams staty i Bagdad lyckades". Expressens USA-korrespondent Olof Lundh konstaterar i den vidhängande artikeln att kritiken mot George W Bush och Tony Blair varit "stenhård hela vägen", men att de nu kan "glädja sig åt tv-bilder från Bagdad". Olof Lundh betonar dock att den amerikanska presidenten varit noga med att inte ta ut segern i förskott: "Trots triumfen i fallet av Bagdad höll Bush en låg profil", och framhöll att "det är för tidigt att säga att kriget är över". Detta tycks dock inte ha dämpat entusiasmen hos det amerikanska folket, vars stöd för Bush-administrationen enligt reportern nu ökat: "Redan har opinionen i USA svängt rejält till Bushs fördel, och det oavsett om man hittar massförstörelsevapen eller ej".

På motstående sida sammanfattar Expressens reporter Kassem Hamadé Irakkriget i arabiska medier. Det rör sig om korta notiser, och av dessa att döma har ingen uttalad kritik riktats mot USA i arabiska medier. Endast i fallet med Al Jazeera refereras en sådan kritik: "Kanalens korrespondent i Bagdad

uppgifter cirkulerat i flera arabiska tidningar, bland andra den kuwaitiska dagstidningen al-Watan, om att "en uppgörelse mellan USA och Ryssland tillät amerikansk militär att ta in i Bagdad utan motstånd, och i gengäld fick Saddam lämna Bagdad fri".

På tidningens sista sida återfinns en artikel som explicit argumenterar för att det irakiska folkets glädje legitimerar invasionen av Irak. Rubriken lyder: "Terrorn är över efter 35 långa år. Därför hade alla som demonstrerade för fred fel". En stor färgbild visar en lastbil med irakiska män som vinkar och gör v-tecknet. "Diktatorn har fallit – folket jublar", säger bildtexten. I den vidhängande artikeln konstaterar Mats Larsson, tidningens reporter i Basra, inledningsvis: "Det finns en fråga jag ställt till många av de irakier jag mött de senaste dagarna: Hade fredsdemonstranterna i Europa och resten av världen fel? Svaret visar hur mörkt tyranniet under Saddam Hussein varit. För svaret är: Ja, de hade fel". Han argumenterar vidare för att vittnesmålen om Irak under Saddam Hussein – med angiverier, arresteringar, våldtäkt, misshandel och dödande – utan tvekan rättfärdigar invasionen av Irak. Den var precis vad det irakiska folket ville ha: "Det ska gå långt innan ett folk önskar sig krig mot sitt eget land. Irak hade passerat gränsen och mer därtill".

EN RUSIG GLÄDJEFEST

Sammantaget framställer Expressen de amerikanska truppernas inmarsch i Bagdad som en rusig glädjefest. Det tycks inte finnas några USA-kritiska röster bland irakierna – alla som kommer till tals och visas upp i bild skrattar, delar ut blommor, gör tummen upp och ropar "Welcome" och "We love you" till de amerikanska soldaterna. Även då tidningen refererar reaktioner i de arabiska medierna är USA-kritiska röster påtagligt frånvarande. Det övergripande intrycket är att irakierna jublar inte bara över regimens fall utan också över de amerikanska truppernas ankomst. "Äntligen kunde amerikanerna hälsas som befriare", som kolumnisten Knut Göran Källberg sammanfattar saken. Irakierna tycks inte hysa någon oro för att USA ska ockupera landet, utan är tvärtom angelägna om att amerikanerna ska "stanna kvar den här gången". Saddamstatyns fall på Paradistorget ägnas flera uppslag och tillskrivs en avgörande historisk betydelse. Den symboliska händelsen sägs uttryckligen bekräfta att Bagdad är befriat och kriget över.

På tidningens sista sida, liksom på ledarplats, gör man explicit den tolkning som på nyhetsplats är mer implicit: det irakiska folket glädje över tyrannens fall diskvalificerar alla invändningar mot den USA-ledda koalitionen invasion av Irak. Rubriken på Expressens ledarsida lyder "En glädjens dag". Ett svartvitt foto visar hur Saddamstatyn fallit framstupa över sin sockel på Paradistorget. "Diktatorn faller. Saddam

Husseins förtryck av det egna folket är över”, säger bildtexten. Inledningsvis argumenterar artikeln för att Bagdads fall åtminstone denna dag gör alla frågor om krigets mål och medel överflödiga: ”Vad man än tycker om Irak-krigets upptakt, om USA:s globala anspråk, om USA:s president, om hur krigets har förts, om antalet dödade och sårade, om vem som ska sköta eftervärden, vad man än tycker om alla aspekter av detta krig så var gårdagens scener från Bagdad fantastiskt glädjande i ett viktigt avseende: Saddam Husseins regim har nu fallit lika tungt som jättestatyn på Paradistorget”. Ledarskribenten poängterar också att Irak på flera avgörande punkter är ”ett bättre land i dag än innan kriget bröt ut”. Detta eftersom ”Saddam Husseins förtryck av det egna folket är över, hans aggressiva roll i regionen är avslutad och risken för att hans regim ska använda massförstörelsevapen är borta. Om detta var USA:s och Storbritanniens krigsmål är kriget nu vunnet”. Här väljer ledarskribenten att bortse från att det officiellt deklarerade – och med tiden allt mer kontroversiella – skälet till att anfalla Irak var att finna de massförstörelsevapen som Saddam Hussein påstods gömma, samt att etablera en ny demokratisk regim i landet. I ljuset av dessa fakta kan man knappast hävda att krigsmålen är uppnådda, eller att en begränsad skara jublande irakier självklart rättfärdigar ett anfallskrig i strid mot folkrätten.

I artikelns senare hälft betonas att ”det mödosamma arbetet med att

vinna freden” ännu återstår i Irak. Man pekar på en rad problem: att ersätta Saddam Husseins diktatur med en ny demokratisk regim, splittringen i FN, EU och Nato samt USA:s brist på legitimitet i arabvärlden. Om det sistnämnda problemet skriver man: ”För många araber är USA ett land som stödjer diktaturer, liksom Israels ockupation av Gaza och Västbanken. Kriget har ökat antiamerikanismen”. Dessa reservationer till trots avslutas artikeln i en odelat positiv summering av krigsföretaget: ”Men torsdagen den 9 april 2003 är ändå en glädjens dag för Irak, för Mellanöstern och för världen. En ovanligt brutal och vidrig regim har fallit. Idag är vi alla irakier”. Enligt detta synsätt får således krigsföretaget sin slutgiltiga välsignelse och legitimitet via (utvalda bilder av) blommor, kyssar och välkomnande tillrop från (grupper av) den irakiska befolkningen.

AFTONBLADET

Aftonbladet har inte Saddamstatyns fall på sin förstasida, utan har valt att lyfta fram ett möte mellan tidningens reporter och Iraks före detta kanslichef som flytt till London. Rubriken lyder: ”Iraks fd kanslichef till Aftonbladet: Saddams gömställe efter Bagdads fall”. Två bilder illustrerar nyheten. Den ena visar Aftonbladets Leif Kasvi i samspråk med den före detta kanslichefen, den andra är ett flygfotografi av palatset i Saddams födelsestad Tikrit. Inne i tidningen har ett uppslag ägnats åt reporterns möte med exil-irakiern på ett hotell i London kvällen innan. ”Här finns Saddam”

lyder rubriken. Samma bilder som på förstasidan illustrerar artikeln, här dock i betydligt större format. Artikeln framhåller att den avhoppade kanslichefen, Haitham Rashid Wihab, "var Saddams närmaste man". Wihab säger sig vara "helt säker på att Saddam Hussein lever och håller sig gömd i staden Tikrit". Han framhåller att den störtade diktatorn byggt ett gigantiskt system av tunnlar och bunkrar under staden, och att denne "aldrig kommer att ge sig levande".

Aftonbladet försöker uppenbarligen ge en exklusiv vinkling åt nyheten om Bagdads fall, genom att lyfta fram den egna reportern och dennes personliga möte med vad som påstås vara "Saddams närmaste man". Tidningen lanserar detta möte, och Wihabs uppgifter om den forna diktatorns gömställe, som ett scoop. Vid närmare betraktande finner man dock att uppgifterna är vaga och kan avfärdas som obekräftade spekulationer. Även nästa uppslag ägnas åt gissningar om vad som hänt med Saddam Hussein, vilket tyder på att Aftonbladet trots allt inte tillmäter den forna kanslichefens uppgifter någon definitiv betydelse. "Jakten på diktatorn", lyder rubriken. Här konstaterar tidningens reportrar att USA under gårdagen inlett bombattacker mot Saddam Husseins hemstad Tikrit, och citerar brigadgeneral Vincet Brooks: "– Vi tror att Tikrit är ett starkt fäste för regimen ledarskap". De framhåller dock samtidigt att det finns många olika uppgifter om vart den störtade diktatorn tagit vägen, och ägnar en artikel

åt att summera "de fyra huvudspåren". Ett är att Saddam Hussein har dödats av amerikanska bomber. Ett annat att han trycker i underjordiska gångar; ett tredje att han gömmer sig i Tikrit och ett fjärde att han har flytt utomlands med hjälp av Ryssland.

Följande uppslag har rubriken "'Välkomna till Bagdad!'",. Det domineras av en stor färgbild som visar två irakiska män med bara överkroppar. De har tagit av sig tröjorna och viftar välkomnande med dem mot inrullande amerikanska trupper. Bildtexten lyder: "Hälsas med jubel. I förgår möttes USA:s soldater i Bagdad av kulor från fiendens vapen. I går kantades vägarna av civila Bagdadbör som hälsade amerikanerna som befriare – nu är diktaturen slut". En mindre färgbild visar en irakisk man som kysser och omfamnar amerikansk soldat. Bildtexten säger: "I den södra delen av Bagdad möttes de amerikanska styrkorna av leenden, jubel – och kyssar". Rubriken över den vidhängande artikeln lyder: "Folkmassor jublade när USA:s soldater gick in i huvudstaden". Här beskriver tidningens reporter i Bagdad, Kim Riseth, inmarschen: "För två dagar sedan var infarten till Bagdad ett inferno av död och eld. Nu jublar Bagdadbörna åt det amerikanska intåget. – Välkomna! Välkomna till Bagdad! ropar folkmassan". Han framhåller också att gatorna fylls av plundrare, vilka får härja ostört medan de amerikanska militärpoliserna ser på. Några av dem kommer till tals i artikeln och kommenterar plundringen: "– Detta är fattiga människor som inte

direkt fått så mycket av regimen tidigare, säger en av militärpoliserna. – De jublar väl mest för att de får saker gratis, säger en annan”. Reportern beskriver också en annan sida av huvudstaden än bara firande folkmassor: ”Fortfarande ligger det uppsvällda, förbrända kroppar mellan de jublande folkhoparna. Svarta skelett av utbrända bilar, lastbilar, stridsvagnar, jeepar”. Han betonar vidare att Bagdadborna knappast gått man ur huse för att välkomna de amerikanska trupperna: ”Längre in i centrum – i de rika kvarteren väster om floden Tigris – är gatorna fortfarande folktomma. Där bor de privilegierade – de lojala medlemmarna i Saddams Baathparti. De har ingen anledning att fira”.

Nästa uppslag är ägnat åt fällningen av Saddamstatyn på Paradistorget. ”Här faller Saddam”, lyder rubriken. En sekvens med fem fotografier visar förloppet då statyn dras omkull och faller till marken. Uppslaget domineras dock av en stor färgbild som visar hur en grupp irakier hoppar och slår mot den fallna statyns huvud. Bildtexten lyder: ”Diktatorn störtas. USA-soldater drar omkull en sex meter hög Saddamstaty i centrala Bagdad. När symbolen för skräckväldet ligger på marken rusar folk fram och skymfar den”. Tidningen slår som synes fast att det är ”USA-soldater”, kort och gott, som fäller statyn. I den vidhängande artikeln rapporterar tidningens reporter Urban Hamid ifrån Bagdad. Han konstaterar inledningsvis att de flesta Bagdadbor tycks hålla sig inomhus denna historiska dag:

”Det är förvånansvärt lite folk ute på gatorna för att var i en nyligen befriad stad. Det är nästan kusligt folktomt. Det är för farligt att gå ut”. Han inskräpper att ”plundrare härjar på gatorna” och det ”dröjer innan de amerikanska trupperna har kontroll i Bagdad”. Urban Hamid skriver att han ägnat större delen av dagen åt att prata med irakier, ”för att få en bild av sinesstämningen”. Denna bild är, som han uttrycker det, blandad: ”Jag tror att man ska ta glädjescenerna som visas på tv med en nypa salt. Irakierna har i många år levt ett dubbelliv. Offentligt har de gjort honnör för Saddam, inom hemmets fyra väggar har de avskytt honom. Folk är uppriktigt glada över att Saddam är borta, men glädjeyttringarna är också, tror jag, ett försök att göra ett gott intryck inför de nya härskarna. Den mentaliteten, det beteendet, sitter djupt efter de många åren av förtryck”. Vidare framhåller Hamid att kritiken mot de nya makthavarna finns, även om den inte framförs på gator och torg: ”I enrum viskar många om att de inte vill leva under amerikansk och brittisk ockupation. – Jag är ledsen. Inte över att regimen har fallit, utan över att vi är ockuperade. Vi är ett gammalt kulturfolk och ska inte styras av briter och amerikaner, säger Farih, en medelålders man”.

Aftonbladets reporter Mustafa Can rapporterar från staden Erbil i norra Irak. ”Kurderna firade med skottsälvor” lyder artikelns rubrik. En färgbild visar en grupp irakier som gör v-tecknet och håller upp en amerikansk flagga. Bild-

texten beskriver scenen: "Jublar med Rocky. Jublande kurder i Erbil har plockat fram den amerikanska flaggan som pryds av skådespelaren Sylvester Stallone i sin roll som boxaren Rocky". Mustafa Can skriver att efter nyheterna om Bagdads fall fylldes gatorna i den kurdiska mångmiljonstaden Erbil snabbt av jublande folkmassor, och "vild skottlossning" utbröt för att fira diktatorns fall. Han betonar dock att glädjen också har en baksida: "Men flera kurder är också oroliga för framtiden. Tivlarna tror att amerikanernas vilja att upprätta en irakisk federation styrd av kurder, shiiter och sunniaraber kommer att skapa splittring i landet". Bland andra har reportern talat med tiggaren Salim Barhani, som säger: "– USA kommer att styra Irak, liksom man styr resten av världen – det kommer att gå åt helvete för oss kurder".

Följande uppslag har rubriken "Striden – om freden i Irak". Det domineras av en stor färgbild som visar en pojke på huk invid en vattendunk. Bildtexten lyder: "Det enda vatten som finns. En pojke från Basra håller förorenat vatten från en bombkrater ner i sin dunk. I Iraks näst största stad är bristen på vatten det största problemet". I en vidhängande artikel analyserar tidningens reporter Wolfgang Hansson krigsutvecklingen och situationen i Irak. Inledningsvis betonar han att glädjen över Bagdads fall denna dag slätar över alla politiska motsättningar: "Idag kan krigsmotståndare och förespråkare enas för första gången. Alla delar glädjen över att en tyrann är störtad och Bagdad-

borna får uppleva ett ögonblick av frihet". Samtidigt framhåller Hansson att det ändå finns en oro "i botten" hos irakierna: "Idag är amerikaner och briter befriare. Hur de ses om veckor och månader beror på hur snabbt de lämnar över makten till irakierna själva". Reportern pekar också på riskerna med det "säkerhetsvakuum" som uppstått i landet – för epidemier och humanitära katastrofer likväl som politiskt sönderfall. Artikeln avslutas dock i samma ordalag som i inledningen, med att glädjen i Bagdad tar udden av kritiken mot det USA-ledda krigsföretaget:

"Jublet på Bagdads gator är en stor seger för krigets arkitekter president George W Bush och premiärminister Tony Blair. En sådan här dag har krigsmotståndarna inte mycket att sätta emot. I nuläget är det ingen som bryr sig om att kriget från början motiverades av Iraks massförstörelsevapen som ännu inte hittats". Längst ner på samma sida kan man dock läsa ett kort uttalande av Göran Persson, under rubriken "Världens ledare om utvecklingen i Irak". Denne håller fast vid sin kritik av att den USA-ledda invasionen skett i strid mot internationell lag: "– Att vi känner lättnad över att kriget tar slut och Saddams regim faller är mänskligt. Men att göra det i strid mot folkrätten får vi inte lindra kritiken mot. Ska det bli en värld där vi ser det ena slaget efter det andra ökar det spänningarna så att alla på ett eller annat sätt drabbas av ökad osäkerhet".

I Aftonbladet denna dag återfinns också ett porträtt av den pensionerade

generalen Jay Garner, som av president Bush utsetts till interim-president för Irak. Vidare kan man läsa om svårigheten för de svenska hjälporganisationerna att nå fram med hjälp till Irak, trots att personal och öronmärkta pengar finns. En helsida ägnas också åt exilirakier i Sverige, och deras "seger-ryra" över koalitionen intåg i Bagdad. Läsaren får möta familjen Alsaati i Akalla, som jublar och uttrycker sitt som det förefaller oreserverade stöd för invasionen av Irak.

En kontrasterande bild av arabvärldens reaktioner ger Staffan Heimerson, tidningens reporter i Damaskus. Rubriken sammanfattar det stämningssläge som Heimerson beskriver: "Nej, det är inte sant". Grannländer skräms av Iraks fall". Den vidhängande färgbilden talar också sitt tydliga språk: i fonden syns en tv-skärm med scenen där en amerikansk marinsoldat täcker Saddamstatyns ansikte med den amerikanska flaggan på Paradistorget. I förgrunden står en arabisk man som slagit händerna för ögonen. Bildtexten förtydligar budskapet: "Chockbilder. En jordanier i Amman kan inte fatta att bilderna från Irak är sanna. De blir för mycket för honom". Heimerson har talat med invånare i Syriens huvudstad Damaskus. Dessa uttrycker misstro och fasa över Bagdads befrielse, och pekar på att plundringar, kaos och överbelagda sjukhus är vad regimskiftet åstadkommit. Reportern citerar en man i Damaskus berömda basarer: "Jag kan tåla att Saddam störtas, sa Fawas Dakaeel, som sålde sandaler. Men synen av en marin-

soldat som lade den amerikanska flaggan över Saddams ansikte visar att amerikanerna är ockupanter. De vill stjäla helig arabisk mark".

MISSTRO MOT DEN USA-LEDDA INVASIONEN

Sammantaget kan man se att Aftonbladet avviker från de övriga tidningarna i sitt val att inte ha Saddamstatyns fall på sin förstasida den 9 april. Tidningen utmärker sig också genom att konsekvent argumentera för att bilderna av jublande irakier i medierna inte kan tas till intäkt för att det irakiska folket välkomnar den amerikanska krigsmakten eller för att kriget är över. Tidningens reporter Kim Riseth skriver visserligen att Bagdadborna jublar åt det amerikanska intåget, och här återfinns de propagandabetonade bilderna av irakier som välkomnar de amerikanska truppena med kyssar och öppna armar. Reportern betonar dock samtidigt att jublet enbart gäller de fattiga delarna av staden. I de rika kvarteren är gatorna folktomma. Han lyfter också fram ett uttalande av en amerikansk militärpolis som premierar en alternativ tolkning av glädjescenerna: " – De jublar väl mest för att de får saker gratis". Även Urban Hamid framhåller att det är "nästan kusligt folktomt" på Bagdads gator, och varnar för att de irakiska glädjeyttringarna delvis kan vara ett spel för gallerierna. I skuggan av tv-kamerorna och journalistuppåden ger många irakier uttryck för sorg och ilska över utsikten att tvingas leva under amerikansk och brittisk ockupation. Från den kurdiska

staden Erbil tecknar Mustafa Can också en dubbeltydig bild. Kurderna firar med skottsälvor och viftar med amerikanska flaggor framför journalisternas kameror, samtidigt som många uttrycker oro över att "USA kommer att styra Irak, liksom man styr resten av världen". Som enda tidning publicerar Aftonbladet ett fotografi som visar den kontroversiella, och för USA med negativ publicitet laddade, scenen där en marinsoldat täcker Saddamstatyns ansikte med stjärnbaneret. Jordaniern som håller för ögonen i fotografiets förgrund visar tydligt att detta amerikanska maktspråk är mer än han kan bära. Han får förkroppsliga den mistro och avsky som många i arabvärlden tycks känna inför USA och dess invasion av Irak. Stjärnbaneret i bakgrunden, som vecklats ut i hjärtat av Bagdad, blir ett konkret bildbevis på att farhågorna om amerikansk ockupation och nykolonialism knappast är helt gripna ur luften. Man kan till sist notera att Aftonbladet på ledarplats uttryckligen tar avstånd från Irakkriget och Bushregeringens doktrin om anfälls- och förebyggande syfte. "Dags att nedrusta" lyder rubriken. Ledarskribenten inskärper att det irakiska folkets glädje ingalunda bör tolkas som ett rättfärdigande av den USA-ledda invasionen: "[A]tt folket jublar över en fallen diktator betyder inte att de välkomnar amerikanska generaler". Man kritiserar också tv-stationerna för att utifrån bilderna av jublande irakier dra förhastade slutsatser om att "kriget i princip är över". Så är, inskärper man, inte fallet: "Kriget är långt

ifrån slut. Blodiga strider och stort lidande återstår innan lag och ordning råder i Irak". Artikeln varnar för att Nordkorea kan bli nästa konflikt, och argumenterar för att detta pekar på det orimliga i Washingtons upprustningspolitik: "Ställda mot varandra visar konflikterna i Irak och Nordkorea att det i längden är ohållbart med en strategi som bygger på militärt våld och preventiva krig". Till skillnad från övriga tidningar tar Aftonbladets ledarskribent således principiellt avstånd från den politik som motiverat den USA-ledda invasionen av Irak.

Avslutande diskussion

Alla fyra tidningar lyfter fram fällningen av Saddamstatyn i Bagdad som en stor nyhet, och tillskriver händelsen en avgörande historisk betydelse. Det är tydligt att den spektakulära statyfällningen perfekt motsvarar nyhetsmediernas behov av att förkroppsliga abstrakta historiska skeenden i anslående bilder. Rent faktiskt kan dock statyfällningen beskrivas som en pseudo-händelse. Militärt och politiskt saknar den betydelse, och som en mätare på det irakiska folkets attityder till den invaderande amerikanska krigsmakten likaså. Ändå är det omedelbara intrycket av det medieförmedlade skådespelet på Paradistorget att vi här bevittnar ett avgörande historiskt ögonblick i Irakkriget våren 2003. Tyrannen faller tungt och oåterkalleligen till marken. Saddam Hussein själv må vara spårlöst försvunnen, men när den amerikanska

militären sliter hans bronsgjutna alter ego i stycken tycks ingen längre göra skillnad mellan symbol och verklighet. "Här faller Saddam!" försäkrar journalisterna sig själva och omvärlden. Av irakiernas glädje att döma är befrielsen av Irak ett faktum, och krigsmotståndarna överbevisade om rättfärdigheten i denna militära invasion.

Som så ofta är fallet med "avgörande historiska ögonblick" fångade i ikoniska nyhetsbilder, kan dock statyfällningen betyda olika saker beroende på vem som tolkar och från vilka utgångspunkter. Den symboliska innebörden är ingalunda given, utan i själva verket tillskriver de olika tidningarna bronsdiktatorns fall på Paradistorget olika betydelser.

Expressen beskriver händelsen som en militär och politisk vändpunkt i Irakkriget. I andan av rubriker som "Slutet" och "Seger" framhåller tidningen Saddamstatyns fall som en bekräftelse på att Bagdad och i förlängningen hela Irak har befriats, och att kriget är slut. Även Svenska Dagbladet premierar en tolkning av statyfällningen som att den faktiskt markerar slutet på kriget och visar att de amerikanska trupperna hyllas som befriare av det irakiska folket. Dagens Nyheter däremot betonar att den irakiska glädjen på Paradistorget är blandad med oro och missnöje över den amerikanska krigsmaktens invasion. Tidningen inskärper också att detta enskilda skådespel knappast ger någon representativ bild av vare sig krigsutvecklingen eller stämningarna i landet som helhet. Aftonbladet har valt att inte uppmärks-

samma statyfällningen på sin förstasida, vilket kan tolkas som att tidningen tonar ned händelsens nyhetsvärde och historiska betydelse. Inne i tidningen betonar man, i likhet med Dagens Nyheter, att glädjescenerna bör tas med en nypa salt. Bortom Paradistorget och den fattiga stadsdelen Saddam city är det "kusligt folktomt" på Bagdads gator, och många irakier talar i enrum om brittisk och amerikansk ockupation.

Det är också intressant att se närmare på hur de olika tidningarna skildrar själva störtandet av statyn. Hur hanterar de den politiskt och symboliskt laddade frågan om på vems initiativ den amerikanske krigsmakten ryckte in och verkställde fällningen av bronsdiktatorn? Svenska Dagbladet tecknar i detta avseende en bild av enighet och samförstånd mellan irakier och amerikanska soldater. Tidningen inskärper att dessa "tillsammans" störtade statyn, och antyder att "det nog så ovanliga samarbetet" mellan Bagdadbor och amerikanska marinsoldater är en talande symbol för hela Irakkriget. Expressen framställer också saken som att de amerikanska trupperna agerade på inbjudan av de församlade irakierna. Dessa "verkade snabbt inse att det krävdes kraftigare doningar för att få ner belätet", och gav därmed enligt tidningen klartecken för den amerikanska insatsen. Även Dagens Nyheter ger – i likhet med Expressen mer indirekt än Svenska Dagbladet – intryck av ett samarbete mellan amerikaner och irakier, initierat av de senare. Här framhålls att statyn "fälldes med amerikansk

hjälp”, och på ett annat ställe att marinkårssoldater ”bistod” irakierna att riva statyn. Aftonbladet däremot slår fast att det var ”USA-soldater” som drog omkull statyn. Till skillnad från de övriga tidningarna undviker man därmed att sätta in händelsen i en tolkningsram av endräkt mellan amerikaner och det irakiska folket.

Frågan om den amerikanska krigsmaktens roll på Paradistorget den 9 april är central, då den får avgörande konsekvenser för hur denna ”ikoniska” och ”symboliska” nyhetshändelse egentligen ska tolkas. Är det en maktdemonstration där supermakten självsvåldigt tar över styret och hänvisar irakierna till rollen som applåderande åskådare? Eller är statyfällningen en symbol för irakiernas nyvunna frihet; ett tecken på enhet och samförstånd mellan USA och det irakiska folket? I synnerhet är det ett moment i störtandet av statyn där budskapet om ”befrielse” hotar att överskuggas av associationer till ”ockupation”: scenen där två amerikanska soldater kröner Saddamstatyn med stjärnbaneret. Även om denna incident sannolikt hade ett betydande pr-värde för den amerikanska krigsmakten när det gällde hemmaopinionen, tenderade den att uppfattas som en imperialistisk maktdemonstration i den internationella opinionens, och inte minst arabvärldens, ögon. Därför att det intressant att notera att de studerade tidningarna, med Aftonbladet som tydligt undantag, i praktiken osynliggör detta symboliskt och politiskt laddade ögonblick i den ”historiska” händelsen på Paradistorget

denna dag. I efterhand, med facit på hand, skulle man kunna argumentera för att just denna scen faktiskt bättre än något annat förkroppsligar – och förbådar – de explosiva motsättningar som i realiteten präglade hela det USA-ledda krigsföretaget. Den visar hur farligt nära rollen som befriare ligger den som ockupant och förtryckare. Irakierna tvingas passivt åse hur en främmande makt inte bara tar över rollen som regimstörtare utan därtill hissar stjärnbaneret i hjärtat av den irakiska huvudstaden – erövrarens klassiska sätt att visa vem som nu bestämmer.

Svenska Dagbladet berör dock endast händelsen kort i en bildtext: ”Tidigare hade en amerikansk soldat lagt den amerikanska flaggan över statyns ansikte”. Expressen kommenterar över huvud taget inte incidenten. Tidningen har visserligen publicerat en bild som visar en irakisk man som står på statyns sockel och håller upp stjärnbaneret. Bilden är dock förhållandevis liten, och har knappast samma politiska sprängkraft som scenen med amerikanska soldater som täcker över den forne irakiske härskarens ansikte med sin egen nations flagga.

Dagens Nyheter däremot beskriver incidenten på sin förstasida. Frilansjournalisten Åsne Seierstad lyfter fram irakier som vid anblicken av amerikaner som hissar segerflaggan på Paradistorget påtalar den motsättning som finns inbyggd inte bara i statyfällningen utan hela det USA-ledda krigsföretaget: ”– De har ingen rätt, säger en man. Vi är i Irak, inte i Amerika. – Det är vi

irakier som borde göra oss kvitt Saddam Hussein, men vi låter amerikanerna göra det, suckar en annan". Aftonbladet är dock den enda tidningen som publicerar en bild av den kontroversiella händelsen, stort uppdraget. Budskapet om ockupation är starkt betonat i tidningens inramning. Dels finns det uttryckt i själva bilden, genom den jordanier som demonstrativt visar sin avsky och misstro inför tv-bilderna av stjärnbaneret som hissas i hjärtat av Bagdad. Dels förstärks det också i rubrik och bildtext – "Nej, det är inte sant", "Chockbilder" – liksom i brödtexten. Här lyfts ett flertal röster från arabvärlden fram, vilka explicit utpekar amerikanerna som ockupanter.

Man kan också notera betydande skillnader mellan tidningarna i hur de framställer reaktioner i arabiska medier på Bagdads fall. Rubriken "Jubelbilder även i arabisk tv" är talande för Svenska Dagbladets rapportering. Tidningen nämner ingenting om eventuell USA-kritik i arabiska medier. Rubriken i Dagens Nyheter däremot kontrasterar skarpt mot den i Svenska Dagbladet: "Arabiska medier talar om kolonialism". Här lyfter tidningen fram ett flertal arabiska kommentatorer som kritiserar den amerikanska krigsmakten för "kolonialism" och "imperialism". Expressen noterar inte någon uttalad kritik mot USA i arabiska medier. Tidningens reporter fokuserar i stället rykten som cirkulerat i arabiska tidningar om vad som hänt med den forne diktatorn. "Saddam fick gå efter uppgörelse" lyder symptomatiskt nog

rubriken. Aftonbladets reporter konstaterar i sin bevakning av arabiska medier att Al Jazeera sänt ut hälsningen: "God morgon alla Bagdadbor. Nu har vi blivit ockuperade". Vidare noterar han att kanalen uppmanat Bush och Blair att stoppa "den pågående israeliska slakten på palestinier". Andra arabiska medier har ställt frågan vad som kommer att hända med de irakiska fångarna och påtalat att det rörde sig om några hundra, inte tusentals personer som firade i Bagdad.

Ett gemensamt drag för alla fyra tidningar är att bilderna i mycket hög grad än texterna hårddrar det pro-amerikanska budskapet om unisont irakiskt jubel över de amerikanska truppernas intåg. Där texterna nyanserar och komplicerar detta budskap, visar fotografierna entydiga glädjescener med irakier som kysser, omfamnar och ger blommor till de amerikanska och brittiska soldaterna. Samtliga tidningar har också stora närbilder på hur den irakiska "folkmassan" sparkar och slår på den fallna bronsdiktatorn i starka känsloutbrott. Det är scener som ger intryck av att irakierna trots allt spelar huvudrollen i avsättningen av den forne diktatorn. Den avgörande fråga som detta väcker är förstas hur de motstridiga budskapen i text och bild uppfattas av läsaren. Finns det en risk att bildernas mer direkta och anslående propagandabudskap har större genomslagskraft än texterna när det gäller att forma våra intryck och tolkningar av historiska nyhetshändelser? Det är förvisso en fråga som bara kan besvaras empiriskt, på

grundval av faktiska publikstudier. Men den är ändå värd att väckas, inte minst för att det i hög grad saknas forskning på området, och för att nyhetsredaktionerna ännu inte tycks ha samma rutiner för kritisk prövning vad gäller publicering av bilder som av texter.

Slutligen är det intressant att notera att ingen av tidningarna i detta sammanhang lyfter fram eller påminner om att operation "Befria Irak" ägt rum i strid mot folkrätten. Enda gången folkrätten förs på tal sker det indirekt i samtliga fyra tidningar, då man citerar statsministern Göran Perssons kommentarer om Bagdads fall. Snarast är tendensen, med undantag för Aftonbladet, att tidningarna på både nyhets- och ledarplats helt bortser från den juridiska legaliteten till förmån för det moraliska argumentet. Enligt detta synsätt visar det irakiska folkets jubel att det var moraliskt rätt att invadera Irak och avsätta Saddam Hussein. Denna legiti-

merande tolkningsram är framför allt tydlig i Expressen och Svenska Dagbladet. Det är också i dessa två tidningar som de historiska analogierna spelar en framträdande roll. Genom att associera händelserna på Paradistorget den 9 april med krossandet av nazismen 1945 och Sovjeddiktaturens fall 1989-1990 sätter man in Irakkriget i ett förenklat böjningsmönster där demokrati står mot diktatur, gott mot ont, folket mot enväldshärskaren – och där USA självklart representerar den positiva polen. Det är med andra ord ett narrativ som utesluter möjligheten av att supermakten skulle kunna förknippas med ockupation, förtryck, våld och övergrepp. Om inte annat visar fångelse-skandalen i Abu Ghraib som nådde publicistisk stormstyrka ganska exakt ett år efter de amerikanska truppernas intåg i Bagdad på begränsningen i denna typ av historiskt dubbelseende.

Propagandakriget i backspegeln

Svenska mediers bevakning av Irak-kriget våren 2003 skilde i ett betydelsefullt avseende ut sig från bevakningen av tidigare krig: de ifrågasatte denna gång öppet sin förmåga att alltid kunna genomskåda de krigförande parternas propaganda. Svenska journalister uppmanade därför publiken att vara kritisk, ifrågasättande och jämföra uppgifter. De tycktes ha lärt sig läxan från Gulfkriget 1991, då nyhetsmedierna i hög grad förvandlades till redskap för den ena krigförande partens propaganda. Denna gång förberedde de svenska nyhetsmedierna sin publik flera veckor före krigsutbrottet med diskussioner och råd om hur man kan undgå att bli duperad av parternas propaganda. När kriget brutit ut fortsatte redaktionerna att aktivt föra en diskussion om propagandans roll i krigsrapporteringen, med inlägg från egna journalister, militära experter och medieforskare. Expressen lanserade en stående varningsruta med rubriken "Läs, lyssna och titta – kritiskt". Tidningen betonade här att alla

parter i konflikten försöker påverka medierna, och att denna påverkan "är svår att värja sig emot". Läsaren uppmanades därför att vara försiktig med all information och medveten om att propagandakriget pågår.

De svenska nyhetsredaktionerna gav på så vis tittarna och läsarna inblick i det egna arbetet, med svårigheten att värdera uppgifter och ge en rättvisande bild av händelseutvecklingen under pågående konflikt. Man kan anta att dessa journalistiska förbehåll spelade en betydelsefull roll för nyhetspublikens sätt att förhålla sig till den information som publicerades, i så måtto att man faktiskt läste och lyssnade med skärpt vaksamhet. Det gör sannolikt skillnad om reportern slår fast att "så här är det" jämfört med den mer prövande attityden "så här kan det vara", som DN-journalisten Mats Holmberg framhåller i en krönika.¹⁶⁶ Samtidigt finns det dock en risk att varningsorden fungerar som brasklappar, där nyhetsredaktionerna avhänder sig ansvaret för

---

166. Holmberg (2003).

de uppgifter man publicerar. I viss mån innebär det onekligen att journalistiken flyttar över det källkritiska ansvaret på publiken, och i samma rörelse ger sig själv frikort att sprida osäkra uppgifter.

Nytt för den svenska nyhetsförmedlingen från Irakkriget 2003 var också att både tidningar och tv hade inhyrda, arabiskspråkiga kommentatorer som dagligen följde och sammanfattade vad som sagts i arabiska medier. Det var ett medvetet försök att motverka ensidigheten i urvalet av källor, och förmedla "det arabiska perspektivet" på Irakkriget. Även detta grepp bidrog sannolikt till att öka nyhetspublikens kritiska medvetenhet om det pågående propagandakriget, eftersom olika versioner kunde ställas mot varandra. Det var ett viktigt komplement för att balansera perspektiven på konflikten, inte minst som en motvikt till den officiella amerikanska mediebild. Ändå kan man argumentera för att de svenska redaktionerna i praktiken marginaliserade arabvärldens röster, genom att särbehandla dessa som partsinlagor från den "andra" sidan. Ordinarie nyhetsartiklar och nyhetsinslag dominerades av officiella amerikanska källor – politiker, militärer och medier – och följaktligen av amerikanska intressen och värderingar, utan att detta rubricerades som "det amerikanska perspektivet". Bevakningen av arabiska nyhetsmedier däremot avskildes som en punkt för sig, vid sidan av själva nyhetsrapporteringen, och man betonade att detta var konflikten sedd från en arabisk synvinkel.

Sammantaget vittnar dessa nya inslag i svenska nyhetsmediers bevakning av Irakkriget 2003 om att det finns en ökad medvetenhet hos journalister om propagandans betydelse i modern krigsföring. Inte minst har man blivit medveten om enögdheten, för att inte säga etnocentrismen, i att enbart förlita sig på västliga och framför allt amerikanska källor om man vill ge en rättvisande bild av en mångsidig konflikt. De svenska redaktionernas åtgärder, med varningsord och inhyrda arabiskspråkiga tolkar, är en hedervärd ansträngning att försöka upprätthålla nyhetsjournalistikens trovärdighet i en svår situation av press och påverkansförsök. Samtidigt kan man fråga sig om inte dessa åtgärder främst var av kosmetisk karaktär, i så måtto att de inte tycks ha inneburit att man i *grunden* förändrade något i den egna nyhetshandlingen och sättet att värdera källor. Vid sidan av de principiella förbehållen tycks inte de svenska redaktionerna ha utvecklat metoder för att i praktiken kunna motverka påverkansförsök. Mina fallstudier visar att den amerikanska krigsmaktens propaganda trots allt fick ett betydande genomslag i svenska tidningar och tv-nyheter, och att dominansen för att amerikanska källor och synsätt fortfarande präglar den ordinarie nyhetsförmedlingen.

POLARISERING MELLAN ONT OCH GOTT

Den amerikanska krigsmakten fick framgångsrikt ut sitt budskap genom att använda den klassiska krigspropa-

gandans centrala grepp – polarisering, personifiering och demonisering. Det är en påtagligt bipolär bild av krigets kontrahenter som framträder i det analyserade materialet. Irakierna utmålas som svekfulla våldsverkare, i kontrast till de amerikanska truppernas civiliserade och humana hjältemod. Al Jazeera:s uppvisning av tillfångatagna och döda koalitionsoldater fick en tydlig proamerikansk inramning i svenska nyhetsmedier. Man betonade att förevisningen stred mot Genèvekonventionens föreskrifter att krigsfångar inte får visas upp under förnedrande former. Därmed gav man den amerikanska sidan tolkningsföreträde, vars motpropaganda gick ut på att betona det rättsligt och moraliskt förkastliga i den irakiska sidans agerande. Högt uppsatta amerikanska företrädare som försvarsminister Rumsfeld och president Bush fick därtill på framskjuten plats inskräpa bilden av den egna krigsmakten som human och civiliserad i kontrast till irakiernas brutalitet. Genom att framhålla bilderna som bevis för motståndarens besinningslösa våld kunde den amerikanska sidan stärka sina argument för kriget: den farliga regimen måste störtas och massförstörelsevapnen hittas och förstöras. Bilden av USA som civilisationens försvarare gentemot barbariet, som konflikten "goda" part i förhållande till den "onda" irakiska motståndaren lanserades här med betydande framgång.

Nyheten om fritagningen av den amerikanska soldaten Jessica Lynch fick ett avsevärt genomslag i svenska nyhets-

medier. Samtliga tidningar som ingår i denna studie, och SVT's Rapport uppmärksammade nyheten, och förmedlade utan några mer uttalade kritiserade reservationer den amerikanska militärens version av händelsen. En Hollywood-patriotisk paketering av Lynch-storyn slår igenom markant i de svenska nyheterna: en hjältemodig räddningsaktion av amerikanska elitsoldater, en av de "våra" bakom fiendens linjer har hämtats "hem", familjens lycka över en förlorad dotters återkomst. I likhet med med storsäljande krigsfilmer som *Saving Private Ryan* och *Black Hawk Down* handlar berättelsen om Jessica Lynch ytterst om att demonstrera den amerikanska militärens duglighet och styrka. Det centrala temat i alla dessa tre berättelser är hjältemodet hos de amerikanska soldaterna som med beundransvärt hög stridsmoral uppfyller det militära credot att aldrig lämna en fallen kamrat bakom sig. Meniga Jessica Lynch fick, i rollen som hjälplös kvinna i nöd, bilda fond för en spektakulär uppvisning av den amerikanska krigsmaktens potens. Återigen ställs de amerikanska soldaternas ärbardhet mot irakiska mörkermän som rövat bort en oskuldsfull flicksoldat.

När det gäller Bagdads fall dominerades de svenska tidningarna av bilder av jublande irakier som välkomnade koalitionsoldaterna. Symboliskt tycktes statyns fall och folkmassans jubel legitimera president Bushs beslut att gå i krig. Bilden av de brittiska och amerikanska soldaterna som goda hjältar och det irakiska folkets befriare inpräntades.

Texterna däremot komplicerar och nyanserar i hög grad denna bild, tydligast i Dagens Nyheter och Aftonbladet. Här varnar man för att de irakiska glädjeyttringarna delvis kan vara ett spel för gallerierna, och att många irakier i skymundan uttrycker oro och missnöje över den amerikanska invasionen. Aftonbladet argumenterar konsekvent för att bilderna av jublande irakier kan inte tas till intäkt för att det irakiska folket välkomnar den amerikanska krigsmakten eller för att kriget är över. Expressen och Svenska Dagbladet däremot tenderar att ge en övergripande bild av Bagdads fall som att det faktiskt markerar slutet på kriget, och att det irakiska folkets glädje överbevisar alla krigsmotståndare om rättfärdigheten i den USA-ledda invasionen av Irak.

Fotografierna förmedlar i samtliga tidningar ett mer entydigt och proamerikanskt budskap än texterna. I den irakiska huvudstaden mottar invånarna, av bilderna att döma, de amerikanska trupperna med leenden, vinkningar, tummen upp, omfamningar och kyssar. Där texterna i varierande grad strävar efter att motverka intrycket av Bagdads fall som en definitiv amerikansk seger – militärt, politiskt, opinionsmässigt – i Irak är det just en sådan tolkning bilderna premierar. Man kan åtminstone ställa frågan om inte de mer finstilla förbehållen riskerar att överskuggas av de rubriker, ingresser och stort uppdagna färgbilder som i mycket förmedlar ett proamerikanskt glädjebudskap. Det är också värt att framhålla att ingen av tidningarna i detta sammanhang

poängterar att operation "Befria Irak" ägt rum i strid med folkrätten.

Sammantaget pekar samtliga av undersökningens fallstudier på att de svenska nyhetsmedierna aldrig utmanade det grundläggande amerikanska perspektivet på vem som är konflikten "goda" och "onda" part, och vilken sida som förtjänar våra sympatier.

PERSONIFIERING OCH DEMONISERING

En viktig aspekt av krigspropagandan handlar om personifiering. I viss mån kan det röra sig om att ge den egna sidan ett mänskligt ansikte, som i fallet med Jessica Lynch. Det var givetvis en framgång för den amerikanska krigsmaktens mediestrateger att publicer runt om i världen associerade Irakkriget med bilden av en tilldragande amerikansk hjälting och de soldater som riskerade sina liv för att rädda henne. Men framför allt är ett av propagandans mest centrala inslag att demonisera motståndarsidan. En renodlad fiendebild är viktig för att övertyga opinionen om nödvändigheten av att gå i krig, och få krigsmålen att framstå som konkreta och uppnåeliga. Liksom under Gulfkriget 1991 sökte den amerikanska krigsmakten inpränta bilden av Saddam Hussein som blodtörstig massmördare – en ny Hitler eller Stalin – för att övertyga den amerikanska hemmapubliken och världsoptionen om rättfärdigheten i den USA-ledda invasionen i Irak 2003. Att denna strategi var framgångsrik visar den stora uppmärksamhet som svenska – och internationella – nyhets-

medier ägnade fällningen av Saddamstatyn på Paradistorget den 9 april 2003. Trots att de officiellt deklarerade målen med invasionen var att hitta de beryktade massförstörelsevapnen och etablera ett demokratiskt styre i landet, gav medierna intryck av att störtandet av en bronsstaty på ett torg i Bagdad var den självklara höjdpunkten och slutmålet på operation "Befria Irak". Propagandastrategin att konkretisera krigsmålen i en ond fiendegestalt spelar uppenbarligen i händerna på nyhetsmediernas behov av förenklade och slagkraftiga symboler. "Här faller Saddam!" utropade journalisterna och misstog därmed inte bara en bronsgjuten avbild för den fysiske diktatorn, utan bekräftade också den amerikanska krigsmaktens pr-version av invasionen som en aktion riktad direkt mot Saddam Hussein, den förkroppsligade ondskan.

PROPAGANDA STRATEGER PÅ OFFENSIVEN

Det faktum att den amerikanska krigsmaktens propaganda fick ett betydande genomslag i de svenska nyhetsmediernas bevakning av Irakkriget 2003 kan knappast förklaras med att svenska journalister är partiska eller medvetet skulle ha favoriserat den amerikanska sidan i konflikten. Snarare beror det på att de mer eller mindre oreflekterat följer redaktionella arbetsrutiner och traditionell nyhetsvärdering. De svenska nyhetsredaktionerna tycks, som

sagt, ha svårigheter att utveckla effektiva motåtgärder mot propagandan i modern krigsföring. Det är en allvarlig brist, eftersom journalistiken mer än någonsin behöver medvetna strategier för att kunna hantera allt skickligare och mer sofistikerade propagandastrategier. I en studie av Kosovokonflikten 1999 konstaterar en grupp forskare att militärer och regeringar idag i allt högre grad agerar proaktivt. De har stärkt sin kontroll över mediernas innehåll genom aktivt förse nyhetsredaktionerna med propagandamaterial som för ut det egna budskapet. I samband med att USA engagerade sig i Kosovokonflikten intensifierades propagandakriget snabbt:

Supermakten mobiliserade tillsammans med sina allierade alla tillgängliga propagandaresurser för att styra mediebevakningen i önskad riktning, främst genom att gripa det politiska och militära initiativet samt att förse medierna med material som understödde den bild av kriget som man önskade förmedla. Detta underlättades av det ökade tempot i nyhetsrapporteringen och nedprioriteringen av analys och källkritik till förmån för snabb förmedling av det material och den information som journalisterna "serverades".¹⁶⁷

Den amerikanska krigsmakten tillämpade denna offensiva mediestrategi även under Irakkriget 2003. En brittisk studie visar att Pentagon i mycket högre grad än det brittiska försvarsministeriet hade ett samordnat och omfattande

---

167. Nohrstedt m.fl. (2002), s. 118.

program för vad man betecknade som "informationskriget" i samband med konflikten i Irak.¹⁶⁸ Det amerikanska försvarshögkvarteret prioriterade behovet av att influera både den globala opinionen och den amerikanska hemmapubliken, och såg inbäddningen av journalister med koalitionsstrupperna som central för denna strategi.¹⁶⁹ Syftet med denna offensiva mediehantering var förstas, som de brittiska forskarna skriver, att hålla journalisterna sysselsatta med bilder och berättelser som för ut ett proamerikanskt budskap:

Från Pentagons perspektiv var den avsedda journalistiken inte en journalistik som skulle undersöka orsakerna till kriget eller argumenten för det. Det var en journalistik designad för att hålla den allmänna opinionen på de amerikanska styrkornas sida, och minimera möjligheten till analys eller kritik av policy, politik eller krigets orsaker.¹⁷⁰

Ett grepp som den amerikanska krigsmakten utvecklade i samband med Irakkriget 2003 var också att ta hjälp av Hollywood för att mer effektivt kunna sälja in sitt budskap till de dramatörstade nyhetsmedierna. Genom att stöpa sina bilder och berättelser från Irakkriget i den fiktiva underhållningens beprövade format – vilket Jessica Lynch-storyn är ett skolexempel på – skapade det ame-

rikanska försvarshögkvarteret vad en amerikansk forskare har kallat en ny mediegenre: "militainment".¹⁷¹

JOURNALISTIKENS

PRINCIPER OCH PRAKTIK

En av de mest avgörande faktorerna när det gäller journalistikens möjligheter att motverka propaganda, och behålla initiativet i nyhetsförmedlingen, är tillgång till förstahandsinformation. Att ha egna journalister på plats som kan bevaka konflikten direkt ökar möjligheterna till källkontroll och oberoende vinklar. Under kriget i Irak våren 2003 hade svenska nyhetsmedier få medarbetare på plats i landet. Aftonbladet var det enda mediet som hade en inbäddad journalist, Peter Kadhammar, som följde med koalitionsstrupperna. Ingen svensk reporter fanns kvar i Bagdad efter krigsutbrottet. I stället förlitade man sig på frilansande journalister som trotsade faran och stannade i den irakiska huvudstaden: norskan Åsne Seierstad, Urban Hamid och den amerikanske stringern Bob Graham.¹⁷² De svenska nyhetsmediernas egna korrespondenter fanns i länder utanför Irak, och baserade främst sina rapporter på material från olika nyhetsbyråer.¹⁷³ Detta bidrar till att förklara det faktum att amerikanska officiella källor fortsatte att dominera nyhetsförmedlingen från Irakkriget,

168. Lewis m. fl. (2003), s. 9.

169. Ibid., s.10.

170. Ibid., s. 12.

171. Andersen (2004).

172. Nordström (2003), s.16

173. Riegert & Johansson (2003), s.7.

och att de svenska nyhetsredaktionerna inte mer framgångsrikt förmådde stå emot de amerikanska påverkansförsöken.

Samtidigt är det viktigt att framhålla att de svenska nyhetsredaktionerna i flera fall gjorde en föredömlig insats när det gällde att balansera falsk eller överdriven information. Detta framför allt genom att hålla fast vid journalistikens grundprinciper: se till att få fakta rätt, hör båda sidor och avstå från att publicera spekulationer och rykten. Ett exempel är DN-journalisten Per Jönssons intervjuer med invånare i den jordanska huvudstaden Amman, där de får kommentera Al Jazeera:s bilder av döda och tillfångatagna koalitionsoldater. Jordaniernas förhållandevis positiva reaktioner ger en motbild till den amerikanska krigsmaktens försök att framställa det irakiska propagandautspelet som ett klumpigt och missriktat övertramp. Man kan också framhålla TV4:s *Nyheterna*, som är det svenska nyhetsmedium som mest sakligt förmedlar nyheten om Al Jazeera:s bildpublicering. *Nyheterna* håller sig här till kända fakta, och avstår från att dra några växlar på bildernas budskap om framgångar för irakierna och bakslag för USA. När det gäller Bagdads fall den 9 april breddar Aftonbladets korrespondent Staffan Heimer-son perspektiven genom att lyfta fram röster från Syriens huvudstad Damaskus. Dessa syriers misstro mot vad de ser som en amerikanska ockupation av Irak balanserar bilden av unisont jubel över koalitionen intåg i Bagdad. Repor-

tern Per Jönsson ifrågasätter i Dagens Nyheter också uttryckligen tillförlitligheten i bilderna av jublande irakier. I fallet med fritagningen av Jessica Lynch kan man slutligen peka på att två av televisionens nyhetsprogram, TV4:s *Nyheterna* och SVT:s *Aktuellt*, faktiskt helt avstod från att förmedla denna proamerikanska "feel-good"-berättelse.

Detta är några exempel – de kunde göras fler – på att nyhetsredaktionerna med förhållandevis enkla medel kan försvara sin trovärdighet, trots krigsjournalistikens svåra förutsättningar. Det handlar som synes om att omsätta professionens principer i praktiken, och hålla hårt på kontroll och redovisning av källor. Valet står inte mellan att antingen överge principerna eller helt avstå från att publicera information, som vissa debattörer framställt saken. Svenska Dagbladets utrikeschef Lars Ryding konstaterar i en krönika att de svenska mediernas militära analyser av Irakkriget 2003 för det mesta var felaktiga och ibland urartade till "sagoartade fantastier". "Sällan har så många haft så fel om så mycket", lyder talande nog rubriken. Ändå försvarar Ryding mediernas spekulativa rapportering med argumentet att valet står mellan att publicera eller abdikera:

Ingen läsare skulle acceptera en notis på förstasidan som sa att "det pågår ett krig i Irak. Vi kan inte vara säkra på vad som händer och ber därför att få återkomma i höst om förloppet klart".¹⁷⁴

---

174. Ryding (2003).

Mot detta kan man argumentera för att nyhetsredaktionerna i realiteten står inför ett helt annat och mer subtilt val: vilka uppgifter man ska publicera och vilka inte, på vilka grunder och framför allt hur man ska göra det – med vilka källor, perspektiv och bilder.

PROPAGANDANS BETYDELSER

Vad betyder det då för den svenska och internationella opinionsbildningen, och för Irakkrigets utgång, att den amerikanska krigsmakten tycks ha utkämpat "informationskriget" med sådan framgång? Något kvalificerat svar kan knappast ges inom ramarna för denna studie. Man kan dock anta att det skulle vara svårt att påvisa att de fall som studien tar upp skulle ha haft några direkta påverkans effekter på den svenska politiska opinionen under kriget. Därmed inte sagt att den svenska publiken skulle vara oemottaglig för dessa försök att skapa positiva känslor inte bara kring själva det amerikanska krigsföretaget utan mer generellt för amerikanska ideal och värderingar. Mycket tyder på att de viktigaste effekterna av propagandas mytskapande bilder och berättelser är de långsiktiga – deras återverkningar på våra övergripande kulturella föreställningar.¹⁷⁵

Det förefaller också rimligt att anta att dessa amerikanska påverkansförsök i första hand var avpassade för den amerikanska publiken, och därför sannolikt var mest verkningsfulla på hemmaplan.

Jessica Lynch-storyn gjorde uppenbarligen ett djupt intryck på många amerikanska nyhetskonsumenter, och förmådde höja nationens patriotiska temperatur i ett kritiskt läge för koalitionen. Även om den amerikanska krigsmakten kanske förlorade i trovärdighet när det visade sig att Lynch-storyn inte höll vad den lovade, överskuggade propagandavinsten vid det aktuella tillfället den påföljande kritiken.¹⁷⁶ Samma sak kan förmodligen sägas om jubelscenerna från Bagdad: även om de i efterhand har ifrågasatts fungerade de vid tidpunkten för sin publicering som ett starkt känslomässigt rättfärdigande av kriget.

Bilderna av döda och tillfångatagna amerikanska soldater aktualiserar ett ständigt närvarande dilemma för krigets propagandastrateger. De kanske inte säger något om krigets militära styrkeförhållanden – men kan de inte indirekt påverka krigsutgången genom att undergräva hemmapublikens stöd för kriget? Detta är en föreställning som ofta upprepas i mediala och politiska sammanhang. Så fort bilder av döda och skadade amerikanska soldater kommer på tal, spekulerar man i att de riskerar att sänka krigsmoralen hos den amerikanska allmänheten och ytterst tvinga till politisk och militär reträtt. Faktum är dock att forskningen inte kunnat belägga något sådant samband. Under Vietnamkriget, som ofta åberopas i detta sammanhang, gjordes en

175. Hallin & Gitlin (1994).

176. Eviatar (2003), s. 20.

opinionsundersökning 1967 där en majoritet av de tillfrågade amerikanerna uppgav att bilder av döda amerikanska soldater *ökade* deras stöd för krigsföretaget.¹⁷⁷ Förvisso har militär och myndigheter alltid varit restriktiva med bilder som visar förluster bland de egna trupperna, eftersom de onekligen har potentialen att oroa publiken. Under första världskriget förbjöd den amerikanska regeringen publicering av bilder som visade döda amerikanska soldater. Under såväl första och andra världskriget som Vietnamkriget föreskrev man också att sårade soldater inte fick visas under omständigheter som kunde kasta tvivel över deras chanser till tillfrisknande. Följaktligen framställde i princip alla sådana bilder skadade amerikanska soldater när de blir ompysslade av fältsjukvårdare, transporteras till sjukhus eller är konvalescenter i sjukhussängen.¹⁷⁸

Samtidigt har det alltid funnits en medvetenhet om att en alltför uppbygglig och idealiserande bildpolitik också riskerar att demoralisera hemmapubliken. Dels eftersom förlusterna inom familjer och grupper efter hand som kriget pågår konfronterar allt fler människor med krigets realitet i form av döda och lemlästade kroppar. Dels också eftersom hemmafronten riskerar att underskatta krigets allvar och den gemensamma uppoffring som krävs för att vinna. Under andra världskriget

upphävde exempelvis president Franklin D. Roosevelt förbudet mot att visa fotografier av amerikanska förluster. Han gav klartecken för bildtidningen *Life* att i september 1943 publicera George Strocks numera berömda bilder av döda amerikanska marinsoldater i sanden på Buna Beach, Nya Guinea. Detta eftersom han befarade att den amerikanska publiken inte insåg allvaret i det offer som trupperna på andra sidan Atlanten gjorde. Även om vissa läsare blev upprörda och menade att dessa bilder demoraliserade hemmapubliken, var en majoritet av reaktionerna hos läsekretsen uppskattande. En ledarskribent i *Washington Post* skrev att det var på tiden att myndigheterna behandlar amerikanska medborgare som vuxna människor, och att dessa fotografier "kan hjälpa oss förstå vilka uppoffringar som ligger bakom de segrar vi vunnit".¹⁷⁹

Ett mer aktuellt exempel är de ofattbart grymma bilderna på stympade och brända lik efter civila amerikaner i Irak, som onsdagen den 31 mars 2004 kablades ut över världen. Efter ett bakhåll mot två stadsjeepar i staden Fallujah, väster om Bagdad, stack en folkmassa fordonen i brand. En av de förkolnade kropparna sparkades av den jublande folksamlingen, medan en annan släpades i fötterna efter en bil längs gatan. Andra bilder visade avslitna kroppsdelar som kastats upp i en telefonledning,

---

177. Roeder, 1993, s. 136.

178. Roeder, 1993, s. 95.

179. Roeder, 1993, s.14.

och brända kroppar som hängts upp från stadens broar. Man kan anta att avsikten från irakiernas sida med att sprida dessa bilder var att skicka ett avskräckande budskap till USA och omvärlden: detta är gränslösheten i vårt hat och vrede mot de amerikanska trupperna och deras ockupation av Irak. Lämna landet eller ni kommer att brännas, torteras, slitas i stycken och skändligen hängas ut inför världens tv-kameror. "Fallujah är en kyrkogård för amerikaner" stod det på ett pappersark som en irakier höll upp framför kameran, och folkmassan skanderade anti-amerikanska slagord.¹⁸⁰

Bushregeringen å sin sida gick snabbt ut och deklarerade att USA inte tänkte låta sig skrämmas till reträtt. Paul Bremer, den amerikanska regeringens högste representant i Irak, tog tillfället i akt att inskräpa retoriken om en kraftmätning mellan ont och gott: "Händelserna i Fallujah är ett dramatiskt exempel på den pågående kampen mellan mänsklig värdighet och barbarism". Den amerikanska ledningen vinnlade sig uppenbarligen om att övertyga världen om att de brutala angreppen ingalunda fick USA att vackla, utan tvärtom svetsade samman nationen ytterligare kring missionen att bringa civilisation och demokrati till denna ondskans axelmakt. Även den demokratiska presidentkandidaten John Kerry uttalade sitt stöd för företaget: "Före-

nade i sorg, så förenas vi också i en beslutsamhet att inte låta vår fiende segra".¹⁸¹

Av vissa intervjuer att döma, publicerade i svenska och amerikanska tidningar, förefaller det också som att de makabra bilderna stärkte åtminstone delar av den amerikanska hemmapubliken i deras stöd för Bushregimens Irakpolitik. En kvinna som förlorat sin son i en attack i Irak, förklarar att hon litar på Bush och har stärkts i övertygelsen att "om vi slutar slåss för ett demokratiskt Irak så kan det komma att leda till än mer förstörelse inom USA". Hon framhåller också oro för att Bush inte ska bli omvald: "Vinner någon annan än Bush valet så kommer de inte att ha styrkan att göra det vi gör i Irak och då kommer alla stupade ha dött förgäves". Som synes har hon tagit till sig det officiella (cirkel)argumentet om att trupperna måste stanna och kanske fler soldater offeras för att inte de offer som redan gjorts ska framstå meningslösa. Det framfördes bland annat av Vita husets presschef Scott McClellan efter händelserna i Falluja: "Det bästa sättet att ära de som dött är att visa fasthet inför dessa ynkliga, hatiska angrepp".¹⁸²

The New York Times visar också i en rad intervjuer med amerikaner från olika stater att även om de flesta reagerade med skräck och avsmak inför bilderna från Falluja, tycks många av dem snarast ta de otäcka scenerna till intäkt för

---

180. Se t.ex DN den 2 april 2004, s. 13.

181. DN den 4 april 2004, s. 2.

182. DN den 2 april 2004, s. 13.

att USA bör stanna i Irak. En ingenjör från Denver säger exempelvis: "Det är väldigt olyckligt. Men det har inte ändrat min åsikt om krigets syfte. Vi har ett giltigt skäl till det och vi måste fullfölja vad vi har börjat och bygga upp deras land. Vi kan verkligen inte dra oss tillbaka". Även de som är kritiska till USA:s roll i Irak anser att förluster måste accepteras som en given konsekvens av alla krig och inte får påverka en utstakad politisk kurs. Så här formulerar en studentska från Florida saken: "Det här handlar om förluster i krig, och det är väntat i alla krig. Hur olyckligt det än är för oss, står vi fortfarande fast vid åtagandet att befria Irak".¹⁸³ Kort sagt tycks bilder av döda och sårade amerikaner lika gärna kunna stärka som erodera hemmaopinionens stöd för ett pågående krig.¹⁸⁴

FÄNGELSESKANDALEN I ABU GHRAIB

När fotografierna som visar amerikanska soldaters misshandel av irakiska fångar vid Abu Ghraib-fängelset publicerades i slutet av april 2004 sände de en chockvåg genom världen och inte minst genom det amerikanska samhället. För många irakier bekräftade de en redan starkt negativ bild av den amerikanska ockupationsmakten. Dessa tortyrbilder representerade det definitiva samman-

brottet för det narrativ som supermakten lanserat under Irakkriget, att man invaderade Irak för att störta skurken Saddam och befria det irakiska folket. Den "goda" sidan visade nu sitt "onda" ansikte: amerikanska soldater kunde av en hel värld beskådas i rollen som samvetslösa förövare. De pornografiska våldsbilderna blev en påminnelse om våldet, brutaliteten, lynchningarna och pornografin som en officiellt förnekad men ändå bärande del av det amerikanska samhället, och ifrågasatte därmed USA:s roll som en moralisk auktoritet i världen.¹⁸⁵ Fotografierna kunde ses som ett symptom på Bushregeringens förfelade Irakpolitik – ett land i kaos

183. Davey (2004).

184. Det fanns till och med de som spekulerade i att den amerikanska krigsmakten hade intresse av att sprida bilderna från Falluja, just för att öka krigsmoralen hos den egna nationen och inpränta bilden av ett godhetens korståg mot det yttersta barbariet.

185. Griffin (2004), s. 15.

där bilbomber, terror, sammandrabbningar och kidnappningar blivit en del av vardagen efter det officiellt deklarerade krigsslutet den 1 maj 2003. Det är för tidigt att summera de politiska och juridiska implikationerna av Abu Ghraib-skandalen, men den kastar utan tvivel ett obarmhärtigt ljus över Bushregeringens försök att sälja in Irakkriget

som en kraftmätning mellan gott och ont, ljus och mörker, civilisation och barbari.¹⁸⁶ När befriarna har blivit förtryckare, hjältarna ertappats som bödlar, faller budskapet om att USA har en högre moralisk rätt på sin sida och därför kan åsidosätta FN och internationell rätt.

---

186. Se Brydon (2004) för en analys av president George W. Bush retorik, präglad av en dualistisk världsbild där USA föutsätts ha en mission att "rena världen från ondska". Se även Graham (2004).

Litteraturförteckning

- Accuracy In Media*, "The Media War Over Private Lynch", Report # 16 2003. HYPERLINK
"http://www.aim.org/publications/aim_report/2003/16.html"
http://www.aim.org/publications/aim_report/2003/16.html
- Alford, W. (2003) 1 maj 2003,
<http://www.aim.org/publications/briefings/2003/may01.html>.
- Andén-Papadopoulos, K. (2000)
Kameran i krig. Den fotografiska iscensättningen av Vietnamkriget i svensk press, Stockholm/Stehag: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
- Anden-Papadopoulos, K. (2004) "Den ikoniska nyhetsbilden", i Aspers, P., Fuehrer, P. & Sverrisson, A. (red.) *Bild och samhälle. Visuell analys som vetenskaplig metod*, Lund: Studentlitteratur.
- Anderegg, M. (red.) (1989) *Inventing Vietnam. The War in Film and Television*, Philadelphia: Temple University Press.
- Andersen, R. (2004) "War Stories: Changing Modes of Persuasion on the Homefront", paper presenterat på den 54:e årliga konferensen arrangerad av *International Communication Association*, 27-31 maj 2004, New Orleans, USA.
- BBC NEWS*, "Army 'error' led to Lynch capture", 10 juli 2003.
<http://newsvote.bbc.co.uk/mpapps/pagetools/print/news.bbc.co.uk/1/hi/world/americas/3055515.stm>
- Bennett, W. L. & Paletz, D. (red.) (1994) *Taken by Storm: The Media, Public Opinion, and U.S. Foreign Policy in the Gulf War*, Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Berggren, E. (2003) "Soldater utan människovärde", *Dagens Nyheter* 3 april 2003.
- Bird, S. E. (2002) "Taking it personally. Supermarket tabloids after September 11", i Zelizer, B. & Allen, S. (2002) (eds.) *Journalism After September 11*, London & New York : Routledge.
- Bragg, R. (2003) *I Am a Soldier, Too. The Jessica Lynch Story*, New York: Alfred A. Knopf.
- Brydon, S.R. (2004) "Dueling Prophets: The Return of Prophetic Dualism to Foreign Policy Rhetoric After September 11, 2001", paper presenterat

- terat på den 54:e årliga konferensen arrangerad av *International Communication Association*, 27-31 maj 2004, New Orleans, USA.
- Carp, O. (2003) "...och den andra åsikten". Om den arabiska nyhetskanalen Al Jazeera och des rapportering från Irakkriget 2003, C-uppsats vid Södertörns Högskola, Institutionen för journalistik och multimedia, VT 2003.
- Carrwik, C. (2003) "Fritagningen var en tv-bluff", *Expressen* 17 maj 2003.
- Cederskog, G. (2003a) "Jessica Lynch hyllas som bygdens hjälte", *Dagens Nyheter* 24 juni 2003.
- Cederskog, G. (2003b) "Jessica Lynchs fritagning var fejkad", *Dagens Nyheter* 17 maj 2003.
- Cederskog, G. (2003c) "Redo för resan från Ohio till Falluja", *Dagens Nyheter* 23 april 2004.
- Charen, M. (2003) "Jessica Lynch: modern myth?", 1 juli 2003, <http://www.townhall.com/columnists/monacharen/printmc.20030701.shtml>
- Chinni, D. (2003) "Jessica Lynch: Media Myth-Making in the Iraq War". En kronologi och analys på uppdrag av Project for Excellence in Journalism. <http://www.journalism.org/resources/research/reports/war/postwar/lynch.asp>
- D'Amico, F. (1998) "Feminist perspectives on woman warriors", i Lorentzen, L. & Turpin, J. (red.) *The women and war reader*, New York: New York University Press.
- Davey, M. (2004) "Americans Are Jolted by Gruesome Reminders of the Day in Mogadishu", *the New York Times* 1 april 2004.
- Dellios, H. & Torriero, E.A. (2003) "Sorting fact from fiction in POW's gripping story", *Chicago Tribune*, 26 maj 2003.
- Del Zotta, A. (2002) Weeping women, wringing hands: How the mainstream media stereotyped women's experiences in Kosovo, *Journal of Gender Studies*, 11.
- El-Nawawy, M. & Iskander, A. (2002) *Al Jazeera: How the Free Arab News Network Scooped the World and Changed the Middle East*, Cambridge, MA: Westview Press.
- Eviatar, D. (2003) "The Press and Private Lynch", *The Nation*, July 7, 2003 Issue.
- Fairclough, N. (1995) *Media Discourse*, London: Edward Arnold.
- Fowler, R. (1991) *Language in the News. Discourse and Ideology in the Press*, London: Routledge.
- Goff, S. (2003) "The Use and Abuse of a Woman Soldier. Jessica Lynch, Plural", 13 december 2003
HYPERLINK "<http://www.counterpunch.org/goff12132003.html>"
<http://www.counterpunch.org/goff12132003.html>
- Goldstein, J. (2001) *War and Gender*, New York: Cambridge University Press.
- Graham, E. S. (2004) "The Policy Web Construction: Domestic Policy, Foreign Policy, and Justificatory Rhetoric of the Bush Administration", paper presenterat på den 54:e årliga konferensen arrangerad av *Interna-*

- tional Communication Association*, 27-31 maj 2004, New Orleans, USA.
- Griffin, M. (2004) "Picturing the Invasion of Iraq: Photos as News Frames", paper presenterat på den 54:e årliga konferensen arrangerad av *International Communication Association*, 27-31 maj 2004, New Orleans, USA.
- Hadeenius, S. & Stúr, E. (1992) *Hopp och fruktan. Om prognoser i några svenska medier under Irakkonflikten*, Stockholm: SPF, rapport 158-3.
- Hallin, D. C. & Gitlin, T. (1994) "The Gulf War As Popular Culture and Television Drama", i Bennett, W. L. & Paletz, D. (red.) (1994) *Taken by Storm: The Media, Public Opinion, and U.S. Foreign Policy in the Gulf War*, Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Hallin, D.C. (1997) "The Media and War", i Corner, J., Schlesinger, P. & Silverstone, R. (red.) *International Media Research. A Critical Survey*, London: Routledge.
- Halonon, I. K. (1999) "Mama, Mama. My hand is gone! Images of Women in War News Reporting", *Nordicom Review*, vol. 20, nr. 2, 1999.
- Herman E. S. & Chomsky, N. (1988) *Manufacturing Consent: The Political Economy of the Mass Media*. New York: Pantheon Books.
- Hess, S. & Kalb, M. (red.) (2003) *The Media and the War on Terrorism*, Washington, DC: Brookings Institution Press.
- Holmberg, M. (2003) "Det måste anses vara fullt legitimt att publicera en osäker uppgift så länge den presenteras som en sådan...", *Dagens Nyheter* 30 november 2003.
- Howard, J. W. & Prividera, L.C. (2004) "Rescuing Patriarchy or Saving Jessica Lynch: The Rhetorical Construction of the American Woman Soldier", paper presenterat på den 54:e årliga konferensen arrangerad av *International Communication Association*, 27-31 maj 2004, New Orleans, USA.
- Hvitfelt, H. & Mattson, K. (1992) *Gulfkriget – ett mediedrama i två akter*, Stockholm: SPF, rapport 158-2.
- Iyengar, S. & Simon, A. (1994) "News Coverage of the Gulf Crisis and Public Opinion: A Study of Agenda-Setting, Priming and Framing", i Bennett, W. L. & Paletz, D. (red.) (1994) *Taken by Storm: The Media, Public Opinion, and U.S. Foreign Policy in the Gulf War*, Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Jensen, C. (2002) "USA fast i Mogadishus labyrinter", *DN/Kultur* 9 april 2002.
- Johannesson, K. (1992) "Kriget som en saga", i Hvitfelt, H. & Mattson, K. (1992) *Gulfkriget – ett mediedrama i två akter*, Stockholm: SPF, rapport 158-2.
- Jussim, E. (1989) "Propaganda and Persuasion" i *The Eternal Moment: Essays on the Photographic Image*, New York: Aperture Foundation.
- Kampfner, J. (2003) "The truth about Jessica", *The Guardian*, 15 maj 2003.
- Kellner, D. (1992) *The Persian Gulf TV War*, Boulder, CO: Westview Press.

- Klein, N. (2003) "Vem av dem är hjälten?", *Aftonbladet* 27 maj 2003.
- Kozloff, S. R. (1987) "Narrative Theory and Television", i Allen, Robert C. (1987) *Channels of Discourse*, London: Routledge.
- Lasswell, H. D. (1927/1971) *Propaganda Technique in World War I*, London: The M.I.T. Press.
- Lewis, J. m.fl. (2003) *The Role of Embedded Reporting During the 2003 Iraq War: Summary Report*, Cardiff School of Journalism, Media and Cultural Studies and commissioned by the BBC.
- Lorentzen, L. & Turpin, J. (red.) (1998) *The women and war reader*, New York: New York University Press.
- Lynne, D. (2003) "Spin behind Jessica Lynch story?", 6 maj 2003, HYPERLINK "http://www.worldnetdaily.com/news/printer-friendly.asp?ARTICLE_ID=32410" http://www.worldnetdaily.com/news/printer-friendly.asp?ARTICLE_ID=32410.
- Meek, J. & Goldenberg, S. (2004) "The day the statue fell (part two)", *The Guardian* 19 mars 2004, <http://www.guardian.co.uk/Iraq/Story/0,2763,1173270,00.htm>
- Nantais, C. & Lee, M. (1999) "Women in the United States Military: Protectors or protected?", *Journal of Gender Studies*, 8, s. 181-191.
- Nohrstedt, S.A. (1999) "Demokratin och globalisering. Om transnationell journalistik och politisk opinionsbildning", i Amnå, E. (red.) *Politikens medialisering*, SOU 1999:126.
- Nohrstedt, S.A., Höijer, B. & Ottosen, R. (2002) *Kosovokonflikten, medierna och medlidandet*, Stockholm: SPF, rapport 190.
- Nord, L., Shehata, A. & Strömbäck, J. (2003) *Från osäker källa. Bevakningen av Irakkriget i svenska medier*, Stockholm: Krisberedskapsmyndigheten.
- Nordlund, R. (1992) *Svenskarna, medierna och Gulfkriget*, Stockholm: SPF, rapport 158-1.
- Nordström, G. Z. (2003) *Bagdad-Bob, meniga Jessica Lynch och Cirkus Saddam. Irakkriget iscensatt i svenska medier*, Stockholm: Krisberedskapsmyndigheten.
- Ottosen, R. (2002) "Pressfriheten under press efter 11 september", Oslo: *Norsk Redaktorforenings Årbok 2002*.
- O'Neill, B. (2003) "Liberation by Camera", 28 juli 2003, HYPERLINK "<http://www.alternet.org/story.html?StoryID=16498>" <http://www.alternet.org/story.html?StoryID=16498>.
- Pehrson, L. (2003) "Jessica Lynch hyllades i hemstaden", *Dagens Nyheter* 23 juli 2003
- Peregrino, D. (2003) "Jessica Lynch paintings, coins for sale on eBay", 13 april 2003. HYPERLINK "<http://www.borderlandnews.com/war/stories/20030413-100261.shtml>" <http://www.borderlandnews.com/war/stories/20030413-100261.shtml>

- Perlmutter, D. (1998) *Photojournalism and Foreign Policy. Icons of Outrage in International Crisis*, New York: Praeger.
- Potter, M. (2003) "The Real 'Saving Pte. Lynch'", *the Toronto Star* 5 maj 2003.
- Rall, T. (2003) "How We Lost the Victory", <http://www.alternet.org/story.html?StoryID=15656>
- Ramton, S. & Stauber, J. (2003) "How To Sell a War", http://www.inthesetimes.com/comments.php?id=299_0_1_0_C
- Riegert, K. (2002) *Kampen om det kommunikativa rummet*, Stockholm: SPF, rapport 191.
- Riegert, K. & Johansson, A. (2003) "Kampen om publiken och trovärdigheten under Irakkriget", Stockholm: Försvarshögskolan.
- Roeder, G. H. (1993) *The Censored War. American Visual Experience During World War Two*, New Haven and London: Yale University Press.
- Ryding, L. (2003) "Sällan har så många haft fel om så mycket", Svenska Dagbladet 10 april 2003.
- Schorr, D. (2003) "Media turning Pfc. Lynch into weapon of mass distraction?", 27 juni 2003, HYPERLINK "<http://www.csmonitor.com/2003/0627/p11s02-cods.htm>" <http://www.csmonitor.com/2003/0627/p11s02-cods.htm>
- Sommelius, S. (2003) "USA:s tv-show i Bagdad", *Aftonbladet* 25 april 2003.
- Stridsman, S. (2003) "Donald är den riktiga hjälten", *Expressen*, 3 augusti 2003.
- Sundholm, M. (2003a) "Hjältesagan Lynch en lönsam bluff", *Aftonbladet* 27 juli 2003.
- Sundholm, M. (2003b) "Amerikanska 'krigshjälten' tillbaka i USA", *Aftonbladet* 23 juli 2003.
- Taylor, P. M. (1997) *Global Communications, International Affairs and the Media since 1945*, London: Routledge.
- TT-AFP* "Pentagons film upprör Jessica Lynch", 8 november 2003.
- Welch, W. T. (2003) "Statue of Saddam briefly sports U.S. colors", 9 april 2003, http://www.usatoday.com/news/world/iraq/2003-04-09-statue-flag_x.htm
- Virtanen, F. (2003) "Jessica Lynch profiterar på min sons död", *Aftonbladet*, 6 september 2003.
- Winter Jörgensen M. & Phillips, L. (1999) *Diskursanalys som teori og metode*, Roskilde: Roskilde Universitetsförlag/Samfundslitteratur.
- Witchell, N. (2003) "Journalists Reveal Their True Colors", 11 april 2003, <http://www.informationclearinghouse.info/article2859.htm>
- Woodward, R. (2000) "Warrior heroes and little green men: soldiers, military training and the construction of rural masculinities", *Rural Sociology*, 65, s. 640-657.
- Zelizer, B. & Allen, S. (2002) (eds.) *Journalism After September 11*, London & New York : Routledge.
- Övrebo, O. A. (2004) "Vakthundarna biter på journalisterna", *Axess* nr. 5/2004.

KBM:S TEMASERIE

- 2005:3 Propagandakriget
En studie i påverkansförsök och svenska nyhetsmedier
- 2005:2 Allmänheten medverkar vid övningar
Erfarenheter från Övning Havsörn
- 2005:1 Beredskap mot skadlig kod
En kartläggning av IT- och informationssäkerheten inom större myndigheter och statliga bolag i Sverige med fördjupad analys av skadlig kod
- 2004:6 Hot- och riskrapport 2004
Gränsöverskridande sårbarheter
- 2004:5 "We're a peaceful nation"
Krigsretorik efter 11 september
- 2004:4 Ministermordet
En studie om myndigheternas kommunikation vid attentatet mot Anna Lindh
- 2004:3 Säkerhet och beredskap i Europeiska unionen
- 2004:2 Stereotyper i vardagen
Bilder av "de främmande"
- 2004:1 Krisjournalistik eller journalistik i kris?
En forskningsöversikt om medier, risker och kriser
- 2003:6 Demokratin och mordet på Anna Lindh
- 2003:5 IT och sårbarhet
Kritiska beroendeförhållanden i den nationella IT-infrastrukturen
- 2003:4 Från osäker källa
Bevakningen av Irakkriget i svenska medier
- 2003:3 Krisberedskap i omvärlden
Samordningsstrukturer i fem länder
- 2003:2 Irakkrigets andra dag
En jämförelse mellan SVT och tidningspressen den 21 mars 2003
- 2003:1 Bagdad-Bob, menige Jessica Lynch och Cirkus Saddam
Irakkriget iscensatt i svenska medier

SPECIAL FEATURE

- 2004:5 "We're a peaceful nation"
War Rhetoric after September 11

Propagandakriget i backspegeln

EN STUDIE I PÅVERKANSFÖRSÖK OCH SVENSKA NYHETSMEДИER

Det massmediala kriget – slaget om opinionen – är lika viktigt att vinna som det militära kriget. Ofta är det långt senare i tiden som olika påverkansförsök förs fram i ljuset. I Irakkrigets kölvatten har några påverkansförsök blivit omdiskuterade.

Denna studie ger i bild och text kunskap om hur svenska nyhetsmedier har förhållit sig till påverkansförsök under Irakkriget våren 2003. Studien omfattar näranalyser av omdiskuterade nyhetshändelser. Hit hör exempelvis "fritagningen" av den menige soldaten Jessica Lynch den 2 april 2003, fällningen av Saddam Husseins staty i Baghdad den 10 april 2003, och tillfångatagandet av amerikanska soldater.

OM FÖRFATTAREN

Kari Andén Papadopoulos är lektor i journalistik, medier och kommunikation, vid JMK, Stockholms Universitet.

ISSN 1652-2915
ISBN 91-85053-73-2

Krisberedskapsmyndigheten

Box 599
101 31 Stockholm

Tel 08-593 710 00
Fax 08-593 710 01

kbm@krisberedskaps
myndigheten.se

www.krisberedskaps
myndigheten.se